

Postmetodika

№ 1 (92), 2010

ISSN 1815-1394

Місія школи – створення найбільш сприятливих умов розвитку для всіх дітей з урахуванням їхніх схильностей та здібностей,

1. СПРИЯТЛИВЕ НАВЧАЛЬНЕ СЕРЕДОВИЩЕ

Школа створює середовище для навчання, у якому всі учні можуть досягнути повного розвитку своїх здібностей до навчання, особистого розвитку, готовності до праці та громадянської відповідальності.

- Підвищити місткість знань учнів школи на 10%;
- Підняти результативність участі обдарованих дітей в олімпіадах та творчих конкурсах, олімпіадах, Малій Академії Наук;
- Забезпечити залучення всіх учнів до участі в гуртках, спортивних секціях;
- Систематизувати педагогічні технології, які використовуються в навчально-виховному процесі.

2. СПРИЯТЛИВЕ ПРОФЕСІЙНЕ СЕРЕДОВИЩЕ

Школа створює сприятливе професійне середовище, у якому всі шкільні адміністратори та педагоги можуть досягнути розкриття себе у професійному плані завдяки можливості брати участь у прийнятті рішень на рівні школи та у співпраці з відповідними до їхнього фаху професійними спілками.

- Забезпечити можливість кожного вчителя підвищити професійний рівень на курсах, семінарах, тренінгах різного рівня, консультаціях з науковцями;
- Створити в школі можливість доступу до мережі Інтернет для кожного вчителя;
- Забезпечити кожного вчителя необхідними посібниками, технічними засобами навчання;
- Створити кабінет соціально-педагогічної роботи.

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ ШКОЛИ:

3. ШКОЛА У СПІЛЬНОТІ

Школа вбачає себе активним, корисним членом більшої шкільної спільноти, до якої входить сім'я учнів, професійні навчальні заклади, міська рада, Поттавський ГЗК, Консомольський хімізавод, громадські організації, мешканці мікрорайону школи.

- Активно вивчати проблеми територіальної громади та долучатися до їх вирішення;
- Запровадити сімейне навчання – спільні заняття для учнів та батьків для покращення стосунків у сім'ї;
- Підготувати проведення щорічного фестивалю «Український диворай».

4. МАТЕРІАЛЬНА БАЗА

Школа є безпечною, але справедливою установою, де шкільна дисципліна і безпека підтримуються на засадах чітких, відомих усім правил поведінки.

- запровадити систему контролю відвідування закладу;
- збудувати футбольне поле;
- реконструювати спортивний зал;
- замалювати мультимедійний сад;
- відкрити шкільний кінотеатр;
- нові компіютери у компютерній кімнаті.

БЕЗПЕКА В ШКОЛІ

Школа є безпечною, але справедливою установою, де шкільна дисципліна і безпека підтримуються на засадах чітких, відомих усім правил поведінки.

Консомольська загальноосвітня школа ІІІ ступенів №1
з поглибленим вивченням економіки і права
Консомольської міської ради Поттавської області
До 50-річчя
3 ДНЯ ЗАСНУВАННЯ ШКОЛИ



План розвитку школи АКТИВНА ШКОЛА – КОМПЕТЕНТНИЙ УЧЕН

Управління школою

Рішення щодо школи приймаються із врахуванням сприятливої рівноваги різних підходів до прийняття рішень: згорі донезу, знизу догори та спільно.

Оцінка діяльності

Школа демонструє відданість вдосконаленню, що ґрунтується на постійному відображенні ефективності учнів і програм та зворотному зв'язку між ними, співвіднесеності з потребами спільноти та благам інших регіонів, усієї держави й інших країн.

ПЛАН РОЗВИТКУ ШКОЛИ



Postmetodika



Планування розвитку школи як мистецтво досягнення вищого рівня роботи

Проблема розроблення ефективних програм розвитку навчальних закладів є однією з найбільш актуальних проблем теорії і практики управління.

Помітна і неувага до планування майбутнього: дехто вважає його "якимось" "секонд-хендом" радянських часів (Клепко С.Ф. Філософія освіти в європейському контексті / С. Ф. Клепко. — Полтава : ПОІППО, 2006. — 328 с.).

Але ми наразі схилиємося до тієї думки, що планування і далі зберігає стратегічне значення для кожної держави, яка прагне конкурентоспроможності.

Планування розвитку школи — це всеосяжне узагальнене уявлення про головні пріоритети розвитку шкільної організації. Планування дає можливість педагогічному колективу вийти на більш високий рівень організації навчально-виховного процесу, обґрунтувати хід безперервного зростання та розвитку.

Протягом останніх років у різних країнах спостерігаємо тенденцію довготермінового планування освіти.

У документах Європейської Комісії мова йде про такі терміни: планування — 1-2 роки; стратегічне планування — 5-6 років; планування віддаленого майбутнього — 10, 20 або більше років.

У 2000 р. Данія планувала розвиток освіти до 2025 року; Німеччина, Греція, Португалія і Великобританія — до 2020 тощо (Лавриченко Н. Прогностичні моделі школи: антипатія майбутнього чи "зони найближчого розвитку" / Н. Лавриченко // Шлях освіти. — 2008. — № 4. — С. 13 — 19.).

Відбувається пошук нових стратегій розвитку освіти і в Полтавській області: три роки (2007 — 2009 рр.) у регіоні діяв українсько-нідерландський проект "Громадські платформи освітніх реформ в Україні", у рамках якого 2009 року проведено тренінги, регіональну та національну конференції з проблем планування розвитку школи (ПРШ), конкурс на розробку кращого плану розвитку школи, керівниками шкіл розроблено 30 планів розвитку шкіл, напрацьовано матеріали з названої тематики.

"Постметодика" не раз піднімала на своїх шпальтах проблему планування розвитку школи: у публікаціях напрацьовань міжнародної освітньої програми "Лідери освіти XXI сторіччя" (Планування розвитку сучасної школи // Постметодика — 1995. — № 3-4 (10). — С. 22 — 28.), статті Роберта Міоха, координатора Міжнародного центру вдосконалення шкільництва (Нідерланди) (Міох Р. Як розробити гарний план розвитку школи / Р. Міох // Постметодика. — 2009.- № 5-6.- С. 33 — 37.).

У цьому номері вміщені статті директорів загальноосвітніх навчальних закладів області, які діляться своїм досвідом планування роботи школи.

Ми сподіваємося, що ці матеріали будуть ще одним кроком до далекосяжної перспективи: кожному освітньому закладу — свій план розвитку, свою стратегію постійного зростання, ідею образу майбутнього.

Г. О.Сиротенко

ВИДАВЦІ:

Головне управління
освіти і науки
Полтавської обласної
державної адміністрації

Полтавський обласний
інститут післядипломної
педагогічної освіти
ім. М.В.Остроградського

РЕДАКЦІЙНА РАДА:

В.В.Зелок (голова),
А.І.Бардаченко, С.Ф.Клепко,
М.В.Гринова,
Н.М.Барболіна, І.О.Кіптілий

РЕДКОЛЕГІЯ:

О.А.Білоусько, А.М.Бойко,
Б.П.Будзан, М.С.Вапуленко,
М.В.Гринова, В.В.Громовий,
К.Ж.Гуз, М.Б.Євтух,
В.В.Зелок, В.М.Золотухіна,
І.А.Зязюн, В.Р.Льченко,
В.Г.Кремень, О.М.Кривуля,
М.Д.Кулгасва, В.С.Лутай,
О.О.Мамалуй,
В.І.Мирошниченко,
В.Ф.Моргун, Л.І.Нічуговська,
Н.М.Тарасевич, Г.Хіллiг

Головний редактор:

С.Ф.Клепко

Відповідальний секретар:

І.О.Кіптілий

Літературні редактори:

О.В.Стоцька

**Технічний редактор,
макет та верстка:**

Т.В.Шарлай

Оператор:

Н.Ю.Землякова

Відповідальність за підбір і виклад
фактів у підписаних статтях
несуть самі автори. Висловлені в
цих статтях думки можуть не
збігатися з точкою зору редколегії.
Рукописи не горять, але і не повер-
таються.

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ:

36029, Полтава,
вул. Жовтнева, 64
(05322) 7-26-08;
тел./факс: 50-80-85
e-mail: redpm@pei.poltava.ua
http://ipe.poltava.ua

Реєстраційне свідоцтво:
серія КВ №12233-1117 ПР
від 23 січня 2007 р.

© ПОІШПО

Підписано до друку 25.03.2010
Формат 61x80 1/8.
Ум. друк. арк. 9,6.
Тираж 100.

ТОВ "АСМІ"

вул. Міщенка, 2,
м.Полтава, 36011
тел. (0532) 56-55-29, 61-50-69

Постановою Президії ВАК
України від 09.06.1999, №1-05/7

"ПМ" включено у перелік
наукових видань, у яких можуть
публікуватися основні
результати дисертаційних робіт.

Журнал "ПМ" № 1 (92), 2010 р.
підписано до друку за рішенням
вченої ради ПОІШПО (протокол
№ 2 від 24.03.2010 р.).
ISSN 1815-3194

ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ

Роздуми Карла Поппера щодо теорії та практики демократичної
держави
О.В.Тягло2

МЕНЕДЖМЕНТ ОСВІТИ

Види науково-методичної культури керівника ЗНЗ
І.П.Жерносек, О.М.Онаць 11

ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ

Сучасна загальноосвітня школа: від функціонування –
до розвитку
О.В.Васильченко20

План розвитку соціально адаптованої громадської
активної школи
А.О.Каплун26

Місія гімназії – талановита, здорова, сучасна дитина
Л.В.Михайлик29

Формування лідерської компетентності для життя
в інноваційному суспільстві
Н.О.Бикова 34

Вибір стратегії загальноосвітньої школи – вибір майбутнього
Н. А.Тягай 41

Здоров'язбережувальні технології як запорука ефективного
навчання і виховання школярів (тренінг для вчителів)
Н. А.Беседа 47

РЕПРЕЗЕНТАТИВНА

Передмова до статті В. Г. Бейлінсона Макаренко і Сталін:
новий погляд. Записи бесід з очевидцями (1954 – 1974)
Г. Хіллiг 54

Макаренко і Сталін: новий погляд. Записи бесід з очевидцями
(1954 – 1974)
В.Г. Бейлінсон 55

Пропонується розгорнутий реферат статті пізнього К.Поппера з низкою коментарів. Центральними виявляються три теми: природа демократії; межі свободи людини за умов демократичного ладу і можливість "ексцесу свободи"; прийнятність для реальної демократії суперечливих ідей міні-держави і патерналістської держави.

Предложен расширенный реферат статьи позднего К.Поппера с рядом комментариев. Центральными оказываются три темы: природа демократии; границы свободы человека в условиях демократического строя и возможность "эксцесса свободы"; приемлемость для реальной демократии противоречивых идей мини-государства и патерналистского государства.

Karl Popper's reflections on theory and practice of democratic state Broad review of a late Karl Popper's paper with relevant commentaries is proposed. Three themes are central here: nature of democracy; limits of human freedom and possibility of "excess of freedom"; acceptability of contradictory ideas of mini-state and paternalistic state for real democracy.

РОЗДУМИ КАРЛА ПОППЕРА ЩОДО ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ ДЕМОКРАТИЧНОЇ ДЕРЖАВИ

О.В.Тягло

I

Карл Раймунд Поппер (1902 – 1994) – один із найвидатніших мислителів ХХ століття. Спектр його наукових і філософських студій досить широкий – від проблем квантової теорії та методології наукового пізнання до соціальної філософії. Але у нашій країні він найбільше відомий завдяки двотомній праці "Відкрите суспільство і його вороги" (1945)¹. Тут була піддана сумніву віра в існування "залізних законів" історії, за якими поступ суспільства є невідворотним і у принципі передбачуваним². На цій підставі Поппер скритикував "пророцтва" Платона, Гегеля і Маркса, що, на його думку, протягом тисячоліть породжували тоталітарні сценарії суспільного розвитку й врешті-решт були реалізовані у практиці гітлерівської Німеччини та сталінського СРСР.

Висунувши фундаментальні заперечення теоретичного обґрунтування і практики тоталітаризму, Поппер водночас роз-

робив оригінальну модель демократичного ладу – "відкритого суспільства". Далі я пропоную читачеві розширений реферат одного з текстів на ці теми, вельми злободенні для України, оскільки вона усе ще перебуває у стані складних і неоднозначних поставторитарних трансформацій³. Пропонований текст дотепер не перекладався українською мовою. Але більша його цінність полягає у тому, що цей текст відображає погляди зрілого Поппера, висловлені у публічній промові 9 червня 1988 року у Мюнхені. Маючи 86-річний вік і свідомо переживши майже усі головні події ХХ століття, віддавши десятки років аналізу різних державних устроїв і виробивши власну модель прийнятної для людини держави, мислитель підсумовує свої погляди на демократію як альтернативу тоталітаризму. Він робить це у ясній і доступній навіть пересічній людині формі, позбавлений якихось хитрих термінів чи складних умовиводів, багатозначних умовчань чи, навпаки, розло-

¹ За радянських часів соціально-філософський доробок Поппера не публікувався як такий, що суперечив марксизму-ленінізму. Доступним вітчизняному читачеві він став лише з середини 90-х років. Див.: Поппер К. Відкрите суспільство та його вороги. Т. I. У полоні Платонових чарів / К. Поппер. – К.: Основи, 1994; Поппер К. Відкрите суспільство та його вороги. Т. II. Спалах пророцтва: Гегель, Маркс та послідовники / К.Поппер – К.: Основи, 1994; Поппер К. Злиденність історизму / К. Поппер. – К.: Абрис, 1994. Студії мислителя у інших галузях філософії див., напр., у: Поппер К. Логика и рост научного знания / К. Поппер. – М.: Прогресс, 1983.

² "...Изучив законы развития человеческого общества, Маркс понял неизбежность развития капитализма, ведущего к коммунизму, и, главное, он доказал это только на основании самого точного, самого детального, самого глубокого изучения этого капиталистического общества, при помощи полного усвоения всего того, что дала прежняя наука", – так свого часу В.І.Ленін роз'яснював молоді неминучість краху капіталізму і перемоги комунізму. У цьому він спирався на поняття об'єктивного закону суспільного розвитку, правильно і остаточно осягнутого Карлом Марксом. Див.: Ленин В.И. Задачи союзов молодежи / В. И. Ленин // Ленин В. И. Полн. собр. соч. Т. 41. – М.: Изд-во политической литературы, 1973. – С.305.

³ Реферується текст: Popper, K. Reflections on the theory and practice of the democratic state // Popper, K. The lesson of this century: with two talks on freedom and the democratic state. – London and New York: Routledge, 1997. – P. 65 – 80.

Я вдячний професору О. М. Кривулі за уточнення перекладу окремих фрагментів тексту.

гих цитувань давніх та новітніх мислителів, котрими малодосвідчені автори доволі часто маскують своє нерозуміння теми чи залежність від сьогоденної інтелектуальної моди. З таким справді класичним текстом легко працювати, не тільки засвоюючи спадщину великого мислителя, а і, у дусі самого Поппера, піддаючи раціональній критиці ті чи інші основоположення та висновки.

Не маючи наміру упередити результати самостійного опрацювання читачем реферованого тексту, хочу звернути увагу принаймні на три його теми. По-перше, це критика поширеного у популярній літературі розуміння сучасної демократії як "влади народу" та обґрунтування можливої його заміни. По-друге – дослідження меж свободи людини за умов демократичного ладу, а також застереження щодо різноманітних "ексцесів свободи". З цієї теми природно випливає третя – обговорення прийнятності для реальної демократії суперечливих ідей міні-держави і патерналістської держави.

II

Текст Карла Поппера починається розділом під назвою "*Зв'язок літератури, науки і демократії*". У ньому констатується виникнення вільного ринку книг близько 530 року до Р.Х. в Афінах. Тут виставлялися на продаж рукописні книжки у формі папірусних сувоїв. Першими були видатні епічні поеми Гомера "Іліада" і "Одісея".

Попит на твори Гомера залишався постійно не вдоволенним: кожен вчився читати за ними, кожен читав Гомера. Протягом надзвичайно стислого проміжку часу ці твори стали свого роду біблією та букварем афінян. Невдовзі були опубліковані й інші книги, зокрема натурфілософа Анаксагора та історика Геродота. Проте протягом приблизно двох століть Афіни залишалися єдиним місцем у Європі, де існував книжковий ринок. Коринф і Фіви першими наслідували цей приклад.

Створення книжкового ринку вплинуло не тільки на культурний зліт Афін, а і на становлення афінської демократії, зазначає Поппер у другому розділі під назвою "*Від першої опублікованої в Європі книги до революції Гутенберга*".

Не можна точно довести, що встановлення демократії було пов'язане з утворенням книжкового ринку, але ця гіпотеза підтримується багатьма резонами. Майстерність письма і читання (яка швидко поширилася у місті); велика популярність Гомера і внаслідок цього інших видатних драматургів, художників і

скульпторів; обговорення багатьох нових ідей і, взагалі, інтелектуальний підйом – усе це фундаментальні історичні події, що сталися під впливом упровадження ринку книг. І навіть коли припустити, що демократія була встановлена незалежно, величезний успіх молодого афінського демократії у визвольних війнах проти Перської імперії напевне не міг не бути пов'язаним з усім цим. Зазначений успіх можна зрозуміти тільки з огляду на нову самосвідомість, яку виробили афіняни через екстраординарні культурні та освітні досягнення.

Винахід Гутенбергом друкування у п'ятнадцятому столітті й пробуджене ним величезне розширення книжкового ринку сприяло подібній до давньогрецької культурній революції, відомій під назвою гуманізму. Усі мистецтва процвітали, література Античності одержала нове життя. Народилося нове природознавство. А в Англії Реформація привела до двох революцій, завдяки яким тамтешній парламент почав швидко еволюціонувати у напрямі демократії.

У третьому розділі "*Успіхи і злочини афінської демократії*" знову наголошено: афінське диво п'ятого століття до Р.Х. виникло завдяки надзвичайним культурним, політичним і військовим процесам, що відбувалися після утворення книжкового ринку. Вони протікали паралельно зі швидким зростанням справді видатної літератури, яка моделювала майбутнє буття Європи.

Серед визначальних подій того часу були дві війни, що тривали приблизно тридцять років кожна. У першій війні Афіни були зруйновані, хоча і вийшли з неї з перемогою. У другій вони зазнали нищівної поразки. Можна б подумати, що із закінченням Пелопонеської війни у 404 р. до Р.Х. настав кінець афінської демократії. Але це не так. Коли спливали вісім місяців правління тридцяти тиранів, вони зазнали поразки від демократично налаштованих афінян.

Проте афінська демократія припустилася власних жахливих помилок – не тільки тактичних чи стратегічних огріхів, а і злочинів проти людства на кшталт руйнування Делосу без будь-якої прямої причини. Усе чоловіче населення острова було знищене, а жінки та дітлахи продані у рабство. Окрім цього гидкого злочину хіба ще й не було несправедливого, суто політичного за значенням, смертного вироку Сократові?!⁴ Перелік подібних випадків досить великий.

Зазначені вчинки не мають виправдан-

⁴ Історія звинувачення і страти Сократа описана, напр., його учнем Платоном: Платон. Апологія Сократа / Платон // Платон. Соч. в 3-х т. Т.1. – М. : Мысль, 1968. – С. 81-112.

ня, але, на щастя, історики описують й протилежні випадки. Наприклад, одного разу Метилени повстали і порушили союз з Афінами, внаслідок чого досить швидко їм було завдано військової поразки. Афіняни послали корабель із гінцем, який віз наказ про знищення усіх чоловіків міста. Проте невдовзі афіняни відчували докори совісті, й думка більшості схилилася до милосердя. Невідкладно був споряджений другий корабель, команда якого зробила усе можливе для того, щоб випередити гінця з попереднім наказом. "У такий спосіб метиленці ледь-ледь уникли смерті", – свідчив історик Фукидид.

"Демократія створює серйозні проблеми, вони існували від її початку і наявні дотепер", – так починає Поппер наступний, розділ *"Демократія ніколи не була владою народу, вона не може і не має нею бути"*.

Найважливіші й найскладніші проблеми демократії мають моральну природу, наголошує Поппер. Проте перше утруднення, що завжди спричиняє непорозуміння, виявляється суто мовним. Буквально "демократія" означає "влада народу", тому багато хто гадає, що це розуміння терміна залишається актуальним для теорії державних утворень, які в наш час вважаються західними демократіями.

Греки використовували різні назви для різних форм управління державою – залежно від того, чи вважали вони той чи інший спосіб урядування добрим або поганим, кращим або гіршим. Вони виробили класифікацію державних устроїв відповідно до моральних якостей їх правителів.

1 і 2 Монархія: влада однієї доброї людини; її спотворена форма – тиранія, тобто влада поганої людини.

3 і 4 Аристократія: влада кількох добрих людей; її спотворена форма – олігархія, тобто влада невеликої кількості поганих.

5 Демократія: влада народу, багатьох, більшості.

В останньому випадку Платон вказував

лише одну форму, яка є поганою остільки, оскільки серед багатьох людей поганих природно більше⁵.

Надзвичайно важливо встановити фундаментальну підставу вказаної класифікації. З огляду на це Поппер відзначає, що Платон почав із доволі наївного питання: *Хто міг би управляти державою? Хто був би у змозі застосовувати державну владу?*

Це питання, напевне, могло бути поставлене у маленькій державі на кшталт Афін, де всі впливові особи добре знали одна одну. Але воно залишається коренем політичних дискусій дотепер. Маркс і Ленін, Муссоліні й Гітлер, як і найбільш демократичні політики, невтомно поверталися – часто підсвідомо – до цієї занадто персоніфікованої проблеми. І коли вони пропонували якесь рішення, воно зазвичай відповідало на питання: "Хто має владарювати?". Відповідь Платона відома: "Владарювати мають найкращі". Це вочевидь моральна відповідь. Маркс і Енгельс вчили: "Владарювати мають пролетарі" (а не капіталісти). Вони мають насправді керувати державою, навіть через диктатуру! У цьому випадку моральність дещо прихована, але виглядало природним, що владарювати мають добрі пролетарі, а не погані капіталісти. Стосовно Гітлера і казати нічого. Він відповідав просто: "Я". Питання: "Хто має владарювати?" він, як і попередники, вважав фундаментальним.

"Близько п'ятдесяти років тому я покінчив із цим питанням раз і назавжди, – наголошує далі Поппер. – Насправді воно є прикрою помилкою, що веде до фальшивих і вкрай скандальних рішень з огляду на моральні імперативи. З моєї точки зору надзвичайно аморально вважати політичних опонентів за кінчених грішників, а себе за утілення добра. Це призводить до ненависті, що завжди погано, а також до наголосу на владі, а не на її обмеженні.

Насправді нас із самого початку цікавило порівняння різних форм урядуван-

⁵ Вже найвидатніший учень Платона – Аристотель – розвинув і доповнив цю класифікацію. По-перше, він піддав критиці спрощене розуміння демократії як влади народу. Скоріше слід назвати демократичним ладом такий, коли влада перебуває у руках більшості, складеної з неможливих вільнонароджених (див.: Аристотель. Політика / Аристотель // Аристотель. Соч. в 4-х томах. Т. 4. – М.: Мысль, 1983. – С. 491-492). По-друге, він додав ще один вид державного устрою – політію (тімократію). "...Тімократія також прагне бути [владою] великої кількості людей, коли усі, хто належить до одного розряду, є рівними. Демократія – найменш погане [серед спотворених], адже вона незначно спотворює ідею державного устрою", – зазначав Стагірит (пер. з: Аристотель. Никомахова етика / Аристотель // Аристотель. Соч. в 4-х томах. Т. 4. – М.: Мысль, 1983. – С.234). Отже, політія – це третій правильний вид державного устрою, відсутній у Платона, а демократія виявляється її викривленням. По-третє, оцінка античним мислителем (помірної) демократії як реальної форми державного устрою, яка найменше спотворює ідеал, добре корелює з сучасною сентенцією Уїнстона Черчилля, запозиченою і Карлом Поппером: "Демократія виявляється найгіршою формою урядування, за винятком усіх інших, які ще гірші" (див.: Popper K. Once more against historicism. The future is open // Popper K. The lesson of this century: with two talks on freedom and the democratic state. – London and New-York: Routledge, 1997. – P. 44.).

ня, а не сумнівне питання щодо добрих чи поганих осіб, класів, рас чи навіть релігій!" (с.70)⁶.

Виходячи з таких міркувань, Поппер запропонував замінити платонівське питання: "Хто має владарювати?" зовсім іншим: "Чи існують форми урядування, які заслуговують на моральний осуд?". Або у протилежній постановці: "Чи існують форми урядування, які дають нам змогу звільнитися від недоброго або недостатньо компетентного і небезпечного уряду?". На думку філософа, такі питання, принаймні у прихованому вигляді, знаходяться у осерді західних демократій. Вони насправді вкрай відрізняються від платонівського питання, чи має народ владарювати.

Поппер і його однодумці-демократи вважають диктатуру або тиранію за морально незносне зло. Люди відчувають, що вчиняють недобре, коли примиряються з цим. Проте вони не приречені так вчиняти.

"Із зазначених причин ми прагнемо мати справу з демократичними формами державності – і в цьому полягає їх єдине моральне виправдання. Таким чином, – доходить принципового висновку Поппер, – демократії не є народовладдям, натомість у головному вони є інституціями, обладнаними для самозахисту від диктатури. Вони не припускають диктаторського правління і концентрації влади, прагнучи обмежити владу держави. Суттєво, що у цьому сенсі демократія мусить зберігати

можливість усунення уряду без пролиття крові не тільки тоді, коли він припиняє поважати свої права і обов'язки, а й коли ми вважаємо його політику поганою чи помилковою.

Суть фундаментального питання полягає не у тому, "хто" володарює, а у тому, "як" він урядує. Головне, щоб уряд не урядував забагато. Або, краще сказати, проблема полягає у тому, як держава адмініструється" (с.70-71).

Західні форми урядування, які, через природну розпливчастість мови і силу звички зветься демократіями, мусять захищати свободу людей від усіх форм влади, за одним тільки винятком: влади закону – верховенства права⁷.

Розділ під назвою "*Ключова ідея: мусить існувати можливість усунення уряду без кровопролиття*" розвиває зміст попереднього. Поппер, перш за все, наголошує: критерій оцінки форми урядування полягає у тому, чи дозволяє вона відставляти конкретний уряд без пролиття крові, після чого влада переходить до нового уряду. Не має великого значення, у який спосіб здійснюється відставка – через загальні вибори чи через рішення парламенту, тобто на підставі рішення більшості виборців чи парламентарів або навіть суддів конституційного суду. На думку філософа, нічого не підтверджує демократичного характеру уряду Сполучених Штатів Америки ясніше за фактичне усунення з посади президента Ніксона⁸.

"Найважливішою річчю стосовно змі-

⁶ Для суспільної свідомості України визнання вирішального значення в оцінці державної влади моральних якостей лідера чи правлячої "команди" виявляється досить традиційним. Звичайно, немає сенсу заперечувати інколи доволі суттєвий вплив лідера чи владної верхівки на характер дій держави, особливо за умов нестабільності. Та чи слід покладатися тільки на цей чинник, вважати його головним критерієм оцінки державної влади? Парадоксальність сьогоденної української відповіді на це питання у тому, що хоча нещодавне пришествя доброго "месії" досить показово обернулося небезпечним падінням суспільної довіри майже до усіх органів влади, проте надія на унебезпечення демократії винятково завдяки обранню нової її/його зберегла свою силу. Натомість, за Поппером, слід зосереджувати увагу на системі і методах здійснення, межах державної влади, способах її передачі від одного уряду до наступного тощо.

Варто погодитися із засудженням Поппером тієї традиції, за якої кожен з політичних лідерів утверджує себе чи не за божого обранця, а суперників – коли не за породження пекла, то вже напевно за недоумків. Знов-таки, у нас це типова спадщина радянського тоталітаризму, з його численними і всюдисущими "шкідниками", "іноземними шпигунами" й іншими "ворогами народу", з якими вів непримиренну боротьбу "товариш Сталін" укупі з "істинними більшовиками-ленінцями". Вона перешкоджає життєво необхідним і законним компромісам сучасних українських можновладців, нормальній співпраці пересічних людей, спільнот, суспільних інституцій та державних органів.

На жаль, обидві зазначені традиції не тільки і далі існують, а й широко підтримуються і використовуються у фактично вже розпочатих президентських перегонах. Породжуючи чергові ілюзії, вони усе більше заглиблюють фатально небезпечну фрагментацію українського суспільства у різних вимірах його життєдіяльності.

⁷ Надзвичайно актуальне твердження – як для сучасних демократій взагалі, так і для молоді української демократії зокрема: демократичний лад невід'ємний від влади закону, регульованої принципом верховенства права. Інакше кажучи, реальна демократія за своєю природою не припускає ані безвладдя, ані вибіркового застосування закону державними органами чи окремими службовцями, ані правового нігілізму з боку пересічних громадян тощо. Актуальність цього твердження для України останніх років очевидна. Свіже його обговорення можна знайти, зокрема, у моїй публікації: Тягло О. В. Злободенний напрям громадянської освіти /О. В. Тягло // Виховна робота в школі, 2009. – № 4 (53). – С. 2-8.

⁸ Ричард Ніксон (1913 – 1994) – тридцять сьомий президент Сполучених Штатів Америки (1969 – 1974). Ніксон – єдиний президент США, котрий достроково припинив свої повноваження, подавши у відставку. Це трапилося після скандалу, відомого як "Уотергейт" (по суті – незаконне прослуховування телефонних розмов політичних суперників), і відповідних звинувачень, що загрожували Ніксону імпичментом.

ни урядування є негативна влада, тобто загроза відставки, – веде Поппер далі. – Позитивна влада призначати уряд чи прем'єр-міністра видається відносно менш значущим її доповненням. На жаль, більшість людей цього не розуміють, що породжує певну небезпеку надання новому призначенню занадто великої значущості. З цієї причини призначення уряду інколи розглядається як загальнонародна справа, як його легітимація ім'ям народу і відповідно до "народної волі". Та що ми знаємо, що знає увесь народ про помилки і навіть злочини, у яких може бути винним новообраний уряд?" (с.71).

Далі Поппер переходить до аналізу висловлювання, приписуваного Периклу Афінському: "Хоча небагато хто з нас здатен виробляти політику чи утілювати її у життя, усі ми у змозі її оцінювати". Ця лаконічна формула є, на його думку, фундаментальною. Суттєво те, що вона розвінчує поняття влади народу і навіть народної ініціативи. Обидва вони замінюються зовсім іншим – *оцінювання народом*.

Чому народ не здатен управляти, навіть якщо немає інших утруднень? Ідеї – особливо нові ідеї – продукуються лише окремими індивідами, навіть якщо вони уточнюються чи розвиваються у співпраці з кількома іншими людьми. З часом багато хто здатен розрізняти, є ці ідеї добрими або поганими, особливо на підставі перевірки їх наслідків. І подібні оцінки, подібні рішення за принципом "так – ні" можуть вироблятися широким колом виборців.

"Вислів на кшталт "народна ініціатива" є оманливим і суто пропагандистським, – стверджує Поппер. Насправді це ініціатива кількох людей, яка у кращому випадку представляється народу задля критичної оцінки. Але у таких випадках важливо розуміти, чи не виходять представлені заходи за межі компетенції виборців, на розсуд яких вони пропонуються" (р.72)⁹.

Насамкінець філософ застерігає проти

небезпеки, яка виникає у випадку, коли народ і, особливо, молодь навчають, що вони живуть у системі народовладдя, а "це не є істина, це не може бути істиною". Адже коли виховані у такому дусі люди раптом усвідомлюють зазначену обставину, то не тільки відчують роздратування, а і вважають себе обдуреними та приниженими. Це може спричинити негативний вплив на їх світогляд, особливо у сфері політики. Врешті-решт це може привести їх навіть до тероризму.

Розділ "*Свобода та її межі*" починається з визнання, що громадяни країни до певної міри поділяють спільну відповідальність за уряд, навіть коли вони й не входять до його складу безпосередньо. Але така спільна відповідальність вимагає свободи, численних свобод: свободи слова, свободи доступу до інформації і свободи ділитися нею, свободи її публікувати тощо. "Екссес" етатизму веде до відсутності свободи. Проте існує і така річ, як "екссес" свободи. На жаль, наголошує Поппер, свободою можна зловживати, як і державною владою. Наприклад, зловживання свободою слова чи свободою преси виникає у разі поширення хибної інформації або підбурювання до заколоту. Так само, зловживання державною владою виникає через обмеження свободи.

"Ми потребуємо свободи для того, щоб упередити зловживання владою з боку держави. І ми маємо потребу у державі, щоб упередити зловживання свободою. Тут наявна проблема, яка ніколи не буде вирішена правниками у абстрактний спосіб; потрібен ґрунтований на конституції суд, проте найбільше за усе потрібна добра воля.

Ми мусимо прийняти існування проблеми, яка ніколи не буде розв'язана повністю або, точніше, котра повністю розв'язується тільки диктатурою через принцип всевладної держави, що ми відкидаємо за моральними міркуваннями. Ми маємо погоджуватися з частковими рішеннями і компромісами; ми мусимо утримувати наш потяг до свободи від того, щоб він породжував проблеми злов-

⁹ Попперівську критичну оцінку ідеї "народної ініціативи" слід би взяти до відома сучасним українським можновладцям, котрі, залишаючись у фарватері радянської політичної практики, доволі часто зловживають апеляціями до різних (інспірованих "згори") "ініціатив з місць", "листів трудящих" тощо. Крім того, поважаючи функцію оцінки базових державних документів, наприклад, проектів конституцій, під час їх всенародних обговорень, не варто перебільшувати сподівання на якісь суттєві змістовні пропозиції. Адже опрацьовані документи такої природи мають складноструктурований, внутрішньо пов'язаний характер і будуються з використанням спеціальних знань, достатньо зрозумілих лише підготовленим професіоналам. Одиночні привнесення, навіть відповідаючи самі по собі здоровому глузду, здатні зруйнувати системність, перетворити документ на суперечливий і тому незастосовний взагалі чи застосовний вибірково – за власним розсудом того чи іншого чиновника. Тим, хто беззастережно не згоден з думкою Поппера, рекомендую для початку перечитати сторінки з "теоретичними міркуваннями" Шарикова у "Собакому серці" Михайла Булгакова.

живання нею" (р.73)¹⁰.

Наступний розділ присвячений обґрунтуванню необхідності як існування, так і обмеження державної влади з огляду на думки низки провідних мислителів Нового часу.

Томас Гоббс виходив із засновку, що без держави кожна людина потенційно виявляється смертним ворогом іншої ("Людина людині вовк"). І тому потрібна максимально сильна держава, яка б протидіяла насиллю та злочинам. Кант бачив проблему у зовсім інший спосіб. Він також вважав, що держава і обмеження свободи необхідні, проте прагнув звести їх до мінімуму. Кант не хотів держави, сильнішої за абсолютно необхідну для того, щоб гарантувати кожному громадянину стільки свободи, скільки можна – за умови, що це сумісне з мінімальним обмеженням свободи інших¹¹. Він вважав таке обмеження свободи за особливість людської спільноти, якої не уникнути. Сказане можна пояснити таким прикладом. Один американець був звинувачений у тому, що вдарив іншого по носі. Він захищався, говорячи, що, як вільний громадянин, має свободу рухати кулаками туди, куди йому заманеться. На це суддя зауважив: "Свобода руху ваших кулаків має певні межі, що змінює ситуацію. Адже ніс вашого співгромадянина практично завжди знаходиться поза цими межами".

У своїй праці "Щодо прислів'я "Це мо-

же бути істинним у теорії, проте не прийнятне на практиці"" Кант розвинув теорію держави і свободи. У другій частині, спрямованій проти Гоббса, Кант встановлює "чисті принципи міркування". Перший з них такий:

...свобода особи як людської істоти, як принцип утворення держави... може бути висловлена такою формулою. Ніхто не в змозі примусити мене бути щасливим відповідно до його погляду на добробут, оскільки кожен здатен уявляти своє щастя по-своєму... Уряд, який міг би бути встановлений за принципом доброї волі до усього народу ... патерналістський уряд справді є найбільшим мислимим *деспотизмом*¹².

Хоча остання ремарка (після Леніна і Сталіна, після Муссоліні та Гітлера) видається Попперу певним перебільшенням, але в основному він погоджується з Кантом. Адже мислитель з Кенігсберга усупереч Гоббсу хотів наголосити: ми не прагнемо всесильної держави, яка зі своєї доброти захищає наше життя (котре знаходиться у її руках) проти вовків – наших співгромадян. Натомість суттєвим завданням держави є поважання і забезпечення наших прав.

Заперечення патерналізму Кантом із часом було розвинене Вільгельмом фон Гумбольдтом – відзначити це важливо, оскільки багато хто вважає, що після Канта подібні ідеї не мали відгуку в Німеччині, особливо у політичних колах

¹⁰ В Україні дотепер трапляється, що будь-яке обмеження свободи людини тлумачиться як заперечення демократії. Наприклад, нещодавно у Інтернеті був оприлюднений текст "всесвітньо відомого фотографа" Бориса Михайлова під категоричною назвою "Демократія без порнографії – це тоталітаризм" (<http://life.pravda.com.ua/interview/4a4dfdefea3b4/>). Для поставторитарного суспільства, де спогади про усілякі обмеження і утиски людей з боку держави іще зовсім свіжі, такі беззастережні твердження психологічно зрозумілі, хоча по суті не витримують критики. Треба ясно усвідомити, що *свобода людини у демократичній державі обмежена законом за принципом верховенства права*: це абсолютно чітко проголосив Поппер. А у розв'язанні конкретних конфліктів між людьми, між людиною і спільнотою чи державою взагалі принциповим регулятивом може виступати модифікований принцип Мілля. Щодо проблеми порнографії, то вона має довгу й непросту історію, а її розв'язання "раз і назавжди" навряд чи взагалі можливе. За часів СРСР порнографією вважали навіть "Лоліту" Володимира Набокова, тоді як у наш час – класичний твір лауреата Нобелівської премії. Пропоную читачеві поміркувати над цим самостійно, наприклад, за аналогією з аналізом проблеми наркотиків, що його запропонував Поппер.

¹¹ Порівн.: "... Итак, всеобщий правовой закон гласит: поступаи внешне так, чтобы свободное проявление твоего произвола было совместимо со свободой каждого, сообразной со всеобщим законом" (Кант И. Метафизика нравов // Кант И. Сочинения в шести томах. Т. 4. Ч. 2. – М.: Мысль, 1965. – С. 140.)

¹² Порівн. повний переклад відповідного фрагменту російською мовою: "... Свобода [члена общества] как человека, принцип которой в отношении устройства общества я выражаю в следующей формуле: ни один не может принудить меня быть счастливым так, как он хочет (так, как он представляет себе благополучие других людей); каждый вправе искать своего счастья на том пути, который ему самому представляется хорошим, если только он этим не наносит ущерба свободе других стремиться к подобной цели – свободе, совместимой по некоторому возможному общему закону со свободой всех (т. е. с их правом искать счастья)... Правление ... основанное на принципе благоволения народу как благоволения отца своим детям, иначе говоря, правление отеческое (*imperium paternale*), при котором подданные, как несовершеннолетние, не в состоянии различить, что для них действительно полезно или вредно, и вынуждены вести себя только пассивно, дабы решения вопроса о том, как они должны быть счастливы, ожидать от одного лишь суждения главы государства, а дабы он и пожелал этого – ожидать от одной лишь его доброты, – такое правление есть величайший деспотизм, какой только можно себе представить (такое устройство, при котором уничтожается всякая свобода подданных, не имеющих в таком случае никаких прав). Не отеческое, а отечественное правление (*imperium non paternale, sed patrioticum*) – вот единственно мыслимое для правоспособных людей также и в отношении благоволения властителя" (Кант И. О поговорке "Может быть, это и верно в теории, но не годится для практики" // Кант И. Сочинения в шести томах. Т. 4. Ч. 2. – М.: Мысль. 1965. – С. 79).

Пруссії. Книга Гумбольдта "Ідеї щодо визначення меж впливу держави" опублікована у 1851 році, хоча і була написана набагато раніше.

Завдяки цій книзі думка Канта врешті-решт досягла Англії. При написанні есе "Про свободу" (1859) Джон Стюарт Мілль запозичив її у Гумбольдта і, почасти, з кантівської критики патерналізму. Це одна з найбільш впливових для руху радикального лібералізму в Англії книг.

"Кант, Гумбольдт і Мілль, – підбиває підсумок цієї частини своїх міркувань Поппер, – спробували визначити необхідність держави таким чином, щоб утримувати її у можливо найвужчих межах. Їх ідея була такою: держава потрібна, але ми прагнемо мати її якомога менше – на відміну від тоталітарної держави; ми не хочемо патерналістської, авторитарної чи бюрократичної держави; коротко кажучи, ми прагнемо міні-держави" (р.75).

Але цей висновок має певні застереження у наступному розділі "*Міні-держава або патерналістська держава?*".

Люди справді потребують держави, що базується на верховенстві права – і в тому кантівському розумінні, що людські права реальні, і в тому, що правовий закон, який обмежує нашу свободу, державою встановлюється та санкціонується, правда, у можливо меншій і найсправедливішій мірі. Така держава мусить не бути патерналістською, наскільки можливо. Проте кожна реальна держава включає один або кілька патерналістських аспектів, що має суттєве значення.

Вихідне завдання держави – чого ми очікуємо від неї більше за все – полягає у визнанні прав людини на життя і свободу, а також у допомозі, коли потрібно, захищати життя і свободу (з усіма їх доповненнями) як наше право. Навіть те, що Кант назвав "добра воля", з самого початку має велике і неусувне значення. Коли ми постаємо перед необхідністю захищати наші фундаментальні права, то зустрічаємо не ворожість чи байдужість конкретного державного органу, а добру волю. Фактично, ситуація є патерналістською і згори донизу (оскільки передбачається, що державні органи мають виявляти добру волю), і знизу догори (оскільки громадянин шукає підтримки у когось сильнішого за нього).

Правда, право у його об'єктивній сутності стоїть вище за ці майже персональ-

ні стосунки. Але засади чинного законодавства у конкретній державі й відповідні закони створюються людьми і тому не є досконаліми, а в державних органах працюють людські істоти, не вільні від помилок. Тому ми маємо бути задоволені й навіть вдячні – після тривалого часу їх служби – за ту добру волю відносно нас, до якої Кант ставився так зневажливо.

Усе зазначене вказує на складну роль патерналізму. Попри це, дебати останнього часу ведуть до нелогічних та навіть вельми абсурдних ситуацій, зауважує Поппер, маючи на увазі крайні спроби скритикувати державу загального добробуту. Але до модної у даний момент філософії не слід ставитися надто серйозно, вважає мислитель. Вона прагне показати, що теорія держави загального добробуту і, разом з нею, великі ідеї моральності і гуманності виявляються насправді аморальною атакою на найбільш важливе право людини – право самовизначення, право бути щасливим або нещасливим у власний спосіб, що Кант захищав проти патерналізму.

Нові радикальні напади на патерналізм зазвичай спираються на думку Джона Стюарта Мілля, висловлену в есе "Про свободу":

"...єдиною метою, з огляду на яку людська спільнота має привід, індивідуально чи колективно, впливати на свободу дій будь-якого свого члена, виявляється самозахист. [...] Єдина ціль, для досягнення якої влада може бути правомірно застосована до кожного члена громади проти його волі, є запобігання шкоди іншим. Його власне благо, фізичне чи моральне, не є тут достатньою підставою. Його не слід примушувати силою, навіть коли б це було краще для нього, роблячи його щасливішим і будучи, на думку інших, більш мудрим чи навіть правильним¹³".

Наведений фрагмент приблизно відтворює кантівський принцип: будь-хто має вільно обирати власний шлях до щастя або нещастя. Таким чином, усяке патерналістське втручання засуджується як незаконне, коли воно не вмотивоване інтересами третьої сторони. Ніхто – ані родич, ані товариш, тим більше жоден державний орган або інституція (наприклад, парламент), ані чиновник чи роботодавець – не можуть претендувати на роль

¹³ Див. також повніший переклад відповідного фрагмента: "...Єдина мета, яка надає людству право в індивідуальному або колективному порядку втручатися у вільні дії будь-кого зі своїх членів, – це самозахист. Єдина мета, з якою може бути правомірно використана влада над будь-яким членом цивільної громади проти його волі – це запобігти шкоді для інших. Його власна користь, – фізична чи моральна, – не є для цього достатньою підставою. Він не може правомірно бути змушений діяти або утриматися від дії на тій підставі, що це краще для нього; що він стане від цього щасливішим; що на думку інших, такі дії є мудрими і навіть правильними" (Міл Д. С. Про свободу : Есе. / Д. С. Міл. – К. : Видавництво Соломії Павличко "Основи", 2001. – С. 19).

погонича дорослої людини й позбавляти її свободи. Але це має силу лише доти, доки не опиняються у небезпеці інтереси третьої сторони.

Яким би беззаперечним не виглядав принцип Мілля, чи можна його серйозно використати задля захисту свободи дій якогось члена спільноти? Поппер схиляється до негативної відповіді на це питання, наводячи кілька доказових прикладів.

Один із них стосується заборони паління. Зрозуміло, за принципом Мілля нікому не можна заборонити палити задля власного задоволення. Та що з інтересами інших? Коли фахівці кажуть, що шкідливо – і навіть небезпечно! – вдихати дим сигарети когось іншого, хіба не зобов'язана держава забороняти паління там, де наявна третя сторона?

Багато обговорювалася з огляду на це і тема наркотиків. За принципом Мілля ясно, що будь-яка доросла і свідома людина має повне право з власної волі руйнувати себе через прийняття наркотиків, а держава не вправі відбирати у неї це право. Та хіба держава не зобов'язана попереджувати інших від створення подібної жахливої ситуації? І хіба вона не зобов'язана забороняти торгівлю наркотиками під загрозою найсуворіших покарань, як це справді часто робиться?

"Я приймаю принцип Мілля у такій формі, – зазначає Поппер. – Нехай кожен буде вільним бути щасливим або нещасливим у свій особливий спосіб тією мірою, якою це не створює загрози третій стороні; водночас, держава мусить застерігати непоінформованих громадян від того, щоб вони накликали на себе ризики, які не в змозі оцінити. Модифікований таким чином, принцип Мілля може зробити доволі скромний внесок у загально важливу критику держави загально добробуту" (р.78).

Поппер відзначає ще одну традиційну функцію держави, котру ігнорувати неприпустимо – національну оборону. У будь-якому сенсі це патерналістська функція, вона становить загрозу ідеї міні-держави. Більше за те, вона нагадує нам про ще одну, тісно з нею пов'язану функцію – зовнішню політику. Обидві зазначені функції тягнуть висновки, що ставлять під сумнів реальну досяжність міні-держави. Проте це не означає, що ми маємо відкинути ідею міні-держави: вона продовжує існувати як цінний регулятивний принцип.

Ані в принципі, ані з моральних міркувань справи не йдуть без патерналізму, – доходить важливого висновку Поппер. І

далі у підрозділі "*Права неповнолітніх дітей*" описує ще одну царину його дії.

Коли держава визнає право громадян бути захищеними поліцією від пограбувань, вона мусить також визнавати право дітей у разі необхідності у різні способи бути захищеними навіть від їхніх батьків. Це виглядає принципово патерналістськи. Раніше розглянута дихотомія "міні-держава або патерналістська держава" заміщується конструктивною рекомендацією: "не більше патерналізму, ніж необхідно з огляду на мораль". Після обговорення умовності переваг принципів міні-держави над засадами патерналістської держави, ми повертаємося до кантівського антидиктаторського правила, за яким не слід обмежувати свободу більше за те, без чого не можна обійтися.

Останні три розділи реферованого тексту порівняно короткі й сформульовані радше у вигляді тез. Перший із них має складну назву "*Проблема цивільної бюрократії піддається розв'язанню. Проблема військової бюрократії*".

Важливим пунктом будь-якої теорії не-тиранічної (і тому "демократичної") держави є проблема бюрократії, оскільки західні бюрократії виявляються "анти-демократичними", принаймні у розумінні цього терміна самим Поппером. Адже вони включають численних "маленьких диктаторів", які зазвичай не зобов'язані детально звітувати про свої вчинки і помилки. Видатний мислитель Макс Вебер був налаштований песимістично щодо цієї проблеми і гадав, що її ніколи не вдасться розв'язати. Натомість Поппер вважає, що "теоретично її досить просто вирішити, коли визнати наші демократичні принципи – і коли ми чесно прагнемо її вирішити" (р.79). Проте проблема військової бюрократії видається йому нерозв'язною.

Загроза необмеженого зростання невідзвітної народові військової влади є одним із резонів, чому Поппер покладає надії на всесвітній мир, який трохи нагадує "вічний мир" Імануїла Канта¹⁴. Він вважає при цьому, що слід з'ясувати відмінність *зацікавленості у мирі* від руху за мир. Ми мали б вчитися на власному досвіді: принаймні двічі цей рух за мир допомагав заохотити агресорів. Кайзер Вільгельм II очікував, що з пацифістських резонів Британія не наважиться вступити у війну на захист Бельгії, гарантом якої вона була. А Гітлер те саме вважав перед нападом на Польщу, якій Британія теж надавала гарантії безпеки.

Пафос передостаннього розділу "*Надія молоді*" полягає в тому, що, попри усі ва-

¹⁴ Див.: Кант І. К вечному миру / І. Кант. – М. : Моск. рабочий, 1989; Гулыга А. Кант. / А. Гулыга. – М.: Молодая гвардия, 1981. – С. 235.

ди і помилки, саме демократичний лад видається найприйнятнішим з усіх, що існують. Тому прийдешнім поколінням надії слід пов'язувати з ним.

Західні демократії – і особливо Сполучені Штати, найстаріша з демократій Заходу – є безпрецедентним успіхом, наголошує Карл Поппер. Цей успіх – результат великої важкої праці і напружень, великої доброї волі та численних творчих ідей у багатьох галузях. Завдяки цьому величезна кількість щасливих людей живе вільніше, комфортніше і довше, ніж будь-коли раніше.

Звичайно, одразу ж визнає Поппер, багато чого слід було б зробити краще. Найбільш важлива проблема у тому, що наші демократії не досить ясно відділені від диктатури більшості¹⁵. Але ніколи раніше в історії не було держав, де б люди мали змогу жити так вільно, маючи такий гарний рівень життя.

"Я знаю, багато хто поділяє таку думку. Я також усвідомлюю, що наш світ не позбавлений негативного боку: злочинність, жорстокість, наркотики. Ми вчинили величезну кількість помилок. І хоча більшість з нас вчаться зі своїх помилок, дехто залишається у їх полоні. Таким є світ: він ставить нам завдання. Ми здатні жити щасливо і у злагоді. Це слід казати вголос і ясно! Натомість кожен день я чую буркотіння і скарги на жахливий світ, у якому ми приречені жити.

Я вважаю, що поширення таких наклепів є найбільшим злочином нашого часу, оскільки це здатне позбавити молодих людей надії й оптимізму. У деяких випадках це призводить до суїцидів, наркоманії і тероризму" (р.80).

Останній розділ має назву "*Оптимізм і загроза засобів масової інформації*".

Це істина, що на Заході люди живуть у найкращому світі, який колись існував. Її легко перевірити і підтвердити, вважає Поппер. Ми не можемо припускати, щоб ця істина не проголошувалася, веде він далі. Але засоби масової інформації, які у цьому сенсі несуть найбільший тягар відповідальності, мають усвідомити, що здатні заподіяти і велику шкоду. Їх слід переконати чесно робити свою справу. Їх слід переконати бачити і говорити істину, усвідомлювати приховану небезпеку, яку вони самі становлять, розвивати самокритичність та спроможність виправлятися, що притаманне кожній здоровій суспільній інституції. Доти, доки вони не будуть діяти у цьому руслі, вкрай важко залишатися оптимістом.

III

Класичні, хоча почасти і не беззаперечні, міркування Карла Поппера видаються сьогодні вельми корисними принаймні з двох поглядів. По-перше, вони стимулюють усвідомлення складності й невикорінної суперечливості буття за умов реальної демократії з тим, щоб послідовно уникати як її ідеалізації, так і очорнення чи навіть демонізації. Обидві ці крайнощі дотепер стоять на заваді оновлення світогляду значної частини громадян України, що загрожує закриттям для неї "вікна можливостей" демократизації. По-друге, настільки ж відвертий, як і компетентний аналіз проблем та обмежень демократичного ладу не послаблює, а підсилює значення фундаментальної ідеї демократії. Знаходячи цілком адекватне висловлювання у парадоксальній формулі Уїнстона Черчилля "Демократія виявляється найгіршою формою урядування, за винятком усіх інших, які ще гірші", вона залишається викликом-дороговказом розвитку поставторитарних держав у ХХІ столітті. З огляду на це врівноважений оптимізм зрілого Карла Поппера неупередженої людині важко не поділяти – так само, як і розуміння природних труднощів утілення висловлених великим мислителем надій та необхідності постійних зусиль кожного з нас задля долання цих труднощів на усіх рівнях суспільного буття.

Стаття надійшла в редакцію 09.09.09 ■

¹⁵ Це важливий висновок із заперечення ототожнення демократії з "владою народу", особливо здійснюваною у диктаторський спосіб. Народ, більшість за певних умов теж можуть бути диктатором, тираном, деспотом – цю небезпеку відзначав ще Аристотель (див., напр.: Аристотель. Політика. – С. 407).

Розкрито зміст понять, що визначають види науково-методичної культури в управлінській діяльності керівника ЗНЗ, виокремлено загальні ознаки понять "культура", "культура керівника ЗНЗ", "управлінська культура керівника", подано авторське визначення науково-методичної культури в управлінській діяльності керівника ЗНЗ та складові науково-методичної культури.

Висвітлено особливості впливу рівня науково-методичної культури на ефективність управлінської діяльності. На основі порівняльного аналізу наукових підходів, власних досліджень і практичного досвіду визначено узагальнені види науково-методичної культури в управлінській діяльності керівника ЗНЗ та шляхи їх реалізації.

Раскрыто содержание понятий, которые определяют виды научно-методической культуры в управленческой деятельности руководителя общеобразовательного учебного заведения, определены общие признаки понятий "культура", "культура руководителя общеобразовательного учебного заведения", "управленческая культура руководителя", представлено авторское определение научно-методической культуры в управленческой деятельности руководителя общеобразовательного учебного заведения и составляющие научно-методической культуры.

Освещены особенности влияния уровня научно-методической культуры на эффективность управленческой деятельности. На основе сравнительного анализа научных подходов, собственных исследований и практического опыта определены обобщенные виды научно-методической культуры в управленческой деятельности руководителя общеобразовательного учебного заведения и пути их реализации.

The content of the concepts those define the types of scientific and methodological culture in management activity of school leader are exposed, common features of the terms "culture", "culture of school leader", "management culture of leader" are given, author's definition of scientific and methodological culture of the management activity of school leader and components of scientific and technical culture are given.

The peculiarities of the level of scientific and methodological culture influence on the effectiveness of management activities are highlighted. Based on comparative analysis of scientific approaches, research and personal experience generalized types of scientific and methodological culture of the management activity of school leader and ways of their implementation are defined.

ВИДИ НАУКОВО-МЕТОДИЧНОЇ КУЛЬТУРИ КЕРІВНИКА ЗНЗ

І.П.Жерносек, О.М.Онаць

Наше сьогоднішнє і досвід європейських країн свідчить про особливу роль керівника школи – директора, який стає ключовою фігурою у розвитку шкільної організації та педагогічного колективу. Це визначається розширенням його повноважень щодо прийняття рішень у своїй школі та необхідністю оновлення, набуття умінь і знань в управлінні школою як відкритою соціально-педагогічною системою, її розвитком. Щоб організувати і стимулювати професійну діяльність педагогічних працівників, формувати культуру організації, вивчати попит на освітні послуги, забезпечувати їх якість, керувати системою використання зовнішніх ресурсів, маркетингу, комунікації та зв'язків з громадськістю, активізувати включення соціуму в шкільний менеджмент, забезпечити перехід до нової структури і змісту загальної середньої освіти, необхідно володіти новими формами і методами роботи школи в цілому та мати високий рівень науково-методичної культури в управлінській діяльності керівника.

Демократизація шкільного життя передбачає делегування директором школи повноважень своїм заступникам і членам колективу, він у такому вимірі стає соціальним лідером, який повинен одноосібно приймати рішення. Повна відповідальність за всю діяльність навчального закладу свідчить про необхідність удосконалення професіоналізму в управлінській діяльності керівника та формування його науково-методичної культури, щоб він не тільки знав про зміни, реформи, інновації, але міг ефективно й успішно впроваджувати їх у систему роботи школи.

Відомий культуролог А.І.Арнольдов відзначав, що "наш час уже цілком можна назвати часом великих знань і малої культурності. Людські знання збільшилися, а культура зменшилася, спостерігається своєрідна девальвація ставлення до неї людини, зростає дефіцит культури" [2].

По-справжньому культурна людина – це духовно багата особистість, яка має творчі здібності, віддана справі, захоплена нею, розуміє необхідність пізнання й самопізнання, краси, спілкування, твор-

чості, пошуку сенсу життя, щастя, має високі ідеали; орієнтована на загальнолюдські цінності, світову й національну духовну культуру і має глибокі знання з основ філософії, етики, естетики, людинознавства та інших гуманітарних предметів. Така людина – творча особистість, яка постійно розмірковує, мислить альтернативно, не задоволена своїми здобутками.

О.І.Мармаза зазначає, що культура властива будь-якій формі людського існування, є невід'ємним атрибутом будь-якого суспільства і засобом організації людської життєдіяльності. Це система цінностей, соціальних норм, правил поведінки, стосунків між людьми, традицій тощо. Вона вважає культуру душею організації і визначає такі атрибути культури: 1. Загальнолюдські цінності. 2. Ціннісні професійні орієнтири. 3. Символи, що відображають зовнішні фактори поведінки [12].

Г.Єльнікова вважає, що культура є однією з вимог системного підходу до управління школою: "Культурно працювати – це значить уміти правильно розставити кадри на вирішальних ланках, працювати творчо, з перспективами, завжди бачити кінцеву мету і вибирати найбільш раціональні методи її досягнення". Складовими управлінської культури керівника, на думку Г. Єльнікової, є культура спілкування, мовна культура, естетична або художня, правова. Вона відзначає особливу місію керівника ЗНЗ сьогодні, наголошуючи, що це не просто посада керівника, але й велике педагогічне мистецтво. Адже директор школи поєднує у своїй особі вчителя, методиста, інспектора, господарника, організатора навчально-виховного процесу, консультанта, наставника учнів і вчителів тощо. Усе це вимагає не тільки різнобічних знань, досконалого володіння наукою управління, але і високої професійної культури, переорієнтації наголосу управління процесами на розвиток людського потенціалу [7].

Професор Ю. Конаржевський бачить перспективу підвищення ефективності внутрішньошкільного керування в оволодінні керівниками ЗНЗ методологічними основами управління: йдеться про людиноцентристський погляд на управління і орієнтацію на людину як головну цінність. Автором підкреслюється необхідність підтримки творчої самостійності, ініціативи, "педагогічної заповзятливості", які потребують соціально-психологічних методів управління. В управлінській діяльності керівника ЗНЗ учений виділяє: культуру адміністративного апарату, культуру самого процесу управління, культуру ведення документації, культуру умов праці [11].

Відомий фахівець у галузі культури педагогічного спілкування В.Кан-Калик вводить поняття "комунікативна діяльність педагога". Він визначає специфіку змісту комунікативної діяльності на кожному етапі професійного становлення педагога:

- моделювання майбутнього спілкування з класом у процесі підготовки до уроку (прогностичний етап). На цьому етапі комунікативна культура педагога виявляється у здатності обґрунтованого відбору і доцільного структурування навчального матеріалу;

- організація спілкування (початковий етап комунікації) – комунікаційна культура педагога виявляється у здатності привернути увагу, налаштувати на продуктивну навчальну взаємодію, в умінні перебороти бар'єри, що виникають між позицією вчителя і настроєм вихованця. Основне завдання – завоювати ініціативу;

- керування ходом спілкування (етап педагогічної взаємодії). Комунікативна культура виявляється у здатності вести діалог, підтримувати інтерес і активність учнів, орієнтуватися на зворотний зв'язок, бути гнучким, мобільним, відкритим і доброзичливим;

- аналіз того, що вийшло, і висновки на майбутнє (рефлексивний етап). Комунікативна культура педагога виявляється в самокритичності, здатності до рефлексії і прагненні вдосконалити свою майстерність. Отже, культура педагогічного спілкування – умова успішності освітнього процесу й комфортності педагога у його професійній діяльності і є структурним компонентом професійно-педагогічної культури [10].

У своїх дослідженнях проблем управлінської культури І.А. Прокопенко формулює взаємозв'язок професійних цінностей керівника ЗНЗ, видів його управлінської культури та її проявів (табл. 1.).

Автор робить висновок, що управлінська культура – це система знань і вмінь, особистісних якостей, мотивів і цінностей, яка слугує якісному виконанню управлінських функцій, ефективній взаємодії з усіма учасниками освітнього процесу, досягненню високих результатів. Для сприяння інтенсивності та результативності її розвитку необхідно створювати умови на різних суспільних щаблях та рівнях: проводити наукові дослідження та пропагувати досягнення з проблеми розвитку управлінської культури керівника ЗНЗ; розробити та запровадити атестацію керівників ЗНЗ відповідно до нових стандартів їх діяльності; формувати інформаційний банк та електронну картотеку з теорії та практики розвитку управлінської культури керівника ЗНЗ; заохочувати керівників ЗНЗ та створювати

Таблиця 1

Види управлінської культури керівника ЗНЗ

Види управлінської культури	Прояви управлінської культури	Професійні цінності керівника
1. Дипломатична	- культура організації взаємодії зі спонсорами; - культура організації взаємодії з вищими органами управління; - культура організації взаємодії з іншими організаціями.	Бажання налагоджувати партнерські відносини з іншими організаціями, гідно представляти ЗНЗ на всіх рівнях, створювати позитивний імідж колективу.
2. Правова	- культура використання влади; - культура делегування повноважень; - культура підготовки нака зів та розпоряджень	Дотримання прав людини, розвиток людиноцентристського середовища в організації, формування правових пріоритетів у виробничих відносинах.
3. Адміністративна	- культура роботи з документами; - культура перевірок; - культура розробки стандартів, норм, правил, інструкцій.	Подолання бюрократизму, колегіальність у прийнятті важливих рішень, об'єктивна оцінка особистості та її діяльності.
4. Організаційна	- культура організації робочого місця; - культура проведення засідань, зборів; - культура роботи з відв'язувачами.	Формування культури ЗНЗ, раціоналізації та оптимізації діяльності на всіх рівнях закладу, ефективна робота з кадрами.
5. Соціально-психологічна	- культура соціального захисту працівників, учнів; - культура спілкування; - культура поведінки та зовнішнього вигляду.	Створення сприятливого мікроклімату, толерантні відносини, культура взаємодії.
6. Інформаційна	- культура збирання, обробки, збереження інформації; - культура ділової мови, культура введення розмов по телефону; - культура роботи зі скаргами та пропозиціями.	Створення позитивної системи інформаційного забезпечення управління; релевантність, об'єктивність, доступність інформації для всіх.
7. Педагогічна	- культура організації навчального процесу; - культура організації виховного процесу; - культура організації підвищення компетентності вчителів.	Розвиток особистості, створення умов для безперервного навчання, формування сприятливого виховного середовища.
8. Економічна	- культурне ведення господарства ЗНЗ; - культура економічно-фінансового партнерства; - культура розробки та реалізації бізнес-планів.	Надання якісних платних освітніх послуг, розвиток освітнього маркетингу.

ти їм умови для самостійної роботи в цьому напрямку [15].

Науково-методична культура в управлінській діяльності керівника загальноосвітнього навчального закладу як складова загальної культури з позиції сучасного наукового бачення розглядається як філософсько-світоглядний, психолого-педагогічний, організаційний потенціал професійних та особистісних здібностей керівника загальноосвітнього навчального закладу та спроможність його реалізувати у своїй практичній діяльності.

Науково-методична культура сучасного керівника школи характеризує рівень оволодіння ним культурою наукової, методологічної, управлінської, інтелектуальної, громадсько-політичної, інформаційної, аксеологічної, методичної, дидактичної, інноваційної та іншої праці, включа-

ючи когнітивну, процесуально-операційну та особистісно-ціннісну складові.

Виокремлення науково-методичної культури з найважливіших складників загальної культури зумовлене специфікою педагогічної діяльності керівника ЗНЗ, спрямованої на формування особистості, здатної в майбутньому відтворювати і збагачувати культуру суспільства. У науково-методичному процесі основним засобом передавання культури, духовних цінностей є неповторна індивідуальність керівника ЗНЗ як носія культури і суб'єкта міжособистісних стосунків.

З точки зору С.Боруки, науково-методична культура в управлінській діяльності керівника ЗНЗ – це міра та спосіб творчої самореалізації керівника ЗНЗ в різноманітних видах управлінської діяльності, спрямованої на засвоєння, переда-

чу та створення цінностей і технологій в управлінні. Тобто науково-методична культура керівника ЗНЗ розглядається як діалектична інтегрована єдність науково-методичних цінностей: цінностей-властивостей, цінностей-відношень. Вони є своєрідними вісями координат, на основі яких окреслюється модель науково-методичної культури. Названі цінності є структурними компонентами, які гармонійно пов'язані з функціональними (процесуальними) компонентами.

Результати анкетування 27 директорів ЗНЗ, які перебували на курсах ЦППО УМО АПН України, свідчать, що основними шляхами і джерелами розвитку науково-методичної культури керівника ЗНЗ на основі рейтингової самооцінки респондентів є:

1. Спеціальна освіта (курси підвищення кваліфікації) – 23 %.
2. Самоосвіта – 20 %.
3. Обмін досвідом спілкування з колегами – 15 %.
4. Науково-методичне забезпечення – 15 %.
5. Участь у семінарах, конференціях – 12 %.
6. Участь у діяльності асоціацій, професійних спілок – 15 %.

Науково-методичну культуру в управлінській діяльності керівника школи ми визначаємо як індивідуальну властивість особистості, яка відображає ефективність реалізації мети професійної педагогічної та управлінської діяльності, характеризує високий рівень самосвідомості, стиль поведінки, керування та міжособистісне спілкування, забезпечує усвідомлену культуродоцільність науково-методичної діяльності, управлінські впливи, організаційну мобільність, творчий саморозвиток, самоактуалізацію особистості керівника.

Науково-методична культура є феноменом вияву керівником ЗНЗ власного "Я" у професійно-педагогічній діяльності через єдність його цілей, мотивів, знань, умінь, якостей, здібностей, стосунків, об'єднаних у певну систему науково-методичних цінностей. Науково-методична культура керівника ЗНЗ діалектично пов'язана з усіма елементами особистісної культури: моральним, естетичним, розумовим, правовим, політичним, філософським, екологічним тощо, оскільки вона є інтегральним показником інших культур.

Зміст науково-методичної культури залежить від власної науково-методичної діяльності керівника ЗНЗ, розвиненого науково-методичного мислення, способів діяльності, а також від тих ціннісних зв'язків, які існують в освітній системі і

визначаються діалектичною єдністю духовної та науково-методичної культур.

Результатом формування науково-методичної культури в управлінській діяльності керівника ЗНЗ є розвиток його професійної компетентності, науково-методичної етики, професійної позиції, майстерності, творчої індивідуальності.

Таким чином, можна зробити висновок про те, що науково-методична культура керівника ЗНЗ – це особистісне утворення, діалектична, інтегрована система науково-методичних цінностей, основу яких становлять духовні цінності; це стійкі орієнтири, за якими керівник ЗНЗ співвідносить своє життя і професійну педагогічну діяльність; це кодекс поведінки, у якому діють підвищені ділові та моральні вимоги.

Складовими науково-методичної культури, які можуть характеризувати видові особливості, є: індивідуальний стиль управління, комунікативна культура поведінки та ставлення керівника школи до об'єкта управління (рис.1).

У сучасній теорії менеджменту види науково-методичної культури пов'язують із відповідними професійними цінностями керівника ЗНЗ як показниками їх сформованості. Сучасний керівник ЗНЗ – це духовно багата особистість, яка має творчі здібності, віддана своїй справі, захоплена нею, розуміє необхідність пізнання й самопізнання, краси, спілкування, творчості, пошуку, сенсу життя, щастя, має високі ідеали; орієнтована на загальнолюдські цінності, світову й національну, духовну культуру і має знання з основ філософії, етики, естетики, людинознавства й інших гуманітарних предметів. Така людина – творча особистість, яка постійно розмірковує, мислить альтернативно, не задоволена своїми здобутками.

Рівень сформованості науково-методичної культури керівника загальноосвітнього навчального закладу свідчить про його готовність до ефективної управлінської діяльності, розвитку науково-методичної компетентності вчителів, створення інноваційно-розвивального середовища, іміджу навчального закладу тощо.

На основі аналізу наукової психолого-педагогічної літератури, доробку вчених, власних досліджень і практичного досвіду ми визначили такі узагальнені *види науково-методичної культури в управлінській діяльності керівника ЗНЗ та шляхи їх реалізації: стратегічно-орієнтований, комунікативно-поведінковий, організаційно-операційний та соціально-трансформаційний* (табл. 2).

Стратегічно-орієнтований вид науково-методичної культури керівника ЗНЗ пе-

редбачає знання стратегічних цілей розвитку освіти, уміння визначати місію та стратегію розвитку навчального закладу, його мету, завдання, зміст освіти і управління, об'єкт управління, лідерство, креативність, створення інноваційно-розвивального середовища, стимулювання суб'єктів управління, впровадження змін тощо.

Керівник школи – директор – повинен мислити стратегічно. Аналізуючи зовнішні та внутрішні справи, він має розвивати власне бачення стратегії розвитку закладу, уміти робити вибір на майбутнє, трансформувати власне бачення у місію з чіткою метою. Для того, щоб зуміти реалізувати своє бачення, директор має бути здатним до винахідництва і творчості, впровадження інновацій. Керівник повинен уміти бачити зсередини шляхи, за допомогою яких культура школи може прискорити здійснення його бачення та місії школи, а також бачення тих умінь, при допомозі яких ці зміни можливі. Директор сучасної школи має бути спроможним керувати основними процесами у ЗНЗ, спрямовувати їх, забезпечувати підтримку з розрахунком на перспективу, тобто бути директором у середовищі, яке постійно змінюється на суспільному, ос-

вітньому, індивідуально-життєвому рівнях.

Керівник ЗНЗ повинен також бути лідером. Концепція лідерства базується на наявності стратегічного бачення напрямів розвитку школи та здатності представити це бачення, щоб інші охоче підтримали його. Лідерство – це здійснення впливу на інших, уміння об'єднувати однодумців, передбачати перспективи розвитку. Однією з найважливіших функцій лідерства є формування організаційної та науково-методичної культури – власної і членів педагогічного колективу. "Лідерство – це необхідна умова для проведення змін, а управління – це необхідний засіб для досягнення стабільних результатів". Для цього у керівника ЗНЗ мають бути сформовані такі риси: готовність до змін, творчий підхід до реалізації задуманого, амбіційність, самовпевненість, аналітичність, рефлексія, висока науково-методична культура [6].

Джеймс М. Козес і Барі З. Познер проводили дослідження суті лідерства і визначили п'ять фундаментальних умінь, які ведуть лідерів до успіху:

– уміння проводити зміни. Лідер – активна особа, яка шукає нові можливості розвитку школи, відповідає на виклики,



Рис. 1. Складові науково-методичної культури в управлінській діяльності керівника ЗНЗ

Таблиця 2

Види науково-методичної культури в управлінській діяльності керівника ЗНЗ

Вид науково-методичної культури	Шляхи реалізації виду
Стратегічно-орієнтований	Знання стратегічних цілей освіти. Вибір та прогнозування місії ЗНЗ, мети, об'єкта, завдань, змісту діяльності та управління впровадження змін, управління науково-методичною роботою, креативність, стимулювання суб'єктів управління, лідерство.
Комунікативно-поведінковий	Стиль управління. Комунікативна культура поведінки. Міжособистісне професійне взаєморозуміння, прийняття членами колективу місії і завдань, вимог та управлінських впливів, врахування індивідуальності кожного. Розвиток, саморозвиток, творчий потенціал, ставлення, підкреслення успіху, мобільність. Поведінка, стиль управління.
Організаційно-операційний	Організація процесу змін, знання операційних цілей, самоорганізація, моделювання, інформативні технології, методичні прийоми, методи управління, інформаційність, раціональність, мотивація, соціальне заохочення до навчання та змін, моделювання способів діяльності, реалізація науково-методичних заходів.
Соціально-трансформаційний	Організована соціальна взаємодія, узгодження з традиціями, цінностями, культура організації та відповідальність, професійний прагматизм у зв'язках з оточенням, створення позитивного іміджу ЗНЗ.

не боїться ризику, експериментує, йде у незнане;

– уява народжує зміни. Лідеру важливо інспірувати спільне бачення. Лідер – це людина, думки якої сягають далеко за сьогодення, яка може побачити результати майбутньої діяльності, вміє розвивати його з іншими, уміє переконати, щоб зміни сприймалися як власне бачення;

– лідер повинен надавати можливості діяти іншим. Це уміння передбачає активне співробітництво і командну роботу, а також зміцнення цього почуття у колективі;

– моделювання способів діяльності. Лідери мають не тільки загальне бачення, а й детальний план дій: очолюють проекти, здобувають фінансову підтримку на їх реалізацію, слідкують за виконанням та коригують його, розуміють вагу планування малих успіхів на шляху до мети;

– "зігрівання сердець". Щоб виконати багато завдань, необхідно провести напружену, важку і довготривалу роботу. Це може викликати байдужість і фрустрацію. Тому необхідно підтримувати колег, заохочувати йти вперед. Це індивідуальний підхід, підкреслення успіху кожного, вкладу кожного, святкування успіху;

– спільне бачення майбутніх перспектив. Лідер повинен визначати разом із колегами напрями майбутньої діяльності, заохочувати до старанності та співробітництва, показувати приклад власними діями, мотивувати, заохочувати, підбадьорувати. Тобто творити зміни, які потребу-

ють творчого і новаторського підходу [1].

Комунікативно-поведінковий вид науково-методичної культури керівника

Міжособистісні стосунки впливають на спосіб діяльності колективу, методичного об'єднання вчителів, творчої динамічної групи, школи молодого вчителя тощо. Проявом цього є сприятливий мікроклімат, доброзичлива атмосфера, відверте спілкування, толерантність, ефективне вирішення конфліктів. Для згуртованості і підтримки колективу важливими є співробітництво (визначаються принципи співпраці, групові норми, усі дотримуються цих правил), правильні взаємовідносини визначають згуртованість групи працівників і колективу, підтримку один одного. Для цього керівнику ЗНЗ необхідно володіти низкою вмінь, які характеризують рівень його науково-методичної культури:

– уміння досліджувати та брати до уваги індивідуальні та групові потреби працівників, узгоджувати інтереси всіх сторін, задовольняти потреби окремих учасників і групи, визначати правила, яким підпорядковуються працівники і самому їх дотримуватися (наприклад, Правила внутрішньошкільного розпорядку, контракти тощо).

– уміння розрізняти етапи процесу підвищення кваліфікації працівників, ступені та рівні розвитку їх професійної компетентності та науково-методичної культури;

– уміння досліджувати та вирішувати

конфлікти. Головне – попередження конфліктних ситуацій. Якщо вони виникають, керівник повинен уміти визначати їх види, помічати джерела їх виникнення та знати способи вирішення;

– уміння окреслювати групові ролі. Знання про певні ролі у колективі допомагають керівнику ЗНЗ визначати роль кожного, адекватно реагувати на особливості поведінки співробітників, протидіяти деструктивній та підтримувати конструктивну поведінку;

– уміння створювати атмосферу відвертості, яка сприяє ефективному спілкуванню між членами колективу на всіх етапах роботи. Необхідно заохочувати колег ділитися своїм непокоєм, труднощами та очікуваннями;

– уміння надавати та приймати зворотну інформацію. Зворотна інформація суттєво впливає на якість та ефективність професійного спілкування і на процес навчання. Вона мотивує або відштовхує від виконання завдання, дає змогу перевірити, чи розуміють учасники те, що вона представляє, може пояснити незрозуміле, обговорити сумніви;

– уміння будувати почуття відповідальності – колективної і індивідуальної;

– уміння звертатися до спільного досвіду допомагає вирішувати проблеми, впливає на згуртованість колективу та сприяє ефективному виконанню завдань;

– уміння оцінювати хід роботи, процес навчання і виховання, рівні зростання професійної компетентності працівників;

– уміння ефективно спілкуватися, адже міжособистісне професійне спілкування впливає на стосунки між членами колективу та ефективність виконання завдань;

– уміння використовувати наукові знання, створювати етичний стандарт, забезпечувати виконання прийнятих рішень на всіх рівнях кожним працівником і колективом загалом;

– уміння розкрити свій потенціал, можливості та здібності, необхідні для якісного виконання обов'язків. Це впливає на поведінку працівника та дає бажані результати.

Комунікативно-поведінковий вид передбачає також оптимальне поєднання ефективних стилів управління, виявлення потенціалу керівника, забезпечення ефективного міжособистісного професійного спілкування; прийняття цілей та вимог щодо розвитку школи, системи цінностей; реалізацію управлінських впливів, врахування індивідуальності кожного.

Організаційно-операційний вид науково-методичної культури керівника ЗНЗ

передбачає організацію процесу змін, знання операційних цілей, здатність управляти собою та активністю персоналу, самореалізацію, інформативні технології, забезпечення високої професійної мотивації досягнень, раціональність поведінки у виборі методів і прийомів в управлінській діяльності, моделювання способів діяльності, інформаційність, соціальне заохочення до навчання і змін, реалізацію науково-методичних заходів тощо.

Керівник ЗНЗ здійснює свою діяльність, виявляє рівень своєї науково-методичної культури у суспільному контексті, оскільки він працює з усім педагогічним колективом, із групами людей (методичні об'єднання, творчі динамічні групи вчителів, педагогічні майстерні, школа молодого вчителя) та індивідуально. Щоб ефективно виконувати таке завдання, він повинен досконало володіти знаннями про специфіку роботи з різними категоріями і групами людей, уміти створювати сприятливу атмосферу для навчання і праці, керувати цим процесом із встановленням і підтримкою контактів, забезпечувати професійне спілкування з учасниками навчання і діяльності, уміло використовувати потенціал певної групи педагогів і кожного з них для реалізації поставлених завдань.

Організаційно-операційний вид науково-методичної культури керівника ЗНЗ реалізується, насамперед, через систему науково-методичної роботи в школі, яка розглядається нами як процес визначення стратегії і тактики досягнення кваліфікаційного рівня, прогнозування професійного зростання вчителя шляхом його активного включення в систему різнорівневої науково-методичної роботи. Перспективні завдання різнорівневої науково-методичної роботи вважаємо стратегією, а поточні – тактикою розвитку професійної компетентності вчителів.

У науковій літературі науково-методична робота тлумачиться як "цілісна система взаємопов'язаних дій і заходів, спрямованих на всебічне підвищення кваліфікації та професійної майстерності кожного педагога, на розвиток творчого потенціалу педагогічного колективу, досягнення позитивних наслідків навчально-виховного процесу" [9].

Науково-методична робота спрямована на вирішення трьох основних груп завдань: інноваційного розвитку школи, формування науково-методичного потенціалу колективу, розвитку творчої особистості вчителя. У сучасній школі вона здійснюється як двокомпонентна система, що передбачає: співіснування одно-

часно предметних і творчих об'єднань учителів; творчу діяльність педагогів, що передбачає організацію "творчих педагогічних майстерень". Це засіб, що забезпечує професійне зростання вчителів, і полісуб'єктна багатофункціональна освітня діяльність.

Про рівень науково-методичної культури керівника ЗНЗ свідчить його інформаційно-методична компетентність – активне знання способів отримання та передавання різнобічної інформації, сукупність професійних, методологічних, загальнокультурних знань і умінь. Отримані знання дають можливість розуміти дійсність, уміння, необхідні для ефективної діяльності, особистісні риси та ставлення підтримують якість діяльності та надають їй індивідуального характеру. Це дидактична та фахова складові професійної компетентності, це знання і вміння у сфері своєї спеціалізації, які необхідні для ефективного та результативного управління. Науково-методична культура керівника найповніше виявляється в управлінні науково-методичною роботою у школі, тобто передбачає його участь у процесі удосконалення та розвитку професійної компетентності колективу і кожного вчителя. Оскільки керівник ЗНЗ навчає інших, то повинен мати наукові, методологічні знання, високий рівень професійної компетентності та спроможність передавати ці знання іншим. Тобто він повинен володіти дидактичною компетентністю, ефективно управляти власною діяльністю та активністю персоналу. Це можна показати на прикладі науково-методичних наголосів в управлінській діяльності керівника ЗНЗ щодо розвитку професійної компетентності вчителів.

Створюючи шкільну та науково-методичну ради, організовуючи їх роботу спільно з педрадою і демократизуючи тим самим стиль управління, характер організаційних стосунків з громадськими організаціями, керівник ЗНЗ не тільки включає їх у процес управління школою як співучасників, але і робить їх співорганізаторами та відповідальними особами за результативність діяльності. Як керівник і організатор усього шкільного життя він є також головною ланкою зв'язку між органами управління освітою і школою, систематично проводить інструктажі та навчання вчителів, учнів і батьків з метою роз'яснення нормативно-правових документів про школу та шляхів їх реалізації у навчально-виховному процесі. Здійснення сучасних шкільних перетворень, переведення школи, її керівників, учителів і учнів у режим розвитку, створення інноваційної моделі школи пе-

редбачає розробку, створення нових нормативних документів, нових методик, форм і методів навчання і виховання. Усе це вимагає від керівника ЗНЗ високого рівня науково-методичної культури і виконання таких провідних функцій: дослідницьких та діагностичних, які дають змогу збирати інформацію про об'єкт, що досліджується; проектно-прогностичних, які забезпечують можливість цілеспрямовано і системно організовувати діяльність колективу; аналітично-рефлексивних, які сприяють вивченню та узагальненню прогресивного педагогічного досвіду.

Соціально-трансформаційний вид науково-методичної культури керівника ЗНЗ визначає організовану соціальну взаємодію учасників навчально-виховного процесу та суспільного середовища навчального закладу, трансформацію досягнень у життя, узгодження управлінських рішень, реалізацію управлінсько-професійних впливів відповідно до традицій, цінностей, організаційної культури школи, рівня науково-методичної культури керівника школи і колективу, соціальної відповідальності за прийняття рішень та результати діяльності. Це соціально-професійний прагматизм у зв'язках з оточуючим середовищем тощо.

Соціально-трансформаційний вид науково-методичної культури керівника, за визначенням А. Бжезінської, можна характеризувати за такими рівнями:

- інтраперсональний – стосується досвіду знань, умінь, переконань, цінностей, очікувань та особистих якостей особистості керівника;
- інтерперсональний – це рівень стосується стосунків, міжособистісної взаємодії працівників установи;
- груповий рівень визначає спосіб функціонування різних суспільних груп, у школі – це педагогічний колектив, методичне об'єднання, клас;
- інституційний рівень стосується зв'язків керівника ЗНЗ з державними установами, органами влади та управлінням освітою, органами місцевого самоврядування і недержавними організаціями (професійними асоціаціями, спілками, батьківським комітетом, піклувальною радою тощо);
- суспільний рівень характеризує локальні та глобальні суспільно-політичні умови (світова, європейська, державна, місцева, освітня та суспільна політика) [4].

Упровадження державно-громадської моделі управління школою передбачає залучення до цих процесів широкого загалу педагогічної громадськості, батьків, учнів, громадських організацій, представників установ та організацій, з якими

співпрацює школа. Ступінь участі громадськості у прийнятті важливих для школи і освіти рішень характеризує демократичний рівень розвитку суспільства, усвідомлення кожним учасником важливості участі громадськості: батьків, учнів, місцевої громади, молодіжних об'єднань, професійних освітянських організацій, підприємств, установ культури та органів місцевої влади. Завдання керівника ЗНЗ полягає у створенні ефективної моделі взаємодії педагогічної спільноти, громадськості і влади у розв'язанні освітніх проблем, у створенні позитивного іміджу навчального закладу, забезпеченні якості освіти кожного учня. А для цього керівнику необхідно мати талант, високий рівень науково-методичної культури, яка є вирішальним фактором та детермінує якість його управлінської діяльності. Фундаментальні здібності та можливості, необхідні для якісного виконання професійних обов'язків, індивідуальні риси характеру, потенціал керівника ЗНЗ як людини відіграють велику роль, впливають на його поведінку, що відповідає вимогам до посади, і додають змогу ефективно керувати розвитком школи..

Отже, види науково-методичної культури визначаються спрямованістю управлінської діяльності керівника загальноосвітнього навчального закладу на об'єкт керування і передбачають: оволодіння директором ЗНЗ науковими знаннями, всебічною інформацією про культуру управління, науково-методичну культуру зокрема; уміння виокремлювати основні складові управлінської діяльності та визначати їх взаємозв'язки; створення нормативної моделі особистої науково-методичної діяльності; визначення всебічності зв'язків науково-методичної культури з вищими та нижчими рівнями управління; формування моделі культури зв'язку з іншими підсистемами; поступове удосконалення науково-методичної культури у власній управлінській діяльності.

3. Базовий стандарт професійної діяльності директора школи України. Проект., АКШУ-VVO, К. – 2003.

4. Бжезінська А. Суспільна психологія розвитку / А. Бжезінська. – Наукове видавництво "Scholar". – Варшава, 2000, с. 205-209.

5. Вальцевич Б. Порадник для тренера. / Б. Вальцевич, Е. Кондрацька, А. Климович та ін. – ЦОДН, Варшава – 2007.

6. Гріффін Р. Основи управління організаціями / Р. Гріффін. – PWN., Варшава – 1997.

7. Єльнікова Г. В. Управлінська компетентність / Г. В. Єльнікова. – К., Ред. Загальнопедагогічні газети, 205. – 128 с. – (Б-ка "Шкільного світу").

8. Жерносек І. П. Науково-методична робота в навчальному закладі системи загальної середньої освіти. / І. П. Жерносек. – К., – 2000, – 124 с.

9. Життєва компетентність : науково-методичний посібник / за ред. Л. В. Сохань, І. Г. Єрмакова. – К., Богдан, 2003, 520 с.

10. Кан-Калик В. А. Учителю о педагогическом общении. / В. А. Кан-Калик. – М., Просвещение, 1987. – 190 с.

11. Конаржевський Ю. А. Внутрешкольный менеджмент. – М. : МП Новая школа, 1993. – 140 с.

12. Козес Д. М. Виклик бути тренером. / Д. М. Козес, В. З. Познер. – Варшава, 1987.

13. Мармаза О. І. Менеджмент в освіті : дорожня карта керівника / О. І. Мармаза. – Харків: Видавнича група "Основа", 2007. – 448 с.

14. Онаць О. М. Управління розвитком професійної компетентності молодого вчителя : методичний аспект / О. М. Онаць // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2005. – № 4. – с. 82-88

15. Прокопенко І. А., Педагогіка і психологія формування творчої особистості : проблеми і пошук: [Збірник наукових праць]. Випуск №41. / І. А. Прокопенко. – Запоріжжя, 2007. С. 300-301.

Стаття надійшла в редакцію 24.12.09 ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Амстронг М. Управління людським потенціалом. / М. Амстронг. – Варшава, 1992.

2. Арнольд А. И. Введение в культурологию : [учебное пособие] / А. И. Арнольд – М. : Народная академия культуры и общечеловеческих ценностей, 1993 г. – 352 с.



СУЧАСНА ЗАГАЛЬНООСВІТНЯ ШКОЛА: ВІД ФУНКЦІОНУВАННЯ – ДО РОЗВИТКУ

О.В.Васильченко

Яким шляхом сьогодні має розвиватися школа? Які питання є актуальними для колективу, що живе майбутнім, створюючи сьогодні якісний рівень надання освітніх послуг? Відповіді на ці питання ви зможете знайти в статті. Авторка пропонує власний шлях розвитку школи, обраний її колективом.

Каким путем сегодня должна развиваться школа, какие вопросы актуальны для коллектива, который живет будущим, создавая сегодня качественный уровень предоставления образовательных услуг? Ответы на данные вопросы вы сможете найти в статье. Автор предлагает собственный путь развития школы, избранный ее коллективом.

What ways have to develop school and what questions are actual for the collective which lives for future, creating qualitative level for giving educational services today? The answers these questions you can find in this article. The author offers her own way, which was selected by her pedagogical collective.

Інтеграція і глобалізація соціальних, економічних і культурних процесів, що відбуваються у світі, економічний і соціальний поступ ХХІ століття сприяють більш якісному розвитку людського потенціалу.

Перспективи розвитку української держави потребують постійного й системного оновлення освітньої галузі, адже, на думку В.В.Попугаєва, саме "освіта є єдиним засобом для щастя народів..." [9, с. 293]

Порівняння країн світу за різними параметрами їх розвитку показує, що чим вищий рівень освіти в країні, тим демократичніший її політичний устрій, краще розвивається економіка, нижче безробіття й довша тривалість життя громадян.

Освіта є серцевиною сучасної "економіки знань", адже тільки освічене й добре навчене суспільство здатне ефективно розробляти, упроваджувати й використовувати новачі.

Закони України "Про освіту", "Про загальноосвітній навчальний заклад", Національна доктрина розвитку освіти України в ХХІ столітті" головною метою проголошують створення умов для розвитку й самореалізації кожної особистості як громадянина України, "виховання покоління людей, здатних ефективно працювати і навчатися протягом життя, обертати і примножувати цінності національної культури та громадянського суспільства, розвивати і зміцнювати суверенну, незалежну, демократичну, соціальну та правову державу як невід'ємну складову європейської та світової спільнот" [5, с. 81].

Освіта ХХІ століття – це освіта для людини. Її основа – розвивальна, культуротворча домінанта, виховання відповідальної особистості, яка здатна до самоосвіти й саморозвитку, уміє використовувати здобуті знання й вміння для творчого вирішення поставлених завдань, працювати у високотехнологічному інформаційному просторі, критично мислити й змінювати себе й світ, здатна до змін на краще.

Саме формування такої особистості потребує від навчального закладу генерації й акумулювання передових ідей у змісті, формах організації навчально-виховного процесу, визначення нових стратегій діяльності.

Реалізація вищезазначених завдань передбачає визначення підходів управління навчальним закладом на нових методологічних і теоретичних засадах.

Саме цим питанням присвячені праці Л.І.Даниленко, В.О.Сухомлинського, О.І.Мармази, І.Осадчого, І.П.Підласого, О.Пометун, В.С.Пікельного, В.Громового, А.С.Макаренка та ін.

Багато вимог до школи з боку соціуму приходять спонтанно, виникають несподівано й потребують миттєвої реакції суб'єктів управління. Це спонукає школи самостійно визначати стратегічні дії, які відповідатимуть актуальним запитам споживачів і замовників освіти. Орієнтація школи на зовнішнє середовище, її спрямування на забезпечення потреб суспільства мають сьогодні стати основою управління школою, забезпечити стратегію її розвитку. Такий підхід до управління сприяє розв'язанню проблем довгострокового характеру,

досягненню основних цілей організації, забезпечує школі можливість урахування й передбачення необхідних змін [2, с.87].

У різних виданнях зустрічаємо визначення: "ефективна школа", "інформаційний заклад", "прогресивна школа", але це синоніми закладу, який розвивається й намагається бути конкурентоздатним на ринку освітніх послуг.

Які ж ознаки таких закладів?

Девід Хопкінз зазначає, що прогресивна школа – це школа, де:

1. Керівництво закладу узгоджує свою роботу з навчальною програмою.
2. Сприятлива атмосфера в колективі.
3. Наголос на навчальній програмі та викладанні.
4. Чіткі цілі й високі вимоги до учнів.
5. Є система управління роботою та досягненнями.
6. Постійний розвиток персоналу та підвищення кваліфікації.
7. Існує підтримка батьків та місцевих управлінь освіти [12, с. 4].

Школу, що змінюється, можна визначити за такими ознаками:

- ♦ постійно вивчаються соціальне замовлення та особистісні запити учасників навчально-виховного процесу;
- ♦ відбувається системне оновлення мети й змісту діяльності навчального закладу;
- ♦ формуються суб'єктивні стосунки між учасниками педагогічного процесу;
- ♦ учителі опановують нові педагогічні технології;
- ♦ приділяється пильна увага розвитку професійних якостей керівників і педагогів;
- ♦ створюються умови (фінансові, матеріальні, кадрові, психолого-педагогічні) для запровадження інновацій;
- ♦ творча ініціатива вчителя заохочується й стимулюється;
- ♦ визначені чіткі критерії оцінки результатів діяльності школи [8, с. 8].

Ознаки ефективно працюючих шкіл висвітлено у тематичному випуску журналу "Постметодика" [7]:

- ♦ наявність спільної мети;
- ♦ створення в школі сприятливого мікроклімату для організації навчально-виховного процесу;
- ♦ ефективна організація та здійснення навчально-виховного процесу;
- ♦ ефективне керівництво.

Як ми бачимо, усі вищеписані заклади мають спільні ознаки і єдину мету – розвиток, і здатні до позитивних змін.

Розвиток має місце тоді, коли система набуває нових якостей, яких у неї не бу-

ло. Розвиток – це зміни як кількісні, так і якісні: будь-які, лише позитивні; тобто система, що змінилася, з новими можливостями, яка ефективніше, ніж раніше, виконує свої функції і набуває нових функцій [10].

Саме розвиток дає можливість підвищити довгострокову ефективність функціонування закладу. Досвід діяльності багатьох успішних організацій свідчить, що висока результативність ними досягнута завдяки керованим змінам, тобто здійсненню стратегічного планування й управління.

Планування стратегії розвитку навчального закладу, на думку О.Е.Жосана, – це своєрідний пошук відповіді на чотири питання:

1. Яким є сьогодні заклад, його сильні й слабкі сторони?
2. Яким хотілося б бачити навчальний заклад у майбутньому?
3. Чи можна реалізувати поставлену мету і які можуть бути перешкоди?
4. Що необхідно зробити і в якій послідовності, аби досягти мети? [1, с. 9].

Досить схожий підхід знаходимо в інших авторів, які стратегічну політику закладу пов'язують із такими питаннями:

- ♦ У якому стані сьогодні школа?
- ♦ Які результати роботи школа вважає справді важливими?
- ♦ Що чекає на цю школу як соціальний інститут у майбутньому?
- ♦ Яку школу хочуть створити люди, котрі в ній працюють?
- ♦ Як визначити шляхи розвитку школи й розв'язання проблем, що виникають? [8, с. 87].

Отже, ознаками стратегії розвитку є вирішення питань довгострокового характеру, спрямованість на пріоритетні цілі закладу, здатність передбачити і врахувати зміни, використовувати переваги взаємодій із соціумом. Визначення колективом місії, стратегії та цілей діяльності, розробка плану, проектів, програм розвитку сприяє покращенню діяльності школи та окремих її ланок.

Сучасна педагогічна наука пропонує керівникам використовувати програмно-цільовий підхід. Яка історія його виникнення? У нашій країні з 90-х років ХХ ст. упроваджується цільовий підхід, для якого головне – досягнення мети, яка сформульована в колективі, спрямована на розв'язання актуальних проблем закладу освіти і виражає спільне прагнення та передбачає одержання прогнозованих результатів [3, с. 49]. Хоча в 60-ті роки ХХ ст. на Заході виникло програмне управ-

ління як реакція на недосконалість розробки перспективних планів, суть цього підходу полягала в тому, щоб розглядати планування стратегії розвитку як цілісну систему дій [3, с. 51].

Поєднання двох підходів (цільового та програмного) дає новий вид – програмно-цільовий, суть якого полягає в досягненні стратегічних завдань через відповідні цільові програми розвитку. Він і забезпечує пріоритетність першочергових цілей і завдань, орієнтує на комплексний підхід у використанні ресурсів (кадри, час, фінанси тощо) та досягнення максимально значущих кінцевих результатів [3, с. 52].

Саме цей метод організації діяльності навчального закладу дає можливість знайти нові погляди на планування його діяльності завдяки проведенню політики розвитку шляхом розробки і реалізації відповідного документа.

Сучасна наука дає такі визначення стратегічного шкільного документа, який передбачає розвиток закладу.

План розвитку школи – це всеосяжне узагальнення уявлень про головні пріоритети розвитку шкільної організації, вирішенню яких педколектив присвячує щонайменше 3 роки; є спланований, педагогічно й економічно обґрунтований процес безперервного зростання та розвитку певної школи [6].

Програма розвитку – це робочий документ для організації перспективної та поточної діяльності закладу, що містить відомості про вихідний стан школи загалом та її окремих підсистем; гіпотетичну модель закладу, бажану в майбутньому; описує зміст діяльності та послідовність дій, що приведуть до передбачуваного.

Програма розвитку – це система діяльності з чітко визначеними цілями, завданнями, прогнозованими результатами, яка збалансована із кадровими та іншими умовами, наявними ресурсами й невикористаними резервами [3, с. 52].

Стратегічний план – невеликий за обсягом, але важливий документ, опрацьований у рамках процесу стратегічного планування, який описує місію організації, бачення її розвитку на тривалу перспективу, стратегічні цілі, а також методи їх досягнення. Він створюється на досить тривалий відрізок часу (не менше ніж на 2 – 3 роки) [8, с. 95].

Науковці виділяють певні етапи розробки означеного стратегічного документа. Розглянемо декілька підходів:

1. Проблемний аналіз стану закладу.
2. Формування концепції майбутнього закладу.
3. Розробка стратегії, основних напрямів і завдань переходу до нового закладу.

4. Формування цілей першого етапу побудови нового закладу.

5. Формування плану дій.

6. Експертиза програми [1, с. 9].

Логічну структуру етапів розробки програми пропонує О.І.Мармаза:

1. Аналітичний (діагностичний, інформаційно-аналітичний).

2. Концептуальний (цільовий, проектний).

3. Організаційний (організаційно-мотиваційний).

4. Практичний (організаційно-виконавчий, регулятивно-корекційний моніторинг).

5. Підсумковий (узагальнюючий) [3, с. 55].

У науково-методичній літературі представлено різні бачення структури й змісту документа. Ось деякі з них:

I варіант

1. Сміслова частина.

1.1. Модель об'єкта діяльності.

1.2. Технологія.

1.3. Параметри стану об'єкта, реальний та очікуваний стани.

2. Кадрове забезпечення.

3. Організаційне забезпечення.

4. Матеріально-технічна база.

5. Фінансове забезпечення.

6. Організаційна частина (конкретні заходи) [6, с. 33].

II варіант

Розділ I. Проблемно-орієнтований аналіз стану навчально-виховного закладу.

Розділ II. Концепція розвитку закладу освіти.

Розділ III. План дій (роботи) [3, с. 55-56].

Як ми бачимо, різносторонність наукових поглядів сприяє тому, щоб керівник школи зробив вибір, який вважає більш зручним і доцільним, ураховуючи особливості закладу. Саме так і було зроблено в нашому колективі, коли виникла потреба в просуванні вперед.

Ознайомлення з надбаннями вітчизняної й зарубіжної школи управління закладом, деякі погляди яких я намагалася висвітлити в попередніх рядках статті, детальне опрацювання стратегії розвитку міста Комсомольськ [11] дало розуміння програми (плану) розвитку закладу, реалізації цієї ідеї в шкільному колективі. Розпочалася робота.

Перший крок. Донесення ідеї написання стратегічного документа до колективу. Видання наказу по школі про розробку плану розвитку (ми вирішили, що саме так буде називатися стратегічний

план змін).

Другий крок. Засідання робочої групи (сприяло появі ініціативної, творчої команди). Визначення напрямів роботи й відповідальних. Пошук джерел інформації. Була визначена мета діяльності команди: на діагностично-аналітичній основі завдяки систематичній і постійній взаємодії всіх суб'єктів освітнього простору (учнів, батьків, учителів, громади) спланувати й реалізувати поступовий і цілеспрямований розвиток школи для створення й забезпечення гідних умов для формування, удосконалення особистості, а також розроблені місія і мета діяльності школи.

Місія школи. Кожній дитині – гідні й необхідні умови розвитку та реалізації свого потенціалу для власного й суспільного блага.

Генеральна мета. Шляхом співпраці дітей, батьків, учителів, громади, розуміючи, що кожен є самоцінною особистістю, через відкриті щирі стосунки, беззаперечне прийняття дитини, свободу і творчість учителя створити умови для гармонійного розвитку Людини.

Третій крок. Аналітична діяльність закладу. Анкетування учасників навчально-виховного процесу, обробка даних. Зазначу, що анкетування, бесіди, вивчення думки проводилися майже упродовж усього періоду написання плану розвитку школи. Аналітична діяльність дала змогу відповісти на питання: "Де ми зараз?", виокремити сильні і слабкі сторони діяльності, сформувані пріоритетні завдання:

1. Розвиток особистості.
2. Зростання загальної культури.
3. Адаптація вихованців до самостійного життя.
4. Формування вміння вчити і навчатися.
5. Зміцнення матеріально-технічної бази закладу (рис.1.).

Четвертий крок. Розробка концептуальних засад діяльності закладу.

П'ятий крок. Моделювання діяльності закладу або окремих його ланок.

Були вироблені такі моделі:

- ♦ структурно-управлінська модель закладу;
- ♦ організаційно-функціональна модель методичної роботи;
- ♦ організація роботи з обдарованими дітьми;

- ♦ модель організаційної роботи профспілкового комітету;
- ♦ модель учнівського самоврядування;
- ♦ модель виховної роботи;
- ♦ модель випускника.

Шостий крок. Створення програмного комплексу розвитку школи передбачило розробку п'яти проектів, реалізація яких триває. Вони охопили дидактичну, виховну, науково-методичну, матеріально-технічну системи закладу.

Проект "Простір життєтворчості" (координатор О.В. Роман) спрямований на виховання загальної культури і розвиток учасників навчально-виховного процесу.

Проект "Глибини математики" (координатор Т.О.Тишко) має на меті заохочення учнів до вивчення предметів фізико-математичного циклу, розвиток інтелектуального потенціалу учнів.

Проект "Без серця що зрозуміємо?" (Гуманна педагогіка) (координатор З.І. Гончаренко) практично орієнтований на розширення педагогічної свідомості учителів, дієву співпрацю всіх учасників навчально-виховного процесу, підвищення рівня педагогічної та емоційної культури вчителів та батьків, виховання бажання "думати серцем".

Проект "Родина" (координатор О.В.Роман) соціально спрямований на покращення якості взаємодії батьків і педагогів для становлення учня як особистості.

Проект "Комфортне забезпечення" (координатор Ж.В.Євстропова) передбачає поліпшення матеріально-технічної бази школи для забезпечення умов якісної навчально-виховної діяльності.

Схематично план розвитку школи

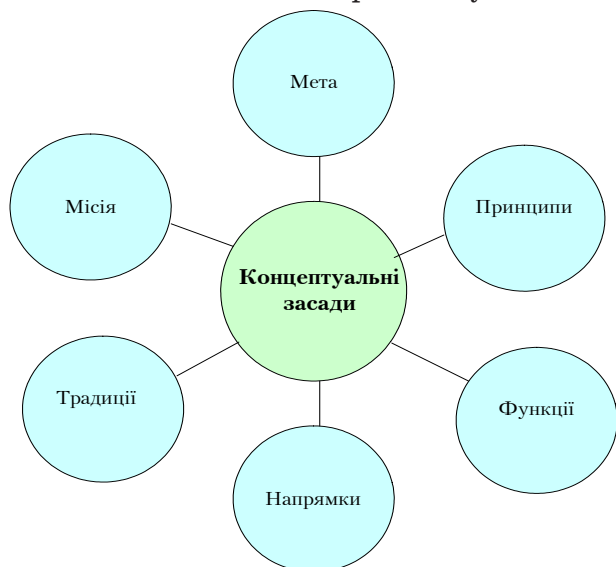


Рис. 1. Концептуальні засади діяльності навчального закладу



Рис. 2. Макет постера "План розвитку школи Комсомольської ЗОШ № 2, 2009 – 2011. Школа успішної і самодостатньої особистості"

творчою групою був представлений у вигляді постера (рис. 2).

Сьомий крок. Прогнозування. **Очікувані результати виконання плану розвитку школи на 2009 – 2011 рр.**

Передбачається досягти таких результатів:

- ♦ зросте рівень загальної культури учасників навчально-виховного процесу на 3 – 5 %;
- ♦ зросте кількість учнів, свідомо зайнятих суспільно-корисною діяльністю на 5 – 10 %;
- ♦ зросте якість математичних знань учнів до 3 %;
- ♦ збільшиться кількість учнів – переможців олімпіад і просвітницьких конкурсів на 3 – 5 %;
- ♦ збільшиться кількість учнів у класах із поглибленим вивченням математики до 28 учнів у класі;
- ♦ збільшиться кількість учителів, які впроваджують ідею гуманної педагогіки до 7 – 10 чоловік;
- ♦ зросте кількість батьків – активних учасників шкільного життя на 5 %;
- ♦ зменшиться кількість педагогічно занедбаних дітей на 5 %;
- ♦ збережеться мережа класів на рівні 26, контингент учнів – не менше ніж 600 чоловік;

- ♦ зменшиться рівень захворюваності дітей на 3 %;
- ♦ зросте рівень матеріально-технічного забезпечення школи на 5 – 7 %.

Восьмий крок. Систематизація й друкування матеріалів. Підготовка презентацій.

Дев'ятий крок. Затвердження на засіданні педради. Узгодження з міським відділом освіти. Створення експертної групи.

Десятий крок. Презентація плану розвитку школи.

"План дій – це допомога на шляху до вдосконалення роботи шкіл. Він буде "живим" лише за умови його активного використання. Отже, найкраще місце для плану дій – центр вашого робочого столу" [4, с. 36].

Зазначу, що робота над створенням плану розвитку школи тривала декілька місяців. Є ентузіасти справи. Приємно, що таких більшість. Учасники збиралися у вечірній час і вихідні дні, певні нароби готували вдома самостійно, а потім представляли групі, обговорювали, відстоювали, дискутували, але врешті приймали колегіальне рішення й розходилися задоволеними, з домашнім завданням для наступної зустрічі.

Також треба сказати, що написання плану розвитку школи сприяло об'єднанню спільною роботою не тільки працівників школи, а й учнів-старшокласників, представників батьківської громади.

Розповіді про зроблене серед колективу, учнів і батьків розширювало коло прихильників.

Результат роботи – поява стратегічного шкільного документа, який має IV розділи (рис. 3).



Рис. 3. Зміст плану розвитку школи

Триває реалізація плану розвитку школи, постійно ведеться моніторинг, підбито перші підсумки. Маємо чітко визначені цілі й шляхи їх досягнення. Упевнена, усе буде гаразд, адже ми йдемо направлено, розвиваємося, удосконалюємося.

Р.С. Друзі, ми завжди готові поділитися напрацюваннями. Якщо вони Вам потрібні – звертайтеся: Комсомольська ЗОШ І-ІІІ ступенів № 2 з поглибленим вивченням математики, Комсомольської міської ради Полтавської області. Вул. Молодіжна 25, м. Комсомольськ, Полтавська обл. 39800. Тел. 05348-2-15-75; 067-2573160, ел. пошта: komschool2@mail.ru; web сайт www.koms2.at.ua

/ Гл. редактор А. М. Прохоров. – М. : Советская энциклопедия, 1989. – 1632 с.

11. Стратегія розвитку міста Комсомольськ: [стратегічний план соц.-економ. розвитку Комсомольська / Ред. Л. В. Кузьмін]. – Комсомольськ : ЧП Кузьмін, 2003. – 90 с.

12. Хопкінс Д. Оцінювання як поліпшення роботи школи // Оцінювання як поліпшення роботи школи. Робочі матеріали для тренінгу / Упорядники: Г. О. Сиротенко, О. М. Мартинець. – Полтава : ПОІППО, 2009. – 39 с.

Стаття надійшла в редакцію 09.09.09 ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Жосан О. Е. Педагогічний експеримент / О. Жосан // Управління школою. – 2009. – № 27 (255). – С. 2 – 33.

2. Клепко С. Модернізаційні процеси в сучасній школі / С. Клепко. – К. : Шк. світ, 2008. – 120 с. – (Бібліотека "Шкільного світу").

3. Мармаза О. І. Інноваційні підходи до управління навчальним закладом / О. І. Мармаза. – Х. : Видав. гр. "Основа", 2004. – 240 с. – (Сергія "Бібліотека журналу "Управління школою"; Вип. 11 – 12 (23 – 24)).

4. Міох Р. Як розробити гарний план дій школи / Р. Міох // Постметодика – 2009. – № 5 – 6 (89 – 90). – С. 33 – 36.

5. Національна доктрина розвитку освіти. Книга керівника навчально-виховного закладу: Довідково-методичне видання / Упоряд. Б. М. Терещук, В. В. Скиба. – Харків : ГОРСІНГ ПЛЮС, 2005. – 688с.

6. Осадчий І. Проектно-цільове управління навчальним закладом / І. Осадчий // Директор школи. – 2007. – №10. – с.32-34.

7. Планування розвитку сучасної школи // Постметодика – 1995. – № 3 – 4 (10). – С. 22 – 28.

8. Пометун О. Управління школою, що змінюється. Порадник сучасного директора. / О. Пометун, Л. Середяк, І. Суценко, О. Янушевич. – Тернопіль : Видавництво Астон, – 2005. – 192 с.

9. Русские просветители: от Радищева до декабристов // Собр. соч. : В 2-х т. – М. : Мысль, 1960. – Т.1. – 440 с.

10. Советский энциклопедический словарь



ПЛАН РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО АДАПТОВАНОЇ ГРОМАДСЬКО АКТИВНОЇ ШКОЛИ

А. О. Каплун

Проаналізовано причини, які обумовили роботу Абрамівської ЗОШ I-II ступенів Машівського району Полтавської області над проектом "Соціально адаптована громадсько активна школа" та представлено результати його упровадження в цьому навчальному закладі.

Проанализированы причины, обусловившие работу Абрамовской общеобразовательной школы I-II ступеней Машевского района Полтавской области над проектом "Социально адаптированная общественно-активная школа" и представлены результаты его внедрения в этом учебном заведении.

Project represented by school on the topic "Social adopted public active school", analysis of reason, results and inspections of the project.

Навчальний заклад, зорієнтований на майбутнє, перспективою свого розвитку обирає якісну освіту. Якісна освіта, ефективний навчальний заклад є визначальним пріоритетом сучасного освітнього процесу. Однак, складність полягає в тому, що поняття "якість освіти" не можна визначити однозначно. З одного боку, якісна освіта – це освіта, здобувши яку, людина набуває ознак суперінтелектуала, суперпрофесіонала. Отже, таку освіту можуть забезпечувати елітарні навчальні заклади (ліцеї, гімназії, колежіуми), які контингент тих, кого навчають, обирають шляхом відбору кращих серед кращих, через що забезпечують високий рівень наукованості, поінформованості, компетентності дітей і молоді.

З іншого боку, якісна освіта – це така освіта, яка не тільки надає професійно бездоганні освітні послуги якнайширшим верствам населення, але і планує процес розвитку особистості дитини, людини не лише на найближчу перспективу (тема, розділ, семестр), але й, значним чином, на перспективу віддалену (курс навчання, професійна діяльність, включення в соціум, реалізація потенціалу громадянина).

Зрозуміло, що будь-яка освіта формує суспільство завтрашнього дня. Однак, освіта якісна може сформувати ефективне суспільство. Це є визначальним завданням сучасного навчального закладу.

Особливо складною, на мою думку, є організація освіти у селі, бо українське село на шляху становлення України як незалежної держави пережило часи соціальної катастрофи, коли дедалі помітнішим ставало не тільки матеріальне, але й духовне зубожіння сільського населення, культура стала мати ознаки сурогату, безробіття набувало загрозливого характеру, частині населення ставало притаманним відчуття безвиході, власної непотрібності. Як наслідок, роками неперечно глибшало збайдужіння батьків учнів до діяльності школи, успішності дітей, знецінення знань. Відтік більш прагматичної частини населення із сіл став причиною зменшення контингентів навчальних закладів.

Однак, народні традиції, зокрема традиції народної педагогіки, властиві українському народові довготерпіння, стійкість залишаються цілісними і життєздатними.

Абрамівська школа Машівського району Полтавської області – це сільська малокомплектна школа, яка має складні соціальні умови родинного виховання: 56 % учнів – діти із багатодітних родин; 22 % – діти із неповних сімей; 33 % – діти із сімей, що постраждали внаслідок аварії на ЧАЕС; кожний 5-й учень – дитина із малозабезпеченої сім'ї; мають роботу обоє батьків лише в 17 % учнів; має роботу один із батьків у 51 % дітей, не мають роботи обоє батьків у 32 % учнів.

У школі на одного учня припадає 3,4 педагогічні працівники. У штаті працівників школи є соціальний педагог та практичний психолог. Це дає можливість будувати навчальні заняття та позакласну роботу з учнями, забезпечуючи високий рівень організації диференціації та індивідуального навчання.

Школа працює над проектом САГАШ – "Соціально адаптована громадсько активна школа". Громадсько активних шкіл в Україні чимало, однак питання соціальної адаптації учнів,

батьків, громади засобом навчального закладу у педагогічних виданнях розглядається здебільшого теоретично. Водночас у роботах Г. Сльнікової значна увага приділяється питанню управління освітніми системами на адаптивній основі, автором доведено, що "управління як вид діяльності включає не тільки управлінські процеси, а й знання про них, їх організацію, способи досягнення ефективного керівництва і забезпечення позитивних результатів" процесу керівництва, таким чином, ефективність діяльності ЗНЗ залежить від вироблення "стратегічної мети, яка поступово реалізується завдяки постановці завдань на окремих етапах її здійснення" [2].

Особливості організаційно-педагогічної моделі адаптивної школи та формування найважливіших її компонентів, сформульовані В. Зелюком, Р. Гавриш та Т. Водольською, дають можливість визначити принципи навчання і виховання учнів в умовах адаптивного навчання, коли "школа стоїть обличчям до людини" [1].

На наш погляд, соціально адаптована школа – це модель новітнього навчального закладу, у якому всі функціональні завдання, притаманні ЗНЗ, підпорядковані засадам демократизації, орієнтації на особистісні потреби дитини перебування у соціумі та забезпечення ефективного пристосування можливостей суспільства до власних потреб і відповідності особистих потреб суспільним інтересам у майбутньому.

Тому потреба соціалізації родин, дітей, оздоровлення соціального поля громади села, консолідація громади для самоорганізації стали першочерговим завданням при стратегічному плануванні роботи нашого навчального закладу.

Відхід від традиційних форм планування був зумовлений усвідомленням членами педагогічного колективу потреби у виборі нових стратегій, які могли б ефективно реагувати не тільки на швидкі зміни в суспільстві загалом, але й дали б змогу більш критично і різноаспектно оцінювати сучасний стан розвитку навчального закладу, а оцінивши, визначити потреби та можливі трансформаційні зміни не тільки школи, але й мікросоціуму, який формує імідж навчального закладу, надає ресурси для задоволення потреб школи, вимагає від школи задоволення своїх потреб.

Аналіз діяльності закладу показує, що слабко адаптоване соціальне середовище села, низький рівень інфраструктури, значний відтік населення, складна демографічна ситуація стали причиною того, що з кожним роком у школі зменшується кількість учнів, які мають високий рівень навчальних досягнень, збільшується кількість дітей, які виявляють неспромож-

ність засвоїти програмові вимоги. Водночас більша частина учнів виявляють середній і достатній рівень знань, умінь і навичок і за певних додаткових умов, створених у школі, могли б покращити свої навчальні досягнення.

Унаслідок позитивних зрушень у державі, покращення добробуту населення намітилася тенденція до підвищення загальної культури, зростання цінності знань, прагнення батьків дати дітям якомога кращу освіту. Батьки розуміють, що інтуїтивне виховання не може гарантувати всебічного розвитку дитини, а результати виховання в родині були б кращі, якби була ширша можливість для набуття батьками не тільки педагогічних, але й знань узагалі.

Максимально враховуючи потреби школи і громади, можливість раціонального використання наявних ресурсів, школа ставить перед собою як пріоритетну проблему напрацювання методики, розроблення технологій із метою створення умов для соціальної адаптації учнів, батьків, громади села до умов сьогодення, утворення на базі школи культурного центру розвитку громади, забезпечення додаткових освітніх і культурних послуг громаді села.

Реалізація проекту організовується за такими напрямками:

1. Робота з педагогічним колективом.
2. Робота з батьками і громадськістю.
3. Робота із організаціями й службами.

У школі створено групу дослідження можливостей адаптивного навчання (ГДМАН), яка працює над розробленням методики уроку адаптивного навчання, особливістю якого є необхідність скоротити самодіяльність учителя і максимально збільшити процес активної роботи самої дитини у співпраці з учнями, учителем, у самостійній роботі.

ГДМАН планує загальну роботу з корекції і розвитку загальнонавчальних якостей учнів, створює банк розвивальних вправ для індивідуальної і групової роботи, проводить аналітичну роботу, організовує навчання батьків для надання дитині допомоги у подоланні труднощів у навчанні і розвитку її здібностей, використання корекційних і розвивальних вправ, надання першої педагогічної допомоги в умовах домашнього виховання.

Чотири роки на базі школи функціонує дитячий садок. Для батьків вихованців дитячого садка створено клуб відповідального батьківства, який проводить просвітницьку роботу, організовує спільне дозвілля дітей і батьків, адже важливо підтримати родину на початку її становлення, створити умови для гармонійного розвитку дитини. У планах роботи клубу:

- ♦ виступи педагогів, психолога, логопе-

да з актуальних проблем;

- ♦ тренінги для формування умінь батьків використовувати вправи для розвитку особистості дитини;
- ♦ тренінги спілкування із дошкільнятами різного віку;
- ♦ настанови відповідального батьківства;
- ♦ організація спільного дозвілля батьків і дітей.

Для батьків учнів початкових класів організовано клуб досвідченої родини, метою якого є поширення серед батьків учнів знань про розвиток задатків та здібностей учнів, проведення корекційної роботи з дітьми. Систему роботи клубу становлять такі завдання:

- ♦ представлення досвіду виховання кращими матерями, родинами;
- ♦ навчання батьків надання дітям першої педагогічної допомоги вдома;
- ♦ батьки залучаються до ведення фрагмента уроку;
- ♦ громадський огляд знань учнів, що можуть бути скориговані за участю батьків чи старших дітей у сім'ї;
- ♦ залучення батьків до художньої самодіяльності, творчої роботи;
- ♦ спільне дозвілля дітей і батьків.

Для батьків учнів старших класів не доцільною є робота з навчання батьків, як правильно пояснити навчальний матеріал, бо ступінь обізнаності батьків у певних навчальних дисциплінах частіше є нижчим, ніж у їхніх дітей. Проте якісний контроль із боку батьків є необхідною умовою для забезпечення успішності учня. Батьки учнів старших класів, як правило, мають значний життєвий досвід, практичні навички і вміння в різних видах діяльності, можуть володіти певними ремеслами, творчими навичками, тому для них організовується така робота:

- ♦ презентація родин (виставки робіт батьків, дітей, старших членів роду);
- ♦ залучення батьків, членів громади до обрядових дійств, пов'язаних з етнокалендарем;
- ♦ залучення батьків, громади до підготовки виставок творчих робіт учнів;
- ♦ презентації майстрів;
- ♦ організація спільного дозвілля дорослих і дітей;
- ♦ укладення соціального договору між школою і сім'єю щодо розвитку дитини;
- ♦ залучення батьків, членів громади до ведення гуртків для учнів, майстер-класів.

Безцінним скарбом народної мудрості, життєвого досвіду, етнопедагогіки є покоління найстарших людей. Велична простота їх знань, незаперечність їх життєвих істин – підґрунтя для виховання не тільки учнів, але і батьків. Тому на базі школи створено клуб літніх людей "Надведе-

чир'я", напрямами роботи якого є:

- ♦ представлення народних майстрів;
- ♦ представлення як окремих членів громади, так і груп, наприклад, за спільністю професії, інтересів, творчості тощо;
- ♦ створення життєписів;
- ♦ організація краєзнавчої роботи;
- ♦ організація спільного дозвілля.

Проект соціально адаптованої громадсько активної школи передбачає роботу з державним установами, службами, організаціями.

Результати впровадження проекту громадсько активної школи очевидні:

- ♦ ініціатором змін у школі дедалі частіше стає не адміністрація, а самі вчителі, тому рівень консолідації зусиль педколективу значно зріс; у колективі панує не потреба ефективного виконання завдань, а творчий пошук;
- ♦ упродовж короткого часу змінився імідж школи, зріс рівень довіри батьків до навчального закладу, водночас більш виразними (предметними, окресленими) стали потреби родин;
- ♦ громада села стала більше довіряти школі, цікавитися шкільним життям.

У перспективних планах роботи школи за проектом САГАШ – створення можливостей для навчання незайнятого населення села на базі школи, формування культурного центру громади.

Робота школи з батьками і громадою – це своєрідний соціальний капітал, що сприяє поліпшенню взаєморозуміння, довіри, перетворенню сільського населення із стереотипним мисленням на консолідовану добросусідську громаду села.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зелюк В. Адаптивна модель сучасної української школи / В. Зелюк, Р. Гавриш, Т. Водолазська // Імідж. – 2009. – № 8 – 9. – С. 7 – 10.
2. Єльнікова Г. В. Перспективні підходи до управління освітніми системами на адаптивній основі / Г. В. Єльнікова // Імідж. – 2009. – № 8 – 9. – С. 3 – 7.
3. Клепко С. Ф. Філософія освіти в європейському контексті / С. Ф. Клепко. – Полтава : ПОІППО, 2006. – 328 с.
4. Організація та розбудова громадсько активної школи як осередку розвитку громади : навчально-методичний посібник / За заг. ред. Г. Єльнікової. Всеукраїнський фонд "Крок за кроком". – К. : СПД-ФО Парашин К. С., 2007. – 172 с.
5. Оцінювання як поліпшення роботи школи. Робочі матеріали для тренінгу / Оцінювання як поліпшення роботи школи / Упорядники : Г. О. Сиротенко, О. М. Мартинець. – Полтава : ПОІППО, 2009. – 39 с.
6. Планування розвитку школи. Робочі матеріали для тренінгу / Планування розвитку школи / Упорядники : Г. О. Сиротенко, О. М. Мартинець. – Полтава : ПОІППО, 2009. – 44 с.

Стаття надійшла в редакцію 09.09.09 ■

МІСІЯ ГІМНАЗІЇ – ТАЛАНОВИТА, ЗДОРОВА, СУЧАСНА ДИТИНА

Л.В. Михайлик

Сучасний освітній заклад покликаний не тільки задовольняти запити сучасного суспільства, але й дивитися на крок уперед. Заклад освіти сьогодні – це територія прогресу. Прогрес – це розвиток. Таким чином, перед навчальним закладом немає іншого вибору, ніж створити умови для свого розвитку. Ще більша відповідальність – перед навчальними закладами, що мають статус ліцею, гімназії.

Кременчуцький ліцей № 4 заснований у 1991 році на базі середньої школи № 4 з поглибленим вивченням математики. Педагогічний колектив зосереджений над здійсненням пріоритетної педагогічної проблеми "Саморозвиток, самоактуалізація та самореалізація особистості вчителя та учня в умовах 12-річного навчання в школі на 2001-2012 роки".

Здобутки колективу ліцею:

- заклад пройшов державну атестацію з відзнакою;
- став одним із кращих навчальних закладів Полтавської області, що працюють з обдарованою молоддю;
- є лауреатом Всеукраїнського конкурсу "100 кращих шкіл України – 2006" у номінації "Школа успіху", а також Четвертої всеукраїнської виставки-презентації "Інноваційні технології навчання" в номінації "Інновації у навчальному процесі" (2007);
- отримав Міжнародний сертифікат-2008 Всесвітньої ради обдарованих і талановитих дітей Всеукраїнської молодіжної громадської організації "Союз обдарованої молоді", який засвідчує високий рівень роботи з обдарованою молоддю у 2007-2008 н.р.

Наскільки колектив ліцею здатен виконати замовлення суспільства на успішне майбутнє? Саме на вирішення цього питання було спрямована робота зі створення плану розвитку ліцею. Розпочали з аналізу наявного потенціалу.

У ліцеї працюють 94 учителі, серед яких 25 учителів-методистів, 20 старших учителів, 65 учителів вищої категорії, 45 учителів ліцею пройшли курси INTEL, всі педагоги ліцею закінчили навчання на семінарах-практикумах з навчання роботи на комп'ютерах. На базі ліцею працює філія кафедри менеджменту ПОШПО.

Головні завдання і напрями навчально-методичної роботи ліцею:

- підвищити науково-теоретичний та загальнокультурний рівні вчителів, їх психолого-педагогічну майстерність;
- сформувані у педагогів готовність до творчості, самоосвіти та саморозвитку;
- підвищити активність педагогів у створенні авторських програм, методичних розробок, дидактичних модулів, методичних рекомендацій, мікродосліджень та сприяти творчій реалізації вчителів;
- оцінювати результати методичної роботи за остаточним результатом, що виражається у підвищенні рівня знань, розвитку та вихованості учнів [1].

Використовуємо нестандартні форми упровадження нових педагогічних ідей: творча лабораторія; методичний ринг; презентації творчих груп учителів, які атестуються; місячник надання методичної допомоги молодим учителям; аукціон



Стаття інформує про ідеї становлення сучасної освіти на прикладі роботи Кременчуцького ліцею № 4.

Вивчивши напрацьованя свого навчального закладу, потенціал освітнього середовища, колектив ліцею розробив план розвитку, що допоможе ліцею передбачити проблеми, вирішення яких можна почати вже зараз.

Стаття інформує об ідеях становлення сучасного освітнього середовища на прикладі роботи Кременчуцького ліцею № 4.

Изучив наработки своего учебного заведения, потенциал образовательной среды, коллектив лицея разработал план развития школы, который поможет лицею предусмотреть проблемы, решение которых можно начать уже сейчас.

The author gives information about the ideas of modern education formation on the example of Kremenchuk lyceum № 4.

Having learnt the experience and the potential of the educational establishment the staff of Kremenchuk lyceum № 4 worked out the plan of the school development, which would help to foresee problems and to cope with them.

ідей; конкурс "Шукаємо молоді педагогічні таланти"; творчі портрети кафедр; фестиваль педагогічних ідей [8].

Науково-методична рада ліцею є професійним колективним громадським органом, що на добровільних засадах об'єднує педагогів, які прагнуть здійснювати перетворення в школі на науковій основі. Вона координує зусилля різних служб, творчих педагогів, діяльність яких спрямована на розвиток науково-методичного забезпечення освітнього процесу; розглядає, оцінює важливі пропозиції щодо розвитку школи; аналізує хід та результати досліджень педагогів; ініціює та здійснює мікродослідження в школі.

У ліцеї проводяться методичний фестиваль ідей "Від творчого учителя – до творчого учня"; традиційними є заходи: творчі портрети предметних кафедр, панорами педагогічних ідей, творчі звіти вчителів, які атестуються (методичні ринги), випуск методичних бюлетенів. Оформлено портретну галерею кращих учителів ліцею "Завжди у творчому пошуку".

При кафедрі педагогічної майстерності ПОІППО створений інформаційно-методичний центр (ІМЦ). Як результат успішного управління науково-методичною роботою впродовж останніх п'яти років у всеукраїнській фаховій пресі надруковано 92 матеріали, зокрема 27 з управлінської тематики.

Науково-методичною радою ліцею упроваджується проект "Творча обдарованість". Формування в дітей глибокого і стійкого інтересу до творчої діяльності є однією з основних передумов становлення і розвитку творчої особистості. Саме на це спрямовані основні ідеї проекту. Його головна мета – розкриття методології і теорії творчого потенціалу особистості учня, створення сприятливих умов для самовдосконалення, саморозвитку, самореалізації та самовиховання школяра. Проект допомагає створенню творчого освітнього середовища (табл.1).

Колектив ліцею протягом 2004-2009 рр. – учасник Всеукраїнської дослідно-експе-

риментальної роботи "Управління інноваційною діяльністю в умовах сучасного навчального закладу". На базі ліцею проведена Всеукраїнська науково-практична конференція з теми експерименту.

Ліцей – учасник експерименту з використання щоденника дослідника "Розвиток інтелектуальних та творчих здібностей учнів в умовах креативного навчально-виховного процесу".

У закладі розпочато експеримент із використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій в умовах навчального середовища "1 учень – 1 комп'ютер" у рамках Всесвітньої освітньої ініціативи Intel "World Ahead", що проводиться відповідно до Угоди про наміри між Міністерством освіти і науки України, Державною науковою установою "Інститут інноваційних технологій і змісту освіти" МОіНУ та представництвом компанії INTEL від 23 липня 2008 р.

Головна цінність суспільства – життя і здоров'я людини. Здоров'я завжди було головним чинником безпеки нації. Аналіз стану здоров'я населення України свідчить про незадовільну медико-демографічну ситуацію, низьку народжуваність, зростання смертності, від'ємний природний приріст населення, скорочення середньої очікуваної тривалості життя, а також зростання поширеності хвороб. Ця тенденція спостерігається з 1991 року і далі набуває особливої гостроти [10].

Вважаємо, що кожен навчальний заклад має бути центром культури здоров'я та здорового способу життя, що передбачає перехід на більш високий рівень культури життєдіяльності школи та освітніх процесів у ній, підвищення якості навчання та виховання, гуманності, демократичності.

Місія Кременчуцького ліцею № 4 – розвиток та формування в учнів високої культури здоров'я, розвиток творчих здібностей та талантів дітей. Дитина – здорова, сучасна, розумна, вихована. Кредо: "Вести кожного до свого успіху! Успіх ліцею – здоровий, розумний, сучасний, вихований випускник".

Таблиця 1

Досягнення ліцею № 4

Навчальний рік	Кількість призерів				МАН всеукраїнських
	Предметних олімпіад		обласних всеукраїнських	обласних	
	міських	обласних			
2004-2005	35	23	1	13	2
2005-2006	38	23	1	12	1
2006-2007	42	22	2	11	1
2007-2008	49	24	2	9	3
2008-2009	58	28	2	13	2

Пріоритети:

- ◆ Найдорожча цінність – людське життя та здоров'я.
- ◆ Найбільше багатство – знання та уміння.
- ◆ Найвище мистецтво – розуміння себе.
- ◆ Найвища краса – краса людини.
- ◆ Найближчий шлях – інформаційні технології.

Пріоритетні завдання:

- створення здорового та творчого освітнього простору існування дитини в умовах екологічних і соціальних проблем мікрорайону школи шляхом удосконалення духовного здоров'я дитини;
- від творчого адміністратора – до творчого вчителя, від творчого вчителя – до творчого учня;
- створення режиму навчально-виховного процесу, що сприяє розвитку творчості, зміцненню та збереженню здоров'я;
- виховання справжнього громадянина нашої держави; реклама знань;
- формування позитивної мотивації до здорового способу життя та культури поведінки; формування культури харчування;
- упровадження моделі управлінської взаємодії всіх зацікавлених служб та інституцій щодо профілактики девіантної поведінки.

Навчання здорового способу життя повинно бути системним і сприяти гармонійному розвитку психофізичних здібностей учнів. Воно не може зводитися до інформування учнів час від часу з питань здоров'я, а передбачає систематичний комплекс заходів, спрямованих на усвідомлення переваг здорового способу життя, формування навичок здоров'я-збереження, мотивації до збереження та постійного зміцнення здоров'я [10].

Управління навчально-виховним закладом здійснюється на основі інноваційних технологій: упроваджуються елементи адаптивного, стратегічного, державно-громадського управління, інтерактивні, інформаційно-комунікативні технології, технології інноваційного менеджменту, зокрема маркетингу інновацій, в основі стратегії управління лежать наука, праця і мистецтво, що зможуть максимально забезпечити існування і творчий інноваційний розвиток закладу.

Матеріально-технічне, фінансове та правове забезпечення діяльності ліцею: джерелами кошторису є кошти, отримані від надання додаткових освітніх послуг, від надання в оренду приміщень, добровільні благодійні грошові внески юридичних та фізичних осіб, кошти, отримані від участі в програмах грантів, конкурсах, проектах.

Реалізація плану розвитку ліцею включає два проекти:

1. Проект розвитку обдарованості: проведення шкільних олімпіад із предметів; турнірів знавців (поezії, театру, музики, шкільних предметів, переможців (із предметів), конкурсів із питань етики й естетики, конкурсу-захисту улюбленої книги, читацького формуляру, виставки наочних посібників, виготовлених переможцями конкурсних змагань із предметів.

Ми виділяємо декілька умовних етапів цього проекту: діагностика (виявлення креативності), розвиток умінь та навичок, формування стійкого інтересу, організація умов для накопичення учнями досвіду та забезпечення умов для отримання школярами високого рівня академічних знань та поглиблених знань із профільних предметів, професійне самовизначення.

Фронтальні заняття – дискусії, семінари, дебати, організаційно-діяльнісні, рольові ігри. Групові заняття – парні, постійні групи зі зміною функцій їх учасників, поділ класу на групи з однаковим завданням, із різними завданнями. Форми можуть бути різними: "мозкова атака", вільний час для самокорекції, засвоєння, залік.

Заключний етап проекту повинен відбуватися під девізом "Удосконалюй себе". Забезпечити умови для подальшого вдосконалення школярів передбачається шляхом реалізації певного проекту. Він має утвердити у молодій людині такі якості, якими, на нашу думку, має володіти сучасна особистість. Тому в основу проекту покладена ідея забезпечення свідомого, зокрема, професійного, самовизначення учнів.

Із педагогічної спадщини В. А. Сухомлинського у педагогіку співробітництва перейшла ідея інтелектуального тла класу [12]. Суть її полягає в тому, що на кінцевий результат навчання і виховання учня впливають життєві цілі, які ставлять перед ними однокласники. Тому важливо створити інтелектуальне тло класу, що забезпечить загальне прагнення до знань.

Досвід творчої діяльності учні набувають тільки в результаті розв'язання проблем і проблемних завдань. Творчість передбачає, що раніше засвоєні знання переносяться в нову ситуацію. Важливо, щоб при цьому в учнів виникало позитивне емоційно-ціннісне ставлення до процесу пізнання нового.

Діти можуть яскраво розкритися, якщо вони – здорові. Пропаганда здорового способу життя, спорту, організація здоров'язберігальних заходів, розширення

мережі спортивних закладів допоможуть створити здорове освітнє середовище для розвитку повноцінної обдарованої дитини. У ліцеї здійснюється значна робота з упровадження проекту "Здоров'я".

2. Проект із формування в учнів високої культури здоров'я: бесіди, конкурси, практичні заняття про гігієну харчування в умовах проживання на забрудненій радіонуклідами території; організація систематичного вивчення і виконання всіма працівниками й учнями школи санітарних та правил із техніки безпеки, пожежної безпеки, виробничої санітарії і гігієни, заходи щодо збереження здоров'я і життя учнів у школі і поза школою, організація медичних оглядів школярів та профілактика захворювань; організація спортивних змагань та спортивних тижнів, спортивних турнірів.

У сучасному суспільстві збереження і зміцнення здоров'я людини повинні стати стабільною ціннісною орієнтацією. Тому наша мета:

- ♦ визнати самоцінність кожної особистості, її неповторність;
- ♦ залучати внутрішні резерви людини та спонукати особистість до їх реалізації;
- ♦ підвищувати свої творчі можливості, тобто самовдосконалюватися;
- ♦ цілеспрямовано здійснювати процес формування якостей людини та їх реалізації у творчій діяльності, тобто сприяти саморозвитку особистості;
- ♦ шляхом самоосвітньої діяльності вирішувати проблеми самоактуалізації та самовдосконалення всіх учасників навчально-виховного процесу.

Організація технологічного моніторингу виконання місії розвитку таланту та збереження здоров'я включає, зокрема [10]:

- ♦ узагальнення та поширення інформації про нові технології;
- ♦ прогнозування розвитку закладу за умов упровадження здоров'язберігальних технологій;
- ♦ розробку програм упровадження нових здоров'язберігальних технологій;
- ♦ створення умов щодо впровадження здоров'язберігальних технологій;
- ♦ уточнення та внесення необхідних змін у методи та форми роботи, режим, відносини тощо;
- ♦ увагу до позитивних наслідків, а також труднощів, які виникли;
- ♦ залучення "користувачів" – тих, хто вже працює за цією технологією.

У своїй роботі ми відмовляємося від:

- ♦ адміністрування як головного управлінського інструменту на користь управління моделюванням потрібних для закладу процесів;

- ♦ засідань педагогічних рад із реферативними доповідями за "придуманими проблемами";

- ♦ сподівань лише на бюджетне фінансування.

При цьому ми з успіхом готові упровадити тактико-інноваційні навчально-виховні ресурси:

- ♦ рейтингову систему визначення рівня результативності навчальної та окремо виховної роботи;

- ♦ сучасні інформаційні технології супроводу діяльності педагогів на противагу паперовій формі;

- ♦ створення сприятливого здорового середовища в навчальному закладі для життєдіяльності та життєтворчості всіх учасників навчально-виховного процесу [7];

- ♦ запровадження громадської політики зі створення здорового освітнього простору дитини в умовах екологічних і соціальних проблем мікрорайону школи;

- ♦ приділяти більше уваги руховій активності та фізичному самовдосконаленню дітей;

- ♦ запровадження єдиної системи виховного впливу (сім'я-школа-група) для створення моделі здорового освітнього простору;

- ♦ режим освітнього процесу, що сприяє збереженню здоров'я;

- ♦ прагнення людей до здорового способу життя, культура поведінки;

- ♦ зменшення впливу шкідливих звичок на здоров'я дітей та молоді;

- ♦ рухову активність, фізичне самовдосконалення;

- ♦ неперервний зв'язок із батьками за допомогою ліцейського порталу;

- ♦ систему конкурсних заохочень статусного чи матеріального характеру;

- ♦ посилення відповідальності вчителя шляхом щорічних "директорських" тематично-семестрових атестацій незалежною комісією із шифруванням робіт учнів.

Оцінювання науково-методичної роботи проводиться на основі критеріїв, визначених М. Поташником [11]:

- результативність;
- критерії раціональних витрат часу, економічності методичної роботи;
- збільшення задоволення вчителів процесом і результатами своєї праці;
- створення творчої атмосфери, сприятливого морально-психологічного клімату.

Також використовуємо критерії оптимального функціонування системи методичної роботи:

- оптимальне визначення мети й завдань методичної роботи на певний період;

– висока інформаційна насиченість змісту методичної роботи;

– вибір оптимальних форм і методів, адекватних сучасним завданням і змістові методичної роботи.

Якість роботи педагогічного та учнівського колективів добре визначається за допомогою методики бостонського психолога М. Розенбаума, його методику вже не раз використовували у практиці роботи ліцею.

Оцінку роботи дають різноманітні форми оприлюднення результатів інноваційного пошуку: семінари-презентації, публічні конференції для батьків, учителів, керівників загальноосвітніх, навчальних закладів, виступи в ЗМІ.

План розвитку ліцею розроблявся колективом у травні 2009 р., приємно відзначити перші кроки реалізації. Колектив ліцею став переможцем конкурсу-захисту сучасної моделі навчального закладу-школи сприяння здоров'ю і включення у мережу шкіл сприяння здоров'я (наказ Міністерства освіти і науки України від 07.12.2009 р. № 1102 "Про підсумки проведення конкурсу-захисту сучасної моделі навчального закладу-Школи сприяння здоров'ю").

Кожного нового дня починається новий урок – новий пошук ефективного співробітництва та співтворчості адміністратора й учителя; вчителя, від якого залежить імідж ліцею; вчителя й учня; учня, від якого залежить майбутнє нашої держави. Ми щиро віримо: майбутнє буде успішним!

7. *Мистецтво життєтворчості особистості: наук. – метод. посібник: у 2-х ч. / Ред. Рада : В. М. Доній (голова), Г. М. Несен (заст. голови), Л. В. Сохань, І. Г. Єрмаков (керівники авторського колективу) та ін. – К., 1997. – Ч. 1. – 392 с.*

8. Михайлик Л. В. *Інноваційний менеджмент в сучасній школі // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2008. – №1. – С. 21 – 27.*

9. Михайлик Л. В. *Формування життєвої компетентності учнів у особистісно зорієнтованому середовищі / Л. В. Михайлик // Позакласний час плюс. – № 5. – 2007. – С.3-15.*

10. *Моніторинг здоров'я школярів: міжсекторальна взаємодія лікарів, педагогів, психологів: Матеріали науково-практичної конференції з міжнародною участю. – Харків : ДУ "ЮЗДП АМНУ", 2009. – 404 с.*

11. Поташиник М. М. *Управление качеством образования / М. М. Поташиник. – М. : Педагогическое общество России, 2001.*

12. Сухомлинський В. О. *Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості. Духовний світ школяра. Методика виховання колективу / В. О. Сухомлинський // Вибр. Твори : В 5-ти т. – К. : Рад. шк., 1976. – Т. 1. – 654 с.*

Стаття надійшла в редакцію 01.02.10 ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Бачинська Є. М. *Сучасні підходи до організації методичної роботи з педагогічними кадрами / Є. М. Бачинська // Підручник для директора. – 2003. – № 7-8. – С. 3-21.*

2. Даниленко Л. І. *Інноваційний освітній менеджмент : навч. посібник / Л. І. Даниленко. – К. : Главник, 2006. – 144 с.*

3. Даниленко Л. І. *Педагогічні інноваційні технології / Л. І. Даниленко // Імідж сучасного педагога. – 2005. – № 1. – С. 20 – 23.*

4. Дичківська І. М. *Інноваційні педагогічні технології : навчальний посібник / І. М. Дичківська. – К. : Академвидав, 2004. – 352 с.*

5. Кузьменко Н. *Умови успішного розвитку дитини / Кузьменко Н. // Завуч. – 2000. – № 20 – 21.*

6. Ларюк Е. *Управлінська модель школи / Е. Ларюк // Директор школи. – 2001. – № 39. – С. 5.*



Викладено досвід програмно-цільового підходу до управління розвитком професійно орієнтованого навчального закладу – Кременчуцького ліцею № 11. Ліцей бачить свою місію у формуванні лідерської компетентності учнів для життя в інноваційному суспільстві. Чітко представлено процес декомпозиції мети, що дає змогу відстежити реалізацію стратегії ліцею: місія – генеральна мета – цілі – завдання – діяльність – результати.

Изложен опыт программно-целевого подхода к управлению развитием профессионально ориентированным учебным заведением – Кременчугским лицеем № 11. Лицей считает своей миссией формирование лидерской компетентности учеников для жизни в инновационном обществе. Четко представлен процесс декомпозиции цели, что позволяет отслеживать реализацию стратегии лицея: миссия – генеральная цель – задачи – деятельность – результаты.

The experience of usage of programme and target oriented approach in management of the vocational oriented school, Kremenchuk school N 11 is given. School's mission is in the development of leadership competencies of students, living in the innovation society. Process of goal decomposition, which allows to track the implementation of Lyceum strategy, mission – general purpose – objectives – tasks – specific activities – results is clearly represented.

ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДЛЯ ЖИТТЯ В ІННОВАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Н.О.Бикова

Чинне законодавство України, зокрема Закон України "Про освіту", "Про загальну середню освіту", "Про наукову і науково-технічну діяльність", Національна доктрина розвитку освіти України у XXI ст. передбачає реформування освітньої галузі. У період оновлення системи освіти в Україні великого значення набувають пошуки принципово нових механізмів взаємодії всіх учасників навчально-виховного процесу.

Інноваційний підхід до розуміння діяльності навчального закладу, сутності змін – це основа для успішного розвитку школи майбутнього. Тому ми пропонуємо матеріали, у яких представлено проблему інноваційної діяльності навчального закладу.

Школа – виробник освітнього продукту, її основне завдання – формування якісних кадрів для економіки. Закони економіки стверджують, що прибуток залежить від якості: чим вища якість, тим більше нових клієнтів. Тому ліцей № 11 як заклад нового типу планує свою діяльність на діагностичній основі. Першими кроками становлення ліцею стали:

- ♦ аналіз наявного ринку освітніх послуг із метою вивчення попиту та пропозиції;
- ♦ визначення адресних груп клієнтів, на які буде спрямована кампанія щодо популяризації вироблених ліцеєм послуг.

Аналіз запитів потенційних замовників: батьків, дітей, ВНЗ, роботодавців, держави чітко окреслив напрями роботи ліцею майбутнього – суспільно-гуманітарний (профілі: економічний та правовий), філологічний (профілі: іноземна філологія) та природничий (профілі: біолого-хімічний).

XXI ст. – час становлення та розвитку інноваційних суспільств, у яких виробництво, впровадження і здатність до інновацій стають невід'ємною частиною культури, способом життя суспільства та розвитку його демократичних засад. Інноваційне суспільство передбачає розвинене лідерство його громадян, здатних усвідомлювати потреби змін та бажати їх здійснювати у всіх суспільних сферах.

Сучасна криза розвитку української держави спричинена, зокрема, браком ефективного лідерства та суспільних інститутів формування лідерської компетентності, насамперед, у загальній середній освіті.

Поняття "лідер" (від англ. Leader – ведучий) в українському освітньому просторі переважно розуміється вузько і вживається на позначення особи, здатної впливати на інших з метою інтеграції спільної діяльності для задоволення інтересів співтовариства, а лідерство, відповідно, трактується як процес, у ході якого певні члени групи ведуть за собою решту "у часі й просторі" (І. Вагін).

У наш час важливо виховувати лідерів, які уміють вести за собою, та, на жаль, залишається проблема: кого вести? Пасивне українське суспільство все ще намагається перекидати будівництво інноваційної держави на когось. Тому, на нашу думку, пріоритетне завдання освіти XXI ст. – сформувати численну розумову українську еліту – лідерів, які насамперед СЕБЕ бачать рушійною силою змін.

Місія Кременчуцького ліцею № 11 – формування лідерської компетентності учнів для життя в інноваційному суспільстві (сучасний навчальний заклад, щоб здійснити свою суспільну

місію, повинен утверджуватися як лідерська організація і задавати вектор суспільного розвитку від учня-лідера – до суспільства-лідера, здійснюючи підготовку молодого покоління до майбутнього шляхом формування в нього лідерської компетентності).

Генеральна мета ліцею – створення лідерської системи професійно-орієнтованого навчання і виховання в навчальному закладі української системи загальної середньої освіти, що забезпечуватиме в його учнів формування лідерської компетентності як системотвірного фактора розвитку життєвих та ключових компетентностей, необхідних для утвердження в суспільстві інноваційності та демократичності.

Протягом 2007-2008 рр. ліцей був активним учасником українсько-нідерландського проекту "Громадські платформи освітніх реформ в Україні", що діяв у Полтавській області. Ми ще раз переконалися, що тільки програмно-цільовий підхід до управління – гарантія високих результатів у роботі. У ході проекту був створений план розвитку навчального закладу, у якому визначені **цілі ліцею № 11**. У результаті реалізації плану буде розроблено:

- ♦ багатовимірну модель лідерства учасників освітнього процесу для трансформації навчально-виховної системи навчального закладу;
- ♦ моделі лідерів: учня, випускника, учителя, спрямовані на ідеали й норми життя інноваційного суспільства;
- ♦ рекомендації щодо удосконалення змісту освіти в аспекті професійно-орієнтованого формування лідерської компетентності;
- ♦ засади моніторингу рівня сформованості лідерської компетентності учня, випускника, учителя;
- ♦ науково-методичне забезпечення для виявлення та розвитку творчої особистості учнів, здатних до саморозвитку, самовдосконалення, наділених лідерськими якостями;
- ♦ систему підвищення професійного рівня педагогів на базі багатовимірної моделі лідерства.

Мета та цілі умотивовують вирішення завдань розроблення, апробації і здійснення:

- ♦ моделі навчально-виховного процесу профільної та професійно-орієнтованої освіти в системі загальної середньої освіти;
- ♦ моделі лідерських компетентностей учителя, учня, випускника, що базується на розумінні лідерства як процесу усвідомлення своєї унікальності, розвитку унікальних особистісних і професійних якостей, перетворення більшості учнів, які йдуть за учителем-лідером, на лідерів для самих себе і автентичної демонстрації лідерських навичок навколишнім;

- ♦ науково-методичної системи виявлення та розвитку творчої особистості учнів, самовдосконалення на засадах формування лідерських якостей у різних сферах культури й економіки;

- ♦ навчальних технологій та змісту інваріантних і варіативних навчальних предметів і курсів, спрямованих на формування в учнів лідерської компетентності для трансформації українського суспільства в інноваційне суспільство;

- ♦ системи формування лідерської компетентності педагогів як стратегічного напрямку плану розвитку ліцею;

- ♦ моніторингу для визначення рівня сформованості лідерської компетентності учнів, випускників, учителів.

Із метою вирішення вищезазначених завдань у навчальному закладі розробляються **заходи**. Упродовж 2009-2010 н.р. плануються:

- ♦ вивчення та аналіз педагогічного досвіду з проблеми формування лідерських якостей;

- ♦ розроблення учителями ліцею індивідуальних програм дослідно-експериментальної роботи;

- ♦ визначення творчих груп за підтемами дослідження; комплектування тимчасових творчих колективів експерименту;

- ♦ започаткування постійного науково-практичного семінару учителів ліцею "Формування лідерської компетентності для життя в інноваційному суспільстві";

- ♦ визначення та адаптація вчителями ліцею лідерських технологій, методик навчання з їх навчальних предметів;

- ♦ визначення завдань кафедр із проблем формування лідерської компетентності;

- ♦ визначення критеріїв формування лідерської компетентності;

- ♦ розроблення структурно-змістової моделі формування лідерської компетентності в умовах сучасного навчального закладу;

- ♦ забезпечення цілеспрямованого розвитку лідерських якостей старшокласників шляхом організації учнівського колективу, самоврядування та школи лідерів, впровадження "вертикальної педагогіки";

- ♦ розроблення плану створення стимулювального і розвивального навчально-дослідницького середовища;

- ♦ розроблення діагностичного апарату та форм проведення моніторингу для визначення рівнів формування лідерської компетентності учителів та учнів школи;

- ♦ розроблення програми науково-теоретичної підготовки педагогічного колективу ліцею;

- ♦ коректування Концепції розвитку Кременчуцького ліцею № 11; укладання плану розвитку школи на 2010 – 2013 рр.

- ♦ розроблення і апробація програм тренінгових курсів із формування педагогіч-

них навичок виховання лідерської компетентності учнів;

- ♦ визначення системи педагогічних інновацій для використання в навчально-виховному процесі;

- ♦ трансформація навчально-дослідницького середовища ліцею (ландшафтний дизайн території, модифікація навчальних кабінетів);

- ♦ розроблення і апробація за навчальними предметами проектів формування лідерської компетентності;

- ♦ розроблення та видання методик із питань формування лідерської компетентності;

- ♦ проведення вхідного першого зрізу моніторингу лідерської компетентності.

Протягом 2010-2012 навчальних років здійснюватимуться:

- ♦ теоретико-практичне оволодіння педагогами школи технологіями моделювання процесу формування лідерської компетентності: складання цільових комплексних програм розвитку лідерства, створення сценаріїв міні-модулів та уроків для формування лідерської компетентності;

- ♦ проведення другого зрізу моніторингу лідерської компетентності;

- ♦ упровадження за навчальними предметами розроблених проектів формування лідерської компетентності;

- ♦ формування психологічної та педагогічної компетентності вчителів із питань лідерства шляхом проведення науково-практичних та науково-теоретичних семінарів;

- ♦ укладання індивідуальних планів розвитку лідерства учнями й учителями;

- ♦ визначення початкових умов і прогнозів експериментальної роботи;

- ♦ формування цілісної системи роботи навчального закладу на основі проектування лідерського розвитку особистості;

- ♦ повне включення в інноваційну виховну систему педагогів ліцею;

- ♦ корекція управлінської діяльності в ліцеї відповідно до нової системи навчально-виховної роботи;

- ♦ проведення третього зрізу моніторингу лідерської компетентності.

Протягом вересня 2012 р. – серпня 2013 р. на заключному етапі роботи передбачено:

- ♦ проведення **вихідного зрізу** моніторингу лідерської компетентності;

- ♦ кількісний і якісний аналізи результатів експерименту на основі вироблених теоретико-методологічних критеріїв;

- ♦ здійснення порівняльної характеристики традиційної системи профільної освіти та інноваційної;

- ♦ упровадження досвіду експериментальної роботи із проблеми "Формування лідерської компетентності для життя в ін-

новаційному суспільстві" в систему роботи навчальних закладів України.

На сучасному етапі Кременчуцький ліцей №11 активно впроваджує план розвитку свого навчального закладу, а результати роботи переконливо свідчать про правильність обраного шляху.

Так, напрацьована колективом модель підготовки компетентного випускника перемогла у Всеукраїнському конкурсі підготовки компетентного випускника загальноосвітнього навчального закладу серед педагогічних працівників загальноосвітніх навчальних закладів комунальної форми власності (Наказ Міністерства освіти і науки України "Про підсумки проведення конкурсу моделей підготовки компетентного випускника загальноосвітнього навчального закладу серед педагогічних працівників загальноосвітніх навчальних закладів комунальної форми власності" № 1090 від 12.12.2008 р.) (Додаток 1).

Напрацювання кількох років стали основою для участі у Всеукраїнському експерименті "Формування лідерської компетентності учня та вчителя для життя в інноваційному суспільстві", керівником якого є проректор із наукової роботи Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, кандидат філософських наук, доцент С. Ф. Клепко.

Аналіз анкетування замовників освітніх послуг засвідчив, що 99,98 % опитуваних (батьки, учні, випускники, роботодавці, представники ВНЗ) стверджують, що комп'ютерна грамотність – необхідна складова успішного життя сучасного громадянина. Отже, навчальне середовище "1 учень – 1 комп'ютер" – це вимога часу, якій повинна відповідати сучасна школа. Ліцей – учасник Всеукраїнського експерименту "Науково-методичні основи використання ІКТ у навчальному середовищі "1 учень – 1 комп'ютер" на базі використання шкільних нетбуків". 4 класи початкової школи навчаються в середовищі "1 учень – 1 комп'ютер". Наукове товариство "Пошук" ліцею має свою мультимедійну лабораторію.

Із кожним роком зростають показники активності участі учнів ліцею в різноманітних інтелектуальних та творчих конкурсах, освітніх програмах, олімпіадах.

Таким чином, *Кременчуцький ліцей № 11 упевнено наближається до своєї мрії – створення лідерської системи професійно-орієнтованого навчання і виховання в навчальному закладі української системи загальної середньої освіти, що забезпечуватиме в учнів формування лідерської компетентності як системотвірного фактора розвитку життєвих та ключових компетентностей, необхідних для утвердження в суспільстві інноваційності та демократичності.*

Додаток 1

**МОДЕЛЬ ПІДГОТОВКИ
КОМПЕТЕНТНОГО ВИПУСКНИКА**

Підготовка компетентного випускника у Кременчуцькому ліцеї № 11 складається із чотирьох модулів, ядром кожного з яких є загальноосвітній компонент, а периферією – професійний та виховний компоненти змісту освіти, що більш детально розкрито в Концепції розвитку Кременчуцького ліцею № 11 (рис.1).

Професійний компонент змісту освіти реалізується шляхом викладання в ліцеї спеціалізованих курсів та факультативів (варіативна складова навчального плану). Так, у 1-4 класах читаються "Комп'ютерна азбука", "Сходинки до інформатики", "Права дитини", "Основи споживчих знань".

У 5-7 – "Логіка", "Права дитини", "Основи споживчих знань", "Інформатика". У 8-9 – "Інформатика", "Практичне право", "Всесвітня культура", "Основи економіки", "Ділова активність", "Міжнародне право", "Основи споживчих знань", "Англійська мова", "Німецька мова", "Російська мова". У 10-11 – "Китайська мова", факультатив "Право", "Всесвітня культура", "Основи економіки", "Міжнародне право", "Медицина", "Англійська мова", "Німецька мова", "Російська мова", "Математика", "Фінансова математика", "Основи підприємницької діяльності".

Також професійний компонент реалізується за допомогою діяльності наукового товариства учнів (НТУ), метою якого є:

1. Формування єдиного лицейного наукового товариства зі своїми традиціями.
2. Виявлення інтересів та нахилів учнів до дослідницької діяльності, створення оптимальних умов для реалізації творчого потенціалу.
3. Формування лідерської компетентності лицеїстів.
4. Професійна орієнтація учнів.
5. Поглиблена підготовка членів товариства до самостійної пошукової роботи.
6. Створення умов для залучення до колективної науково-дослідницької діяльності учнів різних вікових категорій для їх спільної роботи з професійними дослідниками.
7. Проведення досліджень, які мають практичне значення.
8. Розроблення та реалізація дослідницьких проектів, що ґрунтуються на вивченні проблем свого регіону і України та вибудовують стратегію щодо їх вирішення.
9. Популяризація досягнень науки й техніки.

НТУ має таку **організаційну структуру** (рис.2.): верховним органом товариства є загальні академічні збори (конференція) дійсних членів товариства, що проводяться не рідше ніж один раз на рік. Збори заслуховують і затверджують звіт президента товариства або його заступника. Очолює наукове товариство президент, якого обирають на що-

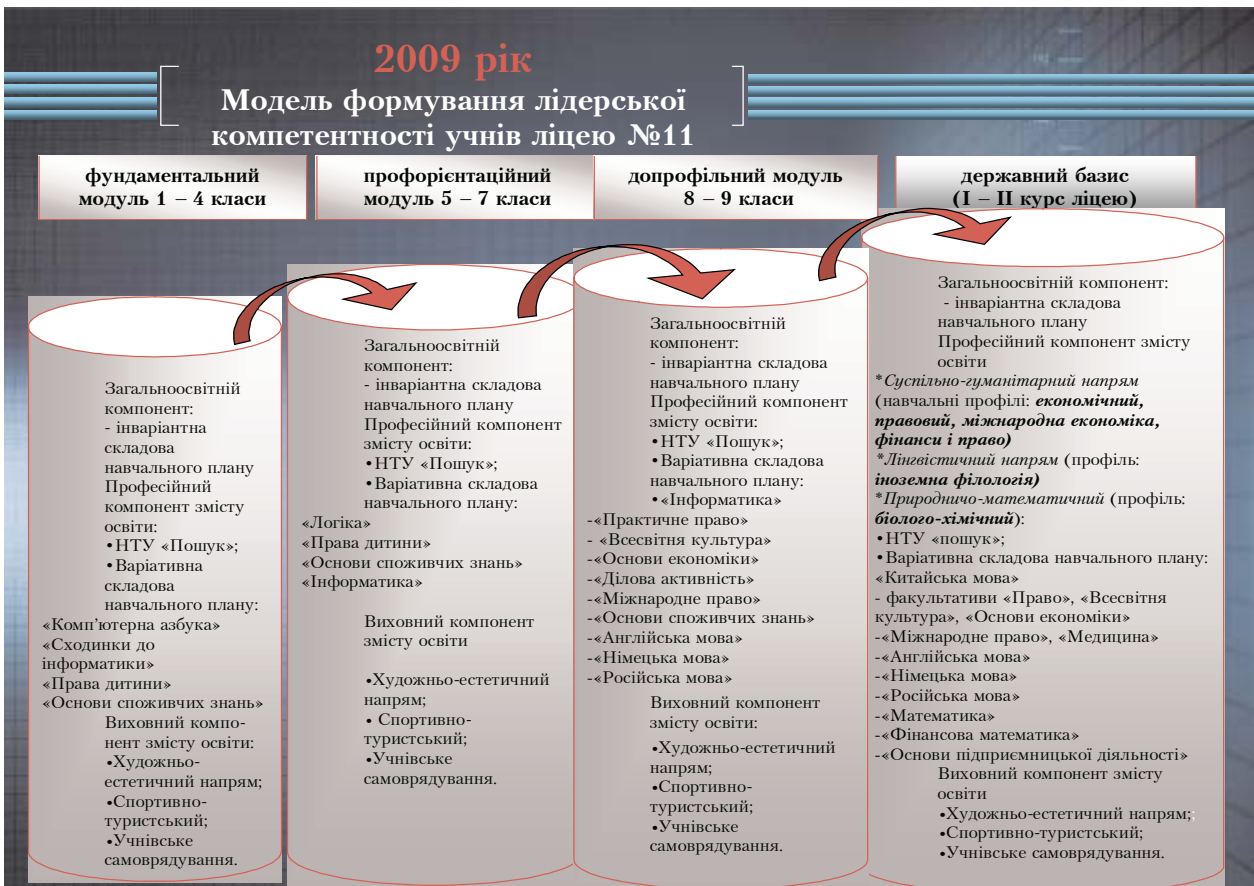


Рис. 1. Модель формування лідерської компетентності учнів Кременчуцького ліцею № 1



Рис. 2. Організаційна структура наукового товариства учнів "Пошук" Кременчуцького ліцею № 11

річній конференції з-поміж учнів, координує роботу товариства заступник директора з наукової роботи. На конференції обирають і раду товариства, яка на чолі з президентом планує, координує та здійснює контроль діяльності наукового товариства "Пошук". Для керування поточною роботою рада збирається раз на місяць.

Відповідно до авторської моделі підготовки компетентного випускника Кременчуцького ліцею № 11 організація навчально-виховного процесу в науковому товаристві "Пошук" здійснюється в рамках трьох структурних відділів (рис.3). Фундаментальний відділ – початковий (учні 1-4 класів). Головним завданням роботи відділу є вияв-

лення інтересів та нахилів учнів до дослідницької діяльності, створення оптимальних умов для реалізації творчого потенціалу кожної дитини. Профорієнтаційний відділ – учні 5-7 класів. Робота відділу спрямована на професійну орієнтацію учнів, поглиблену підготовку членів товариства до самостійної пошукової роботи, створення умов для залучення до колективної науково-дослідницької діяльності учнів різних вікових категорій для їх спільної роботи з професійними дослідниками.

Науково-дослідний відділ (8-11 класи) зорієнтований на індивідуальну дослідницьку роботу членів товариства (написання на-

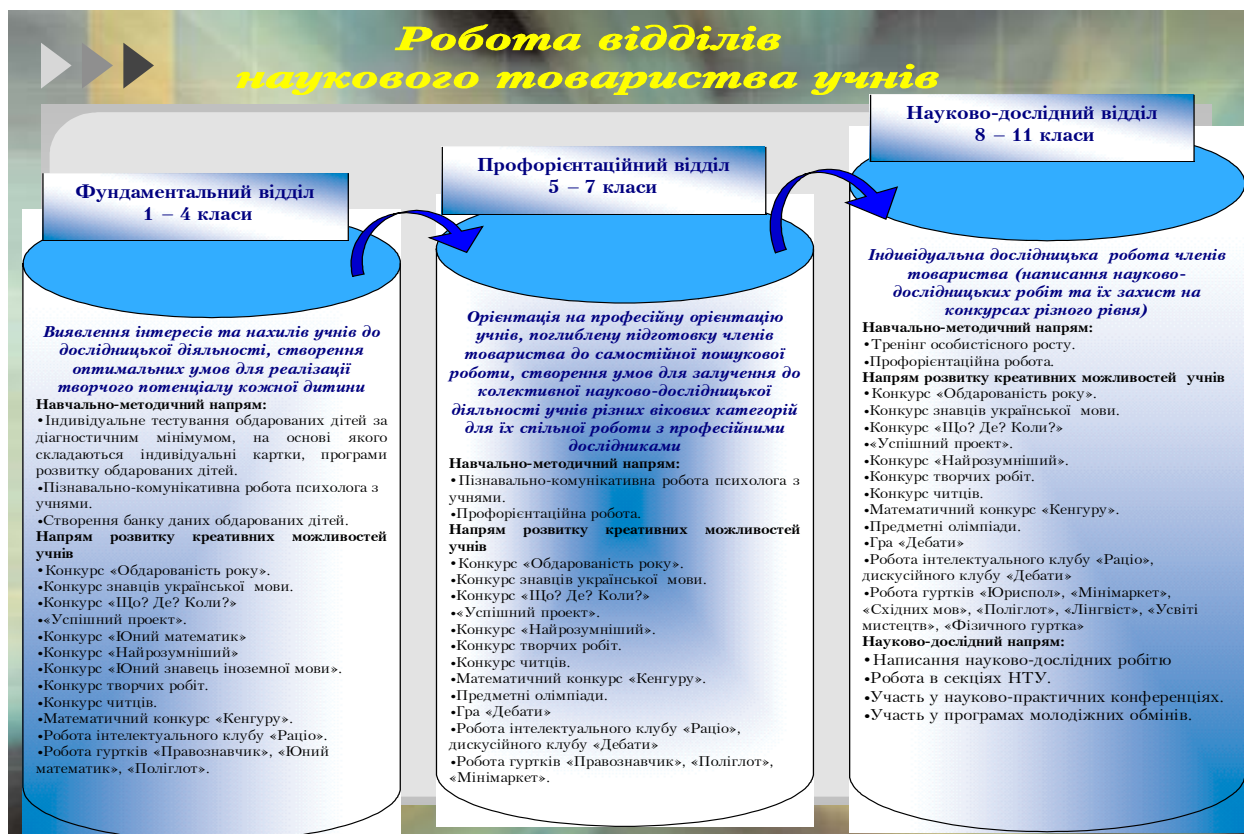
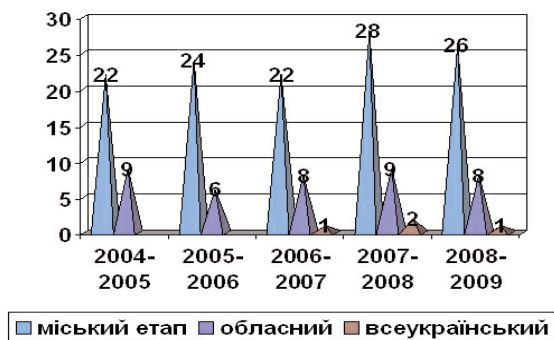


Рис. 3. Напрями діяльності НТУ "Пошук" ліцею № 11

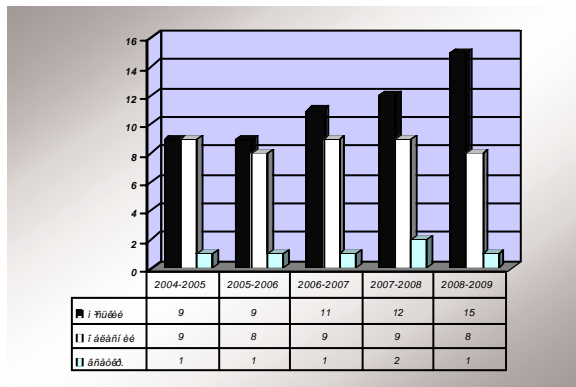
уково-дослідницьких робіт та їх захист на конкурсах різного рівня).

Ефективність роботи наукового товариства "Пошук" засвідчують показники призових місць на олімпіадах та конкурсах-захистах науково-дослідницьких робіт. На районних олімпіадах за 8 років існування наукового товариства "Пошук" учні посіли 160 призових місць, на обласних – 50 місць, всеукраїнських – 4.



Діаграма 1. Показники результатів участі Кременчуцького ліцею № 11 у міському, обласному та Всеукраїнському етапах предметних олімпіад з 2004-2005 по 2008-2009 н.р.

На обласному конкурсі-захисті науково-дослідницьких робіт учнями ліцею здобуто 62 призові місця, 6 учнів – призери та 3 – лауреати Всеукраїнського конкурсу МОН.



Діаграма 2. Показники участі Кременчуцького ліцею № 11 у міському, обласному та Всеукраїнському етапах конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів-членів МАН з 2004-2005 по 2008-2009 н.р.

Дискусійний клуб "Дебати" ліцею кілька років поспіль є призером міського, зонального та обласного етапів цієї гри.

Члени наукового товариства – постійні учасники Міжнародного конкурсу знанців української мови ім. Петра Яцика. На рахунок ліцеїстів 4 перемоги в обласному етапі конкурсу.

Діти залюбки беруть участь в інтерактивному конкурсі "Кенгуру". Протягом 2007-2010 рр. 83 учні отримали добрий і 17 – відмінний результат.

Бажання учнів знати мови, вивчати закономірності економічного, правового, культурного розвитку інших держав спонукають юних науковців брати участь у програмах шкільних обмінів. У 2006 р. ліцеїсти стали учасниками програми Роберта Шумана "Україна – Польща: разом до Європи". У 2008 р. об'єктами дослідження стали права система Росії, економіка Перу, а 2009 р. став роком Китаю (діти не тільки знайомилися з країною, а й розпочали вивчати китайську мову). У 2010 р. розпочав діяти новий проєкт, що дасть змогу науковцям поглибити свої знання з англійської мови (вивчення англійської разом із волонтером Корпусу Миру).

Юні науковці підбивають підсумки роботи на щорічному "Святі честі" 15 травня в день народження ліцею.

Члени наукового товариства плідно працюють не лише протягом року. У червні діє профільний табір для обдарованих дітей "Юний науковець". Протягом трьох тижнів вибудовується стратегічне бачення життя товариства в наступному навчальному році. Психологічні тренінги, інтелектуальні ігри, пізнавальні екскурсії, секційні заняття допомагають учням визначитися з темою роботи, спланувати свою діяльність на канікулах та протягом наступного навчального року, ще раз переконують, що в житті важливо бути лідером, жити під девізом "від лідера-учня – до держави-лідера".

Виховний компонент змісту освіти як складова моделі формування компетентного випускника-лідера має таку структуру (рис. 4).

Науково-методична робота в ліцеї – це цілісна система, спрямована на розвиток професійних якостей учителя, його творчих здібностей, досконале володіння дидактикою, методикою, інноваціями, що є запорукою результативності навчально-виховного процесу. Координаційним центром науково-методичної роботи є науково-методична рада ліцею. У ході роботи над проблемою педагогічний колектив зробив висновок, що ефективність роботи має проразовуватися за певними критеріями. Таким чином, була напрацьована стандартизована модель випускника навчального закладу (рис. 5).

Забезпечення якості навчання та виховання великою мірою залежить від вкладених у вищезазначений процес державних коштів та суспільних фінансів.

Повноцінне функціонування Школи майбутнього, на нашу думку, є можливим за умови належного фінансування. Зважаючи на недостатнє вкладення в освіту державних коштів, пріоритетним стає створення благодійних фондів, що акумулюють батьківські та спонсорські внески. У 2007 р. за ініціати-ви Ради ліцею було прийняте рішення про створення благодійного фонду (обов'язково з відкриттям банківських рахунків) (рис. 6.).

Головною метою створення і діяльності фонду є здійснення благодійності в інтересах освітньої діяльності та розвитку навчально-

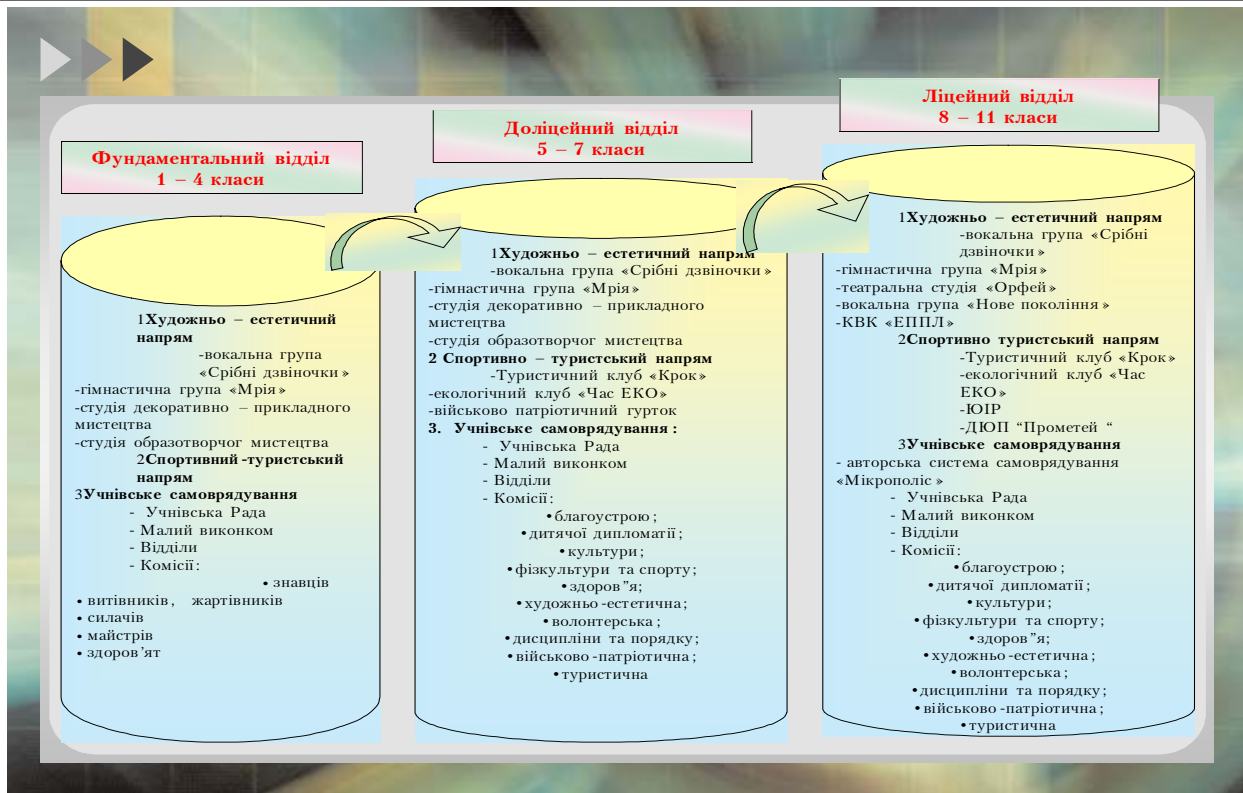


Рис. 4. Виховна робота в ліцеї

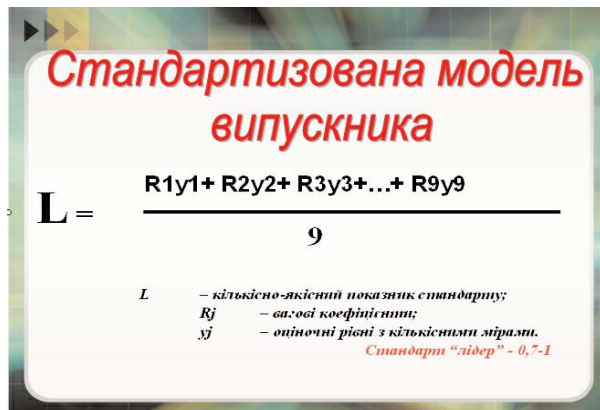


Рис. 5. Стандартизована модель випускника ліцею №11



Рис. 6. Структура Кременчуцького благодійного фонду "Ліцей"

матеріальної бази Кременчуцького ліцею № 11.

Основні завдання фонду:

- ♦ Сприяння здійсненню реформ у системі освіти.
- ♦ Сприяння розвитку науково-пошукової діяльності та освітніх послуг.
- ♦ Сприяння створенню належної навчально-методичної та матеріально-технічної бази Кременчуцького ліцею № 11 шляхом підтримки застосування новітніх технологій у навчальному процесі, комп'ютеризації, поліпшення стану навчальних кабінетів, забезпеченню їх необхідним сучасним обладнанням, сприяння укомплектуванню бібліотеки необхідною методичною, довідковою, художньою літературою, періодичними виданнями, укомплектуванню необхідними таблицями, спортивним обладнанням, тренажерами.
- ♦ Сприяння впровадженню інформаційних підходів для організації навчального процесу та реалізації власних програм ліцею у сфері освіти.
- ♦ Надання матеріальної допомоги, заохочення талановитих учнів ліцею.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мармаза О. І. Інноваційні підходи до управління навчальним закладом / О. І. Мармаза // Видав.гр. "Основа". – 2004. – 240 с.
2. Пометун О. Управління школою, що змінюється. Порадник сучасного директора / О. Пометун, Л. Середак, І. Сущенко, О. Янушевич // Астон. – 2005. – 192 с.

Стаття надійшла в редакцію 09.09.09 ■

ВИБІР СТРАТЕГІЇ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ – ВИБІР МАЙБУТНЬОГО

Н. А. Тягай

Сучасний світ та процеси, що відбуваються в ньому, надзвичайно швидко змінюються. Запровадження інновацій – технологічних, організаційних, інформаційних, а також вплив багатьох інших чинників створюють враження про неможливість оцінки майбутніх перспектив, а відтак майже унеможливають планування. Справді, спланувати діяльність організації в складному та динамічному оточенні дуже важко, однак це можливо і необхідно. Кожен керівник, організовуючи процес планування діяльності організації, постає перед вибором ефективних технологій планування.

Перспективи сучасного навчального закладу залежать від готовності до змін учасників навчально-виховного процесу, від визнання необхідності свідомого управління змінами, їх передбачення, регулювання, пристосування до постійно змінюваних зовнішніх умов.

Тому очевидною стає потреба в розробленні стратегічного планування діяльності закладу. Головною відмінністю стратегічного планування від планування класичного є можливість адекватної реакції на зміни в зовнішньому середовищі та відповідна корекція процесів внутрішніх. Із таких позицій виходила ініціативна група зі стратегічного планування розвитку міста Комсомольська у 1997 р., яка підготувала до затвердження на громадських слуханнях один із перших в Україні стратегічний план розвитку м. Комсомольська. Свої стратегічні плани розробили і підприємства міста, серед яких Водопровідне управління водно-каналізаційного господарства, Комсомольськтеплоенерго та інші. Для них стратегічний план – основа інвестиційної діяльності, орієнтир для розвитку окремих галузей господарства, залучення мешканців до планування перспектив розвитку підприємств, міста. Досвід стратегічного планування у Комсомольську надихнув педагогічний колектив школи на створення власного стратегічного плану розвитку.

Комсомольська ЗОШ І-ІІІ ступенів № 1 із поглибленим вивченням економіки і права – перший навчальний заклад, заснування якого збіглося із становленням молодого наддніпрянського міста Комсомольська. У 2012 р. школа відзначатиме п'ятдесятиріччя. Якою її хочуть бачити учні, педагоги, батьки через три, п'ять, десять років? Яке місце серед освітніх закладів міста, регіону вона має посідати? Яку роль школа має відігравати в громаді? На ці та інші запитання має відповісти стратегічний план розвитку школи. Розробляючи проект плану розвитку школи, ми виходили з того, що він має бути конкретним, цілеспрямованим, досяжним та зосередженим на кількох найважливіших для закладу пріоритетах. Особливістю підготовки стратегічного плану розвитку школи є те, що до участі у його розробленні ми залучили не тільки адміністрацію школи, а і вчителів, учнів, батьків та партнерів навчального закладу, які візьмуть участь і у його реалізації.

Модель стратегічного планування діяльності навчального закладу може стати тим важелем, що допоможе вдосконалити вже наявні форми та методи роботи колективу школи і зосередити увагу на довгострокову перспективу розвитку навчального закладу.



У статті розкривається процес створення стратегічного плану розвитку Комсомольської ЗОШ І-ІІІ ступенів №1, який забезпечить вдосконалення вже існуючих форм та методів роботи колективу школи і зосередить увагу на довгостроковій перспективі розвитку навчального закладу.

В статті освітається процес створення стратегічного плану розвитку Комсомольської ЗОШ І-ІІІ ступенів №1, который обеспечит усовершенствование существующих форм и методов работы коллектива школы и позволит сосредоточить внимание на долгосрочной перспективе развития учебного заведения.

This article is about the processes of making strategic plan of the development Komsomolsk school №1. Our plan is allowed us to improve common forms and methods of school staff's working and gives us some useful information of long-term development of the instruction.

Однією із перших спроб проаналізувати та запропонувати нову модель закладів освіти в умовах оновлення суспільства була колективна наукова праця російських учених Ю. А. Конаржевського, К. О. Нефедової, Т. І. Шамової.

Значну увагу проблемі стратегічного планування та стратегічного управління в закладах освіти приділяють українські науковці Г. А. Дмитренко, Л. І. Даниленко, Г. В. Сльникова, Л. М. Карамушка, О. І. Мармаза та ін. Вони звертаються до загальних питань менеджменту організацій [3; 4], до стратегічного планування як засобу активного творення майбутнього [2; 211]; до особливостей стратегічного планування та адаптивного управління, психології управління змінами.

Вивчаючи технологію стратегічного планування та його основні етапи, ми використали елементи процесу стратегічного планування, що запропоновані ще в минулому столітті основоположниками менеджменту Майклом Месконом, Майклом Альбертом і Франкліном Хедоурі (рис. 1).

Досить значна кількість науковців вважає за потрібне починати формування та аналіз діяльності будь-якої організації з таких суттєвих категорій, як "бачення", філософія існування, цінності організації, місія.

Працюючи над формулюванням місії школи, ми врахували чіткі правила вибору місії організації, які дають змогу досить жорстко пов'язати об'єктивні та суб'єктивні її сторони. Це забезпечення відкритого розроблення та обговорення мети серед учнів, батьків, вчителів; оцінка та обговорення альтернативних варіантів мети у межах організації. Ось один із запропонованих варіантів місії, який мав найбільше схвальних відгуків:

"Школа – сприятливе середовище для розвитку здібностей кожного учня".

Таке визначення місії школи ґрунтується на тих напрацюваннях, які вже

має школа. Традиційним пріоритетом навчального закладу є особистісно орієнтований підхід до кожного учня, що має підтримку серед учнів, вчителів та батьків і сприяє зростанню авторитету школи. Сформулювавши місію, організація знаходить свій особливий шлях в освітньому просторі, який відрізняє та виокремлює її з-поміж інших.

Міжнародна теорія та практика висунули та вдосконалили широкий спектр методів формулювання та аналізу цілей: "мозкова атака", "альтернативні сценарії майбутнього", "кібернетичні сесії", "вправи дилетантів", "метод Дельфі" тощо [3; 114]. Досвід показав, що використання сукупності методів дає змогу висунути цілі, що відповідають вимогам щодо цілей розвитку та цілей управління.

Усі цілі встановлюються на основі місії, позицій, які організація має в зовнішньому середовищі, та інших факторів, що відбивають бажаний стан організації, яких треба досягти. Завдання організації – це її заяви про те, як, за допомогою чого вона збирається виконувати свою місію.

Встановлення цілей є першою фазою у процесі планування. Тому ефективність планування багато в чому залежить від якості реалізації цієї фази. Для формулювання цілей ми створили фокус-групи, які так сформулювали цілі навчального закладу:

- ♦ через три роки Комсомольська ЗОШ І-ІІІ ступенів № 1 – визнаний лідер на ринку освітніх послуг;
- ♦ розвиток освітніх послуг та підвищення їх якості відповідно до запитів громади;
- ♦ системне запровадження інноваційних методик навчання і виховання;
- ♦ розвиток умов для розвитку обдаровань кожного учня закладу;
- ♦ збереження і примноження традицій закладу, заснованих на національних та патріотичних засадах;
- ♦ розвиток партнерських відносин між учасниками навчально-виховного процесу, між школою та її оточенням;



Рис. 1. Процес стратегічного планування

♦ створення комфортних умов навчання та перебування у закладі для всіх учасників навчально-виховного процесу.

Для досягнення генеральної мети потрібно довести її зміст до всіх учасників навчально-виховного процесу, визначити внесок кожного у стратегічний успіх організації взагалі. Це можна забезпечити за допомогою декомпозиції цілей та задач, тобто побудовою "дерева цілей", де встановлюються конкретні, вимірні задачі, що лежать в основі конкретних видів діяльності. "Дерево цілей" – це наочне графічне зображення підпорядкованості та взаємозв'язку цілей, що демонструє розподіл загальної мети або місії на підцілі, завдання та окремі дії, дає уявлення учасникам процесу про те, що потрібно робити кожному, щоб досягти мети.

Після того як визначені місія і цілі, настає етап аналізу і вибору стратегії. На цьому етапі приймається рішення з приводу того, як, якими засобами організація буде домагатися досягнення цілей (рис. 2.).

Отже, стратегія:

♦ дає визначення основних напрямів і шляхів досягнення цілей зміцнення, зростання та забезпечення виживання організації в довгостроковій перспективі на основі концентрації зусиль на певних пріоритетах;

♦ є способом встановлення взаємодії організації із зовнішнім середовищем;

♦ формується на основі узагальненої, неповної та недостатньо точної інформації; постійно уточнюється в процесі діяльності;

♦ є основою для розробки стратегічних планів, проектів і програм, які є системою характеристикою напрямів розвитку організації.

Для такої складної системи, як школа, вибір не може бути обмежений однією стратегією. Мова може йти про формування стратегічного набору – певного переліку взаємопов'язаних стратегій: стратегії навчально-виховного процесу, фінансової, кадрової, ресурсної тощо. Так, наприклад, стратегія відносно персоналу передбачає добір, заміщення, закріплення, просування, навчання, перекваліфікацію, оцінку, звільнення кадрів тощо.

На шляху реалізації стратегії трапляються перешкоди та небезпеки. Чим краще їх бачить організація, тим більше у

неї шансів досягти успіху. Для з'ясування таких перешкод та небезпек виконуються два наступні кроки стратегічного планування: зовнішній та внутрішній аналіз. Подальший етап стратегічного планування – діагностичний, який включає аналіз навколишнього середовища та внутрішніх можливостей організації.

Аналіз навколишнього середовища має на меті виявити потенційні загрози та можливості, з якими організація може стикнутися у майбутньому. Зовнішнє середовище, у якому знаходиться сьогодні наш заклад, сприятливим назвати важко. Ми склали перелік майбутніх загроз з урахуванням їх значення і ступеня впливу на організацію. Серед них: зміни в потребах споживачів освітніх послуг; несприятлива економічна ситуація та скорочення обсягів фінансування, суттєве підвищення вартості енергоносіїв, погіршення матеріального забезпечення закладу; негативні демографічні зміни та скорочення чисельності учнів у навчальному закладі; рівень законодавчих вимог та часті зміни нормативного регулювання в освіті, обмеження автономії навчального закладу тощо. Вплинути на ліквідацію цих загроз школа не може, а ось зменшити їх негативний вплив на розвиток організації реально.

Наступний крок – аналіз внутрішнього потенціалу організації, а саме: навчально-виховного процесу, персоналу, методичного забезпечення, фінансів, культури та іміджу для того, щоб виявити її сильні і слабкі сторони. Сильні сторони – це особливі, унікальні, оригінальні властивості організації або, щонайменше, якості, які відрізняють її від інших. До сильних сторін нашої організації ми віднесли високий рівень компетентності з ключових питань; позитивний імідж учнів та випускників; розробку ефективних функціональних стратегій та обґрунтованого "стратегічного набору"; активне застосування інноваційних освітніх та виховних технологій; утримання стабільної чисельності учнів в умовах демографічної кризи; ефективний творчий менеджмент; якісний кадровий склад та здатність реалізувати компетентні та конкурентоспроможні можливості педагогічних кадрів; позитивний морально-психологічний клімат; розширення можливостей для реалізації здібностей кожним учнем, збільшен-

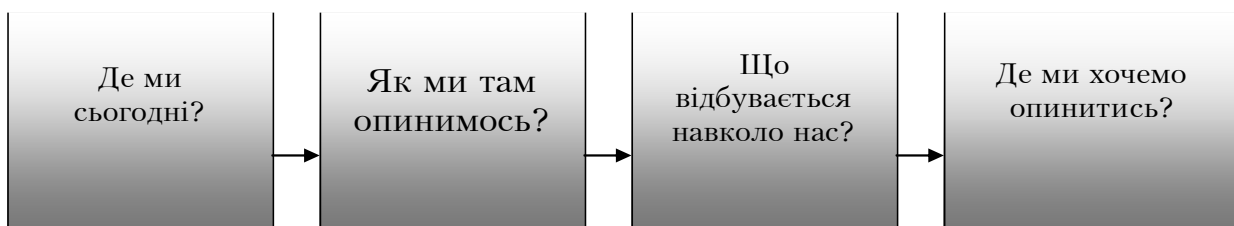


Рис. 2. Основні питання визначення стратегії

ня кількості гуртків спортивного та естетичного спрямування, підвищення результативності участі учнів та вчителів в інтелектуальних та творчих конкурсах, покращення матеріально-технічної бази тощо. На нашу думку, має бути розроблена технологічна схема збирання, обробки та аналізу даних про внутрішній стан закладу освіти.

Слабкі сторони – це якості, яких не вистачає організації. Робота над слабкими сторонами школи спонукала і учнів, і вчителів, і батьків до роздумів над тими факторами, що ускладнюють діяльність закладу, зменшують його привабливість. Це недостатня обізнаність про ринок освітніх послуг і потреб щодо нього учнів та їх батьків, про стан та потреби ринку праці; недостатньо вивчена та врахована система ефективних рекламних заходів, недостатні фінансові ресурси для ефективного розвитку навчального закладу.

Процес зовнішнього та внутрішнього аналізу звичайно завершується проведенням порівняльного SWOT-аналізу. За допомогою технології SWOT-аналізу досліджуються і встановлюються взаємозв'язки між сильними та слабкими сторонами, можливостями та загрозами для формування у перспективі стратегії навчального закладу.

Таким чином, сильні сторони – це позитивні внутрішні тенденції та характеристики навчального закладу, що можуть бути використані для досягнення стратегічних цілей. Їх ще трактують як внутрішні можливості чи ресурси, які можуть зумовити формування конкурентної переваги навчального закладу.

Власний аналіз потенціалу навчального закладу дає можливість оцінити ті ресурси, які заклад має для власного розвитку, і запланувати залучення додатко-

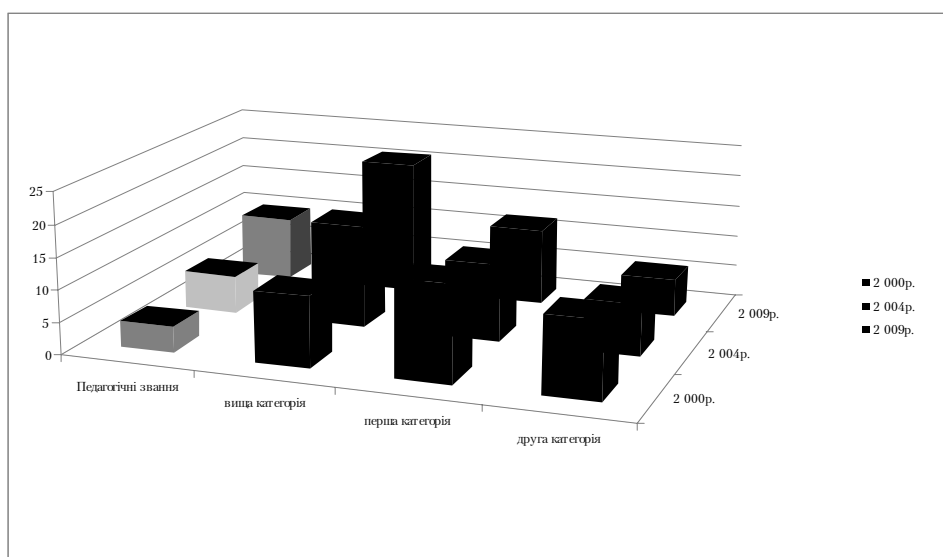
вих ресурсів. Кадровий аналіз Комсомольської ЗОШ № 1 свідчить про високий професійний рівень керівників усіх структурних підрозділів, які мають відповідну освіту, досвід роботи, мотивацію.

Динаміку якісного складу педколективу відображає діаграма 1.

Педагогічний колектив, адміністрація школи активно використовують в практиці роботи нові технології. Для запровадження та реалізації плану будуть застосовані нові управлінські технології: технології контролю, технології фінансового менеджменту, технології управління персоналом. Значною мірою вони використовуються в адмініструванні закладу. Напрацьовано педагогічні технології, що забезпечують високу якість навчального та виховного процесу у закладі (проектні технології, інформаційні технології, розвивальне навчання тощо).

Комсомольська ЗОШ I-III ступенів № 1 є юридичною особою і може певною мірою самостійно планувати свою фінансову стратегію. Водночас заклад фінансується з державного і місцевого бюджетів і цілком залежить від того, яке фінансове забезпечення отримає від держави. Школа має серйозну підтримку від спонсорів. Протягом п'яти років щороку школа отримувала спонсорські внески від 50 000 до 100 000 грн. Суттєвим внеском є батьківські кошти, які складають близько 30 000 грн щорічно. Школі виповниться 50 років, і за час її експлуатації жодного разу не виконувався капітальний ремонт.

Школа має досить потужні інформаційні ресурси: щороку доповнюється новою літературою шкільна бібліотека, збільшується обсяг інформаційно-довідкової літератури. У методичному кабінеті школи створено медiateку, де зібрані методичні розробки вчителів та електронні матеріали для проведення уроків. Про-



Діаграма 1. Динаміка якісного складу педагогічного колективу ЗОШ № 1 м. Комсомольська

Місія школи – створення найбільш сприятливих умов розвитку для всіх дітей з урахуванням їхніх схильностей та здібностей,



Рис. 3. Постер Комсомольської ЗОШ № 1 "План розвитку школи. Активна школа - компетентний учень"

довжується процес інформатизації навчального закладу. У школі є комп'ютерний клас, кабінет інноваційних технологій, комп'ютерами оснащені шкільна бібліотека, окремі кабінети, кабінети адміністрації, бухгалтерії. З кожного комп'ютера є вихід в Інтернет.

Процес планування має своє логічне завершення в плані. План – це офіційний документ, у якому сконцентрована система взаємопов'язаних показників прогнозу розвитку організації для досягнення поставленої мети.

Розрахований план стратегічного розвитку на 3 роки і має бути виконаний до п'ятидесятиріччя школи – знакової події в житті закладу. Він проходить публічне обговорення та процедуру узгодження з учнівським та педагогічним колективами школи, батьківською громадськістю. Його реалізація передбачає залучення цих груп до спільної праці, а підсумком стратегічного плану має стати підвищення якості знань учнів, удосконалення навчально-виховного процесу, перехід на вищий ступінь розвитку закладу. При складанні плану розвитку школи були враховані основні напрями стратегічного плану розвитку м. Комсомольська, участь у розробці якого брали участь вчителі та батьки закладу.

Партнерами школи є громадські організації "Центр муніципального розвитку" та "Ліга партнерів за розвиток Комсомоль-

ська", Батьківська рада міста, засоби масової інформації.

Для реалізації плану розвитку школи створений координаційний центр, до складу якого увійшли керівники робочих груп, адміністрація школи, науковці, консультанти. Проведено два семінари-тренінги, які підготували учасників до участі в процесі реалізації плану. Семінари провела І. В. Ковра – незалежний консультант із стратегічного планування, яка також консультує процес стратегічного планування в школі. Для аналізу проблем та формулювання пріоритетів були сформовані фокус-групи, у яких проводилася ґрунтовна робота над визначенням:

- ♦ майбутнього образу школи, якою її хочуть бачити учні, вчителі, батьки;
- ♦ стратегічних цілей, досягнення яких забезпечить набуття школою визначеного образу;

- ♦ логічних послідовних заходів, спрямованих на досягнення цих цілей.

Ефективний план роботи – це контрольований план. За виконанням плану розвитку школи передбачено такі види контролю:

- поточний контроль;
- щорічний аналіз виконання плану розвитку школи та розгляд його на засіданні ради школи, щорічний перегляд та корекцію окремих положень плану за результатами щорічного аналізу;

- в) корекція плану;
- в) підбиття підсумків виконання плану через три роки.

На етапі розробки планів ми передбачили процедури внесення змін (за яких умов, хто, у який термін і в якому порядку має право внести зміни). Внесенню коректив передують контрольно-перевірні операції, які не лише констатують ступінь виконання або невиконання запланованих дій, а й співвідносять заплановані заходи зі станом внутрішнього та зовнішнього середовища, що дає змогу оцінити їх актуальність.

Критерії результативності діяльності закладу будуть визначатися на основі внутрішніх показників динаміки його розвитку, кваліметричного підходу, моніторингових досліджень, показників рейтингової оцінки діяльності закладу, опитувань громадської думки учасників навчально-виховного процесу.

У плані розвитку школи сформульовані цілі та пріоритети навчального закладу. Для визначення досягнення цілей плану робочі групи та координаційний центр випрацюють критерії досягнення цілей.

У ході здійснення плану розвитку школи будуть використані різні форми контролю.

Моніторинг навчально-виховного процесу здійснюється періодично і постійно. Періодично – це ліцензування, атестація як зовнішня перевірка навчального закладу. Постійний контроль за станом навчального процесу здійснюється директором, заступниками директора, методичними комісіями і передбачає моніторинг стану навчально-методичного забезпечення, кадрового складу, організації навчального процесу (розклад занять, ведення поточної документації, виховна робота тощо).

Моніторинг діяльності навчального закладу охоплює збір потрібної інформації, підготовку звіту та презентацію його перед учасниками навчального процесу. У звіті буде представлений реальний стан діяльності навчального закладу, рівень розбіжності результатів навчального процесу і передбачених норм, стандартів, освітніх цілей. Для цього буде використана модель моніторингу розвитку навчального закладу (автор Сухович Г. А.) Для моніторингу управлінської діяльності плануємо використати методичний інструментарій освітнього моніторингу – кваліметричні варіативні моделі, які дають змогу оцінити якість різних напрямків діяльності суб'єкта [4; 99].

Стратегічний план розвитку Комсомольської ЗОШ № 1 – перший досвід для педагогічного, учнівського, батьківського колективів, які працювали над його ство-

ренням. Спільна робота об'єднала учасників навчально-виховного процесу навколо мети – розвитку навчального закладу і виявила проблеми, пов'язані з недостатністю інформації про стратегічне планування в освітньому закладі, браком методик оцінки планування, його моніторингу, наукового керівництва процесу. Результати виконання плану розвитку школи залежать від низки зовнішніх і внутрішніх факторів, до яких відносимо: зміни в навчальних планах, забезпечення інформаційною літературою та засобами навчання, застосування сучасних методик і технологій навчання, а також суб'єктивних факторів: склад педагогічних працівників та учнів.

У результаті розробки і запровадження моделі стратегічного планування Комсомольська ЗОШ I-III ступенів № 1 очікує отримати нову форму – відкриту соціальну систему, адаптовану до змін, головною метою якої є всебічний розвиток дітей у навчально-виховному процесі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Національна доктрина розвитку освіти у XXI столітті // *Освіта України*. - 2001. - № 1. - С. 22 - 25.
2. Бондар В. І. *Управлінський аспект плану роботи школи* / В. І. Бондар // *Підручник для директора*. - 2006. - № 1. - С. 4 - 6.
3. Дмитренко Г. А. *Стратегічний менеджмент у системі освіти: [навч. посібник]*. / Г. А. Дмитренко - К. : МАУП, 1999. - 176 с.
4. Єльнікова Г. В. *Моніторинг діяльності керівника школи* / Г. В. Єльнікова // *Директор школи, ліцею, гімназії*. - 2003 - № 1. - С. 97 - 102.
5. Калініна Л. М. *Стратегія інноваційного розвитку загальноосвітнього навчального закладу* // *Стратегії управління закладами освіти в умовах формування інформаційного суспільства: [зб. наук. праць]* // *Ін-т педагогіки АПН України; За ред. Р. П. Вдовиченка, Л. М. Калініної*. - К.; Миколаїв : Видавництво "Гліон", 2008. - Вип. 1. - С. 147-198.
6. Карамушка Л. М. *Психологія управління: [Навч. посіб.]*. / Л. М. Карамушка - К. : Міленіум, 2003. - 344 с.
7. Корецький М. Х., *Стратегічне управління: [навчальний посібник]* / М. Х. Корецький, А. О. Дегтяр, О. І. Дацій. - К. : Центр учбової літератури, 2007. - 240 с.
8. Мескон М., Альберт М., Хедури Ф. *Основы менеджмента. [Пер. с англ.] (общ. ред. и вступ. Ст. Л. И. Евенко)*. - М. : Дело. 1997. - 704 с.
9. *Освітній менеджмент: [навчальний посібник]* / За ред. Л. Даниленко, Л. Карамушка. - К. : Шкільний світ, 2003. - 400 с.
10. Ренькас Б. М. *Стратегічне планування в управлінні загальноосвітнім навчальним закладом* // *Педагогічний процес: теорія і практика. [Зб. наукових праць]* Вип. 2. - К. : Вид-во "ЕКМО", 2009. - С. 238 - 247.

Стаття надійшла в редакцію 09.02.10 ■

ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАПОРУКА ЕФЕКТИВНОГО НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ

(тренінг для вчителів)

Н. А. Беседа

У зарубіжній і вітчизняній науці особлива увага приділяється проблемі здоров'язбереження школярів (Г. Апанасенко, В. Бобрицька, О. Савченко, Є. Неведомська, М. Гончаренко, М. Безруких, Е. Вайнер, І. Чупаха, В. Базарний).

Зокрема, В. Бобрицька сутність цієї проблеми пояснює так: "Найбільш негативним для здоров'я чинником розумової діяльності є зниження рухової активності (гіподинамія) у поєднанні з вимогами до засвоєння великих обсягів інформації, тривалого підтримання уваги, високої психічної стійкості тощо" [1, с. 217]. У зв'язку із цим дослідниця рекомендує застосовувати такі здоров'язбережувальні технології, що попереджатимуть стомленість та перевтомлення у суб'єктів навчально-виховного процесу, а також знижуватимуть у них рівень розвитку патологій зорового і слухового аналізаторів, нервової, ендокринної та опорно-рухової систем [1, с. 216 – 240].

Заслужують на увагу і такі наукові дослідження у сфері здоров'язбереження, як розроблення ефективних напрямів формування здорового способу життя дітей і підлітків на уроках та в позаурочний час (Р. Кравченко, М. Малашенко, С. Махамат [2], С. Крошка [2], Г. Перишко [3], Г. Чорненко, О. Зеленюк [4]).

Зауважимо, що результативність навчально-виховного процесу на засадах здоров'язбереження школярів прямо залежить від рівня сформованості готовності учителів до здоров'язбережувальної діяльності. Ураховуючи цей факт, вважаємо за доцільне проведення психолого-педагогічних семінарів, педрад та тренінгових занять із педагогами з метою підвищення їх особистісно-професійної готовності до збереження і зміцнення здоров'я учнів. До вашої уваги пропонуємо одне із таких тренінгових занять на тему: "Розвиток у вчителів практичних навичок здоров'язбережувальної діяльності", яке було апробоване у січні 2010 року у Полтавській загальноосвітній школі I – III ступенів № 11. Зауважимо, що саме тренінгове заняття як одна із форм нетрадиційної методичної роботи школи сприятиме ефективній теоретичній та практичній підготовці педагогів до застосування здоров'язбережувальних технологій.

Мета. Ознайомити педагогічний колектив школи з основними типами здоров'язбережувальних технологій; підвищити рівень готовності вчителів до застосування здоров'язбережувальних технологій під час здійснення навчально-виховного процесу.

Завдання:

1. Проаналізувати результати попереднього анкетування педагогів школи щодо визначення їх готовності до застосування здоров'язбережувальних технологій.



Розглядається проблема збереження і зміцнення здоров'я учнів у сучасній загальноосвітній школі. Обґрунтована доцільність підвищення готовності вчителів до застосування здоров'язбережувальних технологій під час навчання і виховання дітей.

Рассматривается проблема сохранения и укрепления здоровья учащихся в современной общеобразовательной школе. Обоснована необходимость повышения готовности учителей к использованию здоровьесберегающих технологий во время обучения и воспитания детей.

Article is devoted to students of secondary school health care. Necessity of improvement of teachers knowledge about creation of the health-protective educational environment is grounded. A scenario of training in theme implementation of health-protection technologies in classroom is proposed.

2. Обґрунтувати доцільність теоретичної і практичної підготовки вчителя до застосування здоров'язберезувальних технологій.

3. Конкретизувати цілі здоров'язберезувальної педагогічної діяльності.

4. Розкрити сутність актуальних проблем, що перешкоджають широкому впровадженню здоров'язберезувальних технологій у загальноосвітній школі.

5. Обговорити шляхи усунення цих проблем.

6. Визначити напрями формування здоров'язберезувального освітнього середовища у школі.

Форма проведення. Тренінгове заняття.

Методи. Інтерактивні (групова робота, дискусія, ситуаційні вправи, моделювання, експерт-аналіз), словесні (міні-лекція, бесіда), наочні (презентація), практичні (виконання вправ для офтальмотренажу, динамічних фізкультхвилин, пальчикової гімнастики, дихальної гімнастики, релаксаційних пауз).

Допоміжні матеріали. Схеми для заповнення вчителями: "Орієнтир педагогічної діяльності", "Проблемне коло"; презентація "Здоров'язберезувальні технології – запорука ефективної реалізації цілей навчання і виховання школярів"; анкета; тестові завдання; зразки вправ для офтальмотренажу, дихальної гімнастики, пальчикової гімнастики, релаксаційних пауз та динамічних фізкультхвилин.

Обладнання. Ватмани, маркери, клей, ножиці, кольоровий папір, журнали, газети, аркуші паперу, стікери, скотч, конверти із завданнями, "Скринька професійних досягнень", комп'ютер, CD-програвач, диски, різнокольорові фішки, 5 кольорових зірочок для позначення секторів.

Розвиток у вчителів практичних навичок здоров'язберезувальної діяльності (тренінг для вчителів)

Хід тренінгу

Вступ

Перед початком заняття учасники отримують різнокольорові фішки. Згідно з кольором фішки кожен учитель займає своє місце у відповідному секторі. Таким чином відбувається розподіл учасників на 5 груп.

Вправа "Візитка"

Мета. Сприяти знайомству і самопрезентації учасників гри та створенню сприятливого емоційного клімату в групі.

Хід вправи. Учителі формують коло. Потім кожен вітається, називає своє ім'я та зазначає, що сподівається отримати від цього заняття.

Вправа "Правила гри"

Мета. Визначити головні правила, які забезпечать ефективне проведення тренінгу.

Хід вправи. Учасники по черзі називають правила тренінгу і обґрунтовують необхідність їх дотримання, а ведучий записує на ватмані названі правила.

Вправа "Орієнтир педагогічної діяльності"

Мета. Визначити пріоритетні цілі педагогічної діяльності кожного вчителя. Підкреслити, що, дбаючи про реалізацію навчальних, виховних і розвивальних цілей, учитель повинен формувати гармонійно розвинену, здорову особистість школяра.

Хід вправи. Кожен учитель на аркуші записує пріоритети своєї професійної діяльності і прикріплює його на схему "Орієнтир педагогічної діяльності".

Слово ведучого (презентація).

Наприкінці I семестру 2009 – 2010 навчального року в Полтавській ЗОШ № 11 практичним психологом було проведене анкетування вчителів з метою визначення доцільності впровадження здоров'язберезувальних технологій у навчально-виховний процес школи.

Загалом відповіді членів педагогічного колективу підтверджують об'єктивну потребу впровадження здоров'язберезувальних технологій, оскільки 97 % опитаних переконані, що ці технології допоможуть розв'язанню низки актуальних проблем шкільного навчання. Зазначимо, що із застосуванням здоров'язберезувальних технологій педагоги пов'язують такі позитивні зміни у шкільній освіті:

- ◆ підвищення працездатності учнів на уроці (58,8 %);
- ◆ зниження рівня захворюваності серед учнівського колективу (29,4 %);
- ◆ покращення адаптації дітей до школи (17,6 %);
- ◆ попередження адитивної поведінки школярів (5,8 %).

Аналіз результатів указує на те, що серед 38 опитаних учителів школи

47, 05% систематично проводять на уроках фізкультхвилини,

20,58 % – інколи,

11,76 % – часто,

17,64 % – рідко,

2,9 % – ніколи.

Цікаво, що під час фізкультхвилинки учителі надають перевагу:

– формуванню правильної постави – 61,76 %,

– гімнастиці для пальців – 38,23 %,

– релаксаційним паузам – 32,35 %,

– дихальній гімнастиці – 26,47 %,

– офтальмотренажу – 14,7 %.

Привертають увагу відповіді вчителів на питання: "Як Ви оцінюєте свій арсенал вправ для здійснення фізкультпауз?". Як виявилось, 91,17 % учителів упевнені, що їх арсенал потребує урізноманітнення, а тільки 8,82 % вважають його ефективним.

Зважаючи на вищевикладене, слід підкреслити, що постає потреба поповнення багажу теоретичних знань учителів і розширення кола їх практичних умінь у галузі збереження і зміцнення здоров'я школярів.

Це, своєю чергою, дасть змогу знизити негативний вплив "шкільних" факторів ризику. На думку С. Свириденко, О. Ващенко, М. Смірнова, М. Безруких, найголовнішими є:

- ◆ неефективна педагогічна тактика;
- ◆ інтенсифікація навчального процесу;
- ◆ вибір методик і педагогічних технологій, що не відповідають віковим та індивідуальним особливостям розвитку учнів;
- ◆ недотримання гігієнічних вимог під час здійснення навчального процесу;
- ◆ низький рівень компетентності педагогів із питань здоров'язбереження учнівського контингенту;
- ◆ недосконалість системи фізичного виховання школярів;
- ◆ послаблення медичного контролю в школі;
- ◆ недостатня обізнаність батьків про засоби і методи збереження та зміцнення дитячого здоров'я;
- ◆ брак чітко сформованих мотивацій до здорового способу життя в учнів;
- ◆ погіршення фінансування загальноосвітніх навчальних закладів та збіднення їх матеріально-технічного забезпечення;
- ◆ епізодичне, фрагментарне застосування елементів здоров'язбережувальних технологій під час навчання у школі;
- ◆ незначна кількість методичних напрацювань із проблеми впровадження здоров'язбережувальних технологій у школі.

Узагальнюючи, можна з цілковитою упевненістю стверджувати, що саме вчитель унаслідок ефективної здоров'язбережувальної педагогічної діяльності зможе значною мірою нейтралізувати згубний вплив негативних чинників шкільного середовища на здоров'я учнів.

Вправа "Проблемне коло"

Мета. Виявити актуальні проблеми, що перешкоджають ефективному здоров'язбереженню школярів.

Хід вправи. Учасники записують на аркушах паперу проблеми, які, на їх думку, є суттєвою перешкодою для збереження здоров'я учнів, і будують схему "Проблемне коло".

Слово ведучого.

Розв'язати окреслені проблеми можна шляхом застосування технологій, що зорієнтовані на забезпечення раціонального поєднання рухової та інтелектуальної активності дітей, дотримання санітарно-гігієнічних норм у школі, конструювання в учнівській молоді стійких мотивацій до здорового способу життя. У цьому контексті на особливу увагу заслуговують виокремлені С. Свириденко [5] типи технологій, мета яких – збереження і зміцнення здоров'я школярів, зокрема:

◆ Здоров'язбережувальні технології

Методи: організація оптимального рухового режиму, забезпечення раціонального харчування, вітамінотерапія, диспансеризація школярів, проведення профілактичних щеплень, профілактика інфекційних захворювань.

◆ Оздоровчі технології

Методи: фізіотерапевтичні методи (масаж, аромотерапія, фітотерапія), загартування, гімнастика.

◆ Технології навчання здоров'я

Методи: включення знань про здоров'я в інші предмети, організація факультативів, внесення предметів здоров'язбережувального циклу у варіативну частину навчального плану.

◆ Виховання культури здоров'я

Методи: проведення позакласних заходів і годин спілкування зі здоров'язбережувальної тематики, конструювання стійких мотивацій до здорового способу життя, формування ціннісного ставлення до свого здоров'я та здоров'я навколишніх.

Додамо, що узагальнення низки наукових розвідок (Н. П. Волкова, О. О. Клесова, Г. К. Селевко) допомогло нам оцінити переваги індивідуально-диференційованого, проблемного, особистісно орієнтованого, модульно-рейтингового навчання і групової навчальної діяльності для здоров'язбереження школярів. З огляду на це, слід підкреслити, що застосування перерахованих педагогічних технологій сприятиме ефективному вирішенню сукупності педагогічних завдань: виховних, освітніх та здоров'язбережувальних.

Отже, практична реалізація вищезазначених типів здоров'язбережувальних технологій сприятиме зміцненню здоров'я учнів, вихованню у них культури здоров'я і підвищенню рівня їх навчальних досягнень.

Вправа "Учора, сьогодні, завтра"

Мета. Проаналізувати, які прийоми здоров'язбережувальних технологій та заходи, спрямовані на збереження і зміцнення здоров'я учнів, заслуговували на особливу увагу у минулому, а також можуть використовуватися вчителями на сучасному етапі розвитку шкільної освіти та у майбутньому.

Хід вправи. Учасники аналізують та порівнюють умови здоров'язбереження школярів у минулому, теперішньому та майбутньому. Слід зосередити увагу вчителів на значущості тих чинників, що обумовлюють доцільність застосування здоров'язбережувальних технологій під час здійснення навчально-виховного процесу в сучасній школі.

Вправа "Скринька професійних досягнень"

Мета. Визначити, які елементи здоров'язбережувальних технологій найчастіше застосовуються членами педагогічного колективу.

Хід вправи. Кожен член групи коротко записує на папері власні здобутки у здоров'язбережувальній професійній діяльності та визначає перспективи на майбутнє. Потім учасники перераховують, що вже досягли і над чим будуть працювати надалі та кладуть свої записи у спеціальну скриньку. Важливо, щоб промовець не іронізував над собою, говорив упевнено, не знецінюючи свої досягнення.

Вправа "Завдання у конверті" (додаток 2)

Мета. Сприяти формуванню у педагогів умінь та навичок, необхідних для застосування офтальмотренажу, динамічних фізкультхвилинок, пальчикової гімнастики, дихальної гімнастики, релаксаційних пауз.

Хід вправи. Кожна група учасників отримує конверт із завданням. Для обговорення і підготовки учасники мають 3 – 5 хвилин. Після цього команди по черзі звітують.

Тестові завдання (додаток 3)

Мета. Визначити ефективність теоретичної підготовки педагогів під час цього тренінгового заняття.

Хід вправи. Роздати кожному вчителю бланк із завданнями. Зауважити, що правильних відповідей може бути декілька.

Слово ведучого.

Сучасна школа має стати закладом, у якому дбають не тільки про навчання і виховання школярів, а також про збере-

ження, зміцнення і примноження здоров'я дітей та підлітків. Саме із цією метою в школі потрібно створити здоров'язбережувальне освітнє середовище. Наголосимо, що ефективність цього процесу залежить від тісної взаємодії всіх членів педагогічного колективу, медичної служби школи, соціального педагога, практичного психолога, логопеда-дефектолога, бібліотекаря та батьківської громадськості.

Вправа "Створення моделі здоров'язбережувального освітнього середовища у школі"

Мета. Ознайомити учасників гри із арт-технікою "Колаж"; активізувати творчий потенціал педагогів; сформуванню в членів педагогічного колективу настанову на успішну спільну здоров'язбережувальну діяльність; зміцнювати прагнення вчителів до взаємодопомоги та взаємопідтримки.

Хід вправи. Кожна група протягом 20 – 25 хвилин створює колаж, у якому відображає своє бачення моделі здоров'язбережувального освітнього середовища у школі. Для цього учасники із газет, журналів, фотографій та листівок роблять вирізки, які найбільше відповідають обраній тематиці, і наклеюють їх на ватман. На завершення відбуваються презентація і захист творчих робіт.

Підсумки

Учителі формують коло й обговорюють, чи отримали вони від заняття те, на що сподівалися. Потім по черзі висловлюють один одному побажання: "Я бажаю Вам здоров'я..." (Наприклад, "тому що саме здоров'я є невід'ємною складовою успіху!").

Висновки:

1. Проведення методичної роботи з учителями у формі тренінгового заняття забезпечить підвищення рівня сформованості їх теоретичних знань та якісну практичну підготовку до застосування здоров'язбережувальних технологій.

2. Зростатиме ефективність реалізації вчителями прийомів здоров'язбережувальних технологій, зокрема: офтальмотренажу, динамічних фізкультхвилинок, пальчикової гімнастики, дихальної гімнастики та релаксаційних пауз під час здійснення навчально-виховного процесу в школі.

3. Зміцнюватиметься мотивація педагогів школи до здоров'язбереження дітей та створення здоров'язбережувального (валеологічного) освітнього середовища.

ДОДАТКИ

Додаток 1. Анкета

1. Як Ви ставитеся до впровадження здоров'язбережувальних технологій у педагогічний процес загальноосвітнього навчального закладу?

а) вважаю, що допоможуть розв'язанню низки актуальних проблем шкільного навчання, зокрема сприятимуть;

1. Покращенню адаптації дітей до школи.

2. Підвищенню працездатності учнів на уроці.

3. Попередженню адиктивної поведінки школярів.

4. Зниженню рівня захворюваності серед учнівського колективу.

б) заважатимуть ефективній реалізації педагогічного процесу;

в) важко відповісти.

2. Які результати Ви очікуєте від застосування здоров'язбережувальних технологій, головними методами яких є забезпечення оптимального рухового режиму у школі, інтеграція знань про здоров'я в інші предмети, проведення фізкультхвилинок, офтальмотренажу та інших видів гімнастики?

а) оптимізація навчання, виховання і розвитку школярів внаслідок взаємообумовленості процесів збереження здоров'я дітей і покращення їх навчальних досягнень;

б) зростання результативності уроків шляхом опрацювання більшого обсягу навчальної інформації з учнями;

в) підвищення ефективності формування в учнів життєвих компетентностей;

г) забезпечення високопродуктивної навчальної діяльності школярів;

г) Ваш варіант.

3. До яких заходів Ви вдаєтеся, щоб попередити виникнення стомлення учнів на кінець семестру, навчального року, під час державної підсумкової атестації?

а) реалізую чергування різних видів навчальної діяльності учнів на уроці;

б) обираю ефективні методи, прийоми і засоби навчання;

в) ураховую індивідуальні й вікові особливості учнів під час планування і проведення уроків протягом навчального року;

г) керуюся правилами раціонального розподілу часу та енергозатрат учнів під час навчання;

г) забезпечую раціональне поєднання інтелектуального і фізичного навантаження школярів на уроках та в позаурочний час.

4. Наскільки часто під час уроку Ви проводите з учнями фізкультхвилинки?

а) систематично;

б) часто;

в) інколи;

г) рідко;

г) ніколи.

5. Чому Ви надаєте перевагу при виборі змісту фізкультпауз?

а) офтальмотренажу;

б) дихальній гімнастиці;

в) формуванню правильної постави;

г) гімнастиці для пальців рук;

г) релаксаційним паузам;

д) Ваш варіант.

6. Як Ви оцінюєте свій арсенал вправ для здійснення фізкультпауз?

а) ефективний і не потребує змін;

б) потребує урізноманітнення;

7. Чи володієте Ви основами моделювання і проектування здоров'язбережувальних технологій?

а) так; б) ні.

8. Вкажіть, які з перерахованих нижче форм методичної роботи будуть сприяти, на Вашу думку, підвищенню рівня підготовки вчителя до застосування здоров'язбережувальних технологій?

1) традиційні:

а) самоосвіта;

б) індивідуальні консультації;

в) семінар-практикум;

г) педрада;

г) конференція;

д) взаємовідвідування уроків.

2) нетрадиційні:

а) "круглий стіл";

б) тренінг;

в) методичний аукціон;

г) методичний фестиваль;

д) дебати;

3) Ваш варіант.

Додаток 2. Завдання у конверті

І. Офтальмотренаж

1. Візьміть у праву руку олівець і випростайте її перед собою. Зафіксуйте свій погляд на олівцеві і повільно піднісьте його до носа, не відриваючи погляду. Потім повільно поверніться у вихідне положення. Повторіть вправу 7 – 10 разів.

2. Зробіть рухи очима:

♦ горизонтальні (вправо-вліво) – 8 – 10 разів,

♦ вертикальні (вгору-вниз) – 8 – 10 разів,

♦ колові (за годинниковою стрілкою і в протилежному напрямі) – 8 – 10 разів.

3. Інтенсивно заплющіть і відкрийте очі. Вправу повторіть 10 разів у швидкому темпі.

4. Сядьте зручно і закрийте очі для відпочинку на 15 – 30 секунд.

II. Релаксаційна пауза

Вправа для усунення надмірного м'язового тонусу плечового пояса

Стати біля парти так, щоб не заважаєти сусідові. Підняти руки догори і дещо повернути в сторони. Трішки нахилитися вперед і опустити руки вниз, ніби вони самі упали. Тепер руки вільно звисають і легенько гойдаються, доки рухи припиняться (руками не треба розмахувати навмисне). Зупинилися. Стали рівно. Вправу повторити 2 – 3 рази.

Вправа "Настрій"

За допомогою міміки і жестів продемонструйте різний настрій, а саме:

- Дуже втомлена людина.
- Щаслива людина, яка отримала радісну звістку.
- Людина, яка чогось дуже боїться.
- Геній, який отримав Нобелівську премію.
- Людина, у якої "нечисте" сумління.
- Покажіть свій настрій, у якому ви перебуваєте зараз.

III. Пальчикова гімнастика

Вправа 1

Две весёлые лягушки

Ни минуты не сидят.

Ловко прыгают подружки,

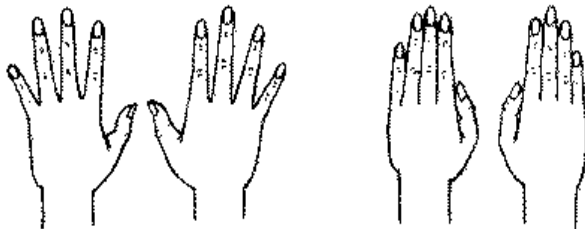
Только брызги вверх летят.

Стиснути руки в кулачки і покласти на парту пальцями донизу. Різко розкрити кулачки, щоб руки аж піднялися над партою. Опустити долоні на парту і знову сильно стиснути в кулачки.

Вправа 2

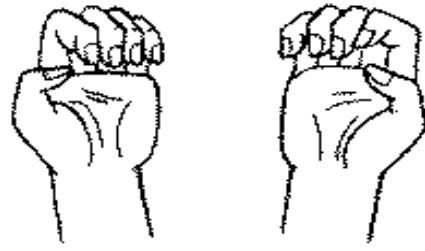
Вихідне положення. Усі п'ять пальців витягнуті та розведені в боки – пальчики "посварилися". Потім усі пальці притиснути один до одного – "помирилися". Чергувати ці дві позиції, супроводжуючи словами:

*Пальчики посварилися
та одразу помирилися!*



Вправа 3

Вихідне положення. Лікті рук поставити на парту. Долоні розкриті і повернути одна до одної. Пальці випрямити й розвести в боки. Сильно згинати та розгинати кінчики пальців.



*Якщо точить кігті кішка,
Значить, десь сховалась мишка.*

Кожну вправу повторити 5 – 6 разів.

IV. Дихальна гімнастика

Вправа "М'яч"

Уявіть, що Ви тримаєте в руках м'яч на рівні грудей, але він пробитий. Зробіть глибокий вдих, а потім повільно видихніть повітря зі звуком "с-с-с", руками стискаючи уявний м'яч.

Орієнтовні вправи для розвитку дихання (за рекомендацією Є.В.Давиденка)

1. В. п. – стати рівно, руки вниз.
- 1-2 – руки в сторони – вдихнути, 3-4 – різко обняти себе руками за плечі – видихнути. Повторити 3-4 рази.
2. В. п. – стати рівно, руки вниз.
- 1-2 – руки в сторони – вдихнути, 3-4 – присісти, обняти руками коліна – видихнути. Повторити 3-4 рази.
3. Вдихнути широко відкритим ротом, видихнути носом. Повторити 4-5 разів.
4. Дихання через одну ніздрю: вдихнути носом – одна ніздря притиснута пальцем, видихнути ротом. Повторити 2-3 рази для кожної ніздрі.

V. Динамічна фізкультхвилинка

Вправа з віршованим супроводом:

Сильний вітер до землі

Гне дерева молоді.

А вони ростуть, міцніють,

Вгору тягнуться, радіють.

Вітер віє нам в лице,

Захиталось деревце.

Вітерець все тихше, тихше.

Деревце все вище, вище!

Комплекс вправ:

1. Стати біля парти. Потягнутися. Руки з'єднати в "замок" і підняти над головою, зробити вдих. Опустити руки і зробити видих.
2. Стати біля парти. Підняти руки вгору і прогнутися назад (вдих). Потім поставити руки на пояс і нахилитися вперед (видих).
3. Сидіти за партою. В.П. – голова прямо, руки на поясі.
 - 1 – нахилити голову вперед.
 - 2 – повернутися у В.П.

- 3 – нахилити голову назад.
 - 4 – повернутися у В.П.
 - 5 – нахилити голову вправо.
 - 6 – повернутися у В.П.
 - 7 – нахилити голову вліво.
 - 8 – повернутися у В.П.
- Повторити 2 – 3 рази.
4. В.П. – руки випрямити і тримати перед собою.
- 1 – пальці рук міцно стиснути в кулак.
 - 2 – розкрити кулак.
- Повторити 6 – 8 разів.

Додаток 3. Тестові завдання

1. Як називаються технології, спрямовані на збереження і зміцнення здоров'я школярів?

- А) Здоров'язбережувальні.
 - Б) Оздоровчі.
 - В) Здоров'ястворювальні.
 - Г) Технології навчання здоров'я.
 - Г) Виховання культури здоров'я.
2. Оберіть методи, що забезпечують реалізацію технології виховання культури здоров'я дітей.

А) Організація оптимального рухового режиму.

Б) Інтеграція знань про здоров'я в інші предмети.

В) Проведення позакласних заходів і годин спілкування на здоров'язбережувальну тематику.

Г) Конструювання стійких мотивацій до здорового способу життя.

Г) Формування ціннісного ставлення до власного здоров'я та здоров'я інших людей.

3. Укажіть, форми, методи і прийоми яких педагогічних технологій сприяють здоров'язбереженню учнів?

А) Індивідуально-диференційованого навчання.

Б) Особистісно орієнтованого навчання.

В) Традиційного навчання.

Г) Проблемного навчання.

Г) Модульно-рейтингового навчання.

4. Які фактори шкільного життя негативно впливають на здоров'я школярів?

А) Інтенсифікація навчального процесу.

Б) Недотримання гігієнічних вимог під час здійснення навчально-виховного процесу.

В) Проведення динамічних перерв.

Г) Недосконалість системи фізичного виховання школярів.

Г) Здійснення моніторингу здоров'я учнів.

5. Що, на Вашу думку, сприятиме збереженню, зміцненню і примноженню здоров'я учнів?

А) Здійснення навчально-виховного процесу на засадах здоров'язбереження школярів.

Б) Конструювання у дітей стійких мотивацій до здорового способу життя.

В) Збільшення інтелектуального навантаження на учнів протягом навчального року.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бобрицька В. І. Формування здорового способу життя у майбутніх учителів : монографія / В. І. Бобрицька. – Полтава : ТОВ "Поліграфічний центр "Скайтек", 2006. – 432 с.

2. Валеологія: сучасний стан, напрямки та перспективи розвитку / Матеріали VII міжнародної науково-практичної конференції, квітень 2009 р. : У 2-х т. / За ред. М. С. Гончаренко // м. Харків : 2009. – Т. 1. – 319 с.

3. Педагогічна освіта: теорія і практика. Педагогіка. Психологія: [зб. наук. пр.] / Редкол.: Огнев'юк В. Б., Бех І. Д., Хоружа Л. Л. [та ін.]. – К. : Університет, 2008. – № 10 (част. 2). – 164 с.

4. Проблеми формування здорового способу життя молоді : Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, магістрантів та аспірантів / За заг. ред. Сіренко Р. Р. – Львів : Видав. Центр ЛНУ ім. І. Франка, 2009. – 226 с.

5. Свириденко С. Навчаємо бути здоровим: Позакласна робота: 5 – 9 кл. / С. Свириденко. – К. : Шк. світ, 2007. – 128 с. (Б-ка "Шк. світу"). – Бібліогр. : с. 126 – 127.

6. Смирнов Н. К. Здоровьесберегающие образовательные технологии в современной школе / Н. К. Смирнов. – М. : АПК и ПРО, 2002. – 121 с.

7. Безруких М. Здоровье детей и школьные факторы риска / М. Безруких. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ruscen-ter.ru

8. Дихальна гімнастика. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://psylist.net/pedagog/devexe075.htm>

9. Гергель О. Пальчикова гімнастика / О. Гергель. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.malecha.org.ua

10. Кравчук Л. В. Фізкультхвилинки на уроках читання / Л. В. Кравчук. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://teacher.at.ua/publ/19-1-0-619>

Стаття надійшла в редакцію 10.02.10 ■

ПРЕДИСЛОВИЕ К СТАТЬЕ В. Г. БЕЙЛИНСОНА "МАКАРЕНКО И СТАЛИН: НОВЫЙ ВЗГЛЯД. ЗАПИСИ БЕСЕД С ОЧЕВИДЦАМИ (1954 - 1974)"

Г. Хиллиг

В. Бейлинсон, сын офицера Красной Армии (его отцу по долгу службы часто приходилось менять место жительства), вырос в семье деда по материнской линии Александра С. Алуфа. За поддержку РСДРП Алуф в 1901 г. был арестован. Но в 1902 г. ему удалось эмигрировать в Западную Европу, где он смог закончить свое образование (изучал историю, медицину и химию), а затем работал в различных фармацевтических учреждениях, в том числе с 1912 г. в Лондоне. Вернувшись на родину после Февральской революции, А.С. Алуф стал одним из организаторов российского профсоюзного движения, а с октября 1917 г. по август 1938 г. возглавлял Главуправление аптек Наркомздрава РСФСР. Наряду с этим он занимался исследованиями, изучая историю российского рабочего движения. Его квартира в центре Москвы, на Арбате, была местом средоточения круга интеллектуалов, которые в той или иной степени критически относились к сталинскому режиму. В 1938 г. Александр Алуф по обвинениям в антисоветской деятельности и шпионаже в пользу Великобритании был арестован, приговорен к смерти и расстрелян.

С 12-летнего возраста Валентин Бейлинсон взял себе за правило вести записи интересных разговоров, которые происходили в семье его деда, а позднее и в его собственном профессиональном окружении с людьми от культуры, науки и политики. Таким образом, за десятилетия сложилась обширная коллекция высказываний о ситуации в Советском Союзе тех времен.

Свои записи Бейлинсон фиксировал карандашом мелким почерком в небольших по размерам записных книжечках, а с 1960-х гг. – уже нормальным крупным почерком в обычных тетрадях. Чтобы оградить своих собеседников и, разумеется, самого себя, от какой-либо опасности, вплоть до XX съезда партии (1956 г.) он использовал шифрование имен. Так, Сталин в записях указывался исключительно как "ОН", а позднее как "Ст.", Макаренко, имя которого Бейлинсону, судя по его свидетельствам, впервые стало известно в 1937 г., – с самого начала как "М-о", его жена – как "Галина", а Горький – как "Максим". В представленной работе эти сокращения опущены.

В 15-летнем возрасте Валентин Бейлинсон вступает добровольцем в ряды Красной

Армии, участвует в Великой Отечественной войне вплоть до тяжелого ранения в конце 1944 г. Затем он изучает право и педагогику, становится кандидатом педагогических наук. В последующие десятилетия Бейлинсон работает в сфере народного образования. Последняя его должность (1990-94 гг.) – директор Центра развития социально-педагогических инициатив, в 1990-91 гг. одновременно он занимает пост советника министра образования РФ. Книжные публикации В.Г. Бейлинсона более позднего периода: "Арсенал образования. Характеристика, подготовка, конструирование учебных изданий". 2-е изд. – М.: Мнемозина, 2005; "Советское время в людях": (воспоминания). – М.: Новый хронограф, 2009.

В связи с необходимостью срочного медицинского лечения, в 1994 г. Валентин Бейлинсон решает краткосрочно выехать в Германию, где уже проживает его дочь, работающая переводчицей. С собой он привозит свой обширный уникальный архив. Из его шаг за шагом "дешифрованных" записей он составил публикуемые здесь отрывки о педагогической и писательской деятельности Макаренко "при советской власти". В них показана история поощрений, а также многочисленных препятствий, чинимых в отношении Макаренко и его работы представителями вышестоящих инстанций – комсомола, большевистской партии, а также ГПУ-НКВД, где Макаренко в период с 1927 по 1937 г., как известно, состоялся как педагог. При этом в новом, до сих пор не известном научному миру ракурсе показывается его отношение к Сталину, взаимное восприятие вождя и педагога, а также значение роли В.А. Балицкого и других украинских политиков в деятельности руководителя колонии и коммуны Макаренко. Несмотря на всю свою специфику, воспроизводимые здесь записи, на мой взгляд, все же вносят определенный вклад в расширение наших знаний по проблеме ужесточения регламентации жизни населения СССР в сталинские времена.

Представленный здесь текстовый материал Валентин Бейлинсон снабдил биографическими сведениями о собеседниках, а также пояснениями к их высказываниям. Примечания – от автора предисловия.

Представлена праця містить матеріал із джерела, що досі не було в науковому обігу. Він дає змогу розширити наші знання про життя і творчість А. С. Макаренка і поглянути на події з нової точки зору. Мова про записи, що їх московський педагог і журналіст Валентин Григорович Бейлінсон (нар. 1926 р.) укладав під час бесід і розмов з очевидцями тих часів.

Представленная здесь работа содержит материал из источника, который до сих пор не был в распоряжении научных кругов. Он позволяет расширить наши знания о жизни и творчестве А.С. Макаренко и посмотреть на произошедшие события с новой стороны. Речь идет о записях, которые московский педагог и журналист Валентин Григорьевич Бейлинсон (род. в 1926 г.) составлял в ходе бесед и разговоров с очевидцами тех времен.

Represented here work contains material from a source that has not been available to the scientific community. It allows to expand our knowledge about life and work of A.S. Makarenko and to look at the events from new point. These are records that Moscow teacher and journalist Valentin Beilinson (b. 1926) made on the base of interviews and conversations with witnesses of those times.

МАКАРЕНКО И СТАЛИН: НОВЫЙ ВЗГЛЯД. ЗАПИСИ БЕСЕД С ОЧЕВИДЦАМИ (1954 - 1974)

В. Г. Бейлинсон

Мильчаков:

Мильчаков Александр Иванович (1903-1973), легендарный лидер советской молодежи 20-х годов, Первый секретарь ЦК комсомола Украины в 1927-28 гг., затем Генеральный секретарь ЦК ВЛКСМ... 16 лет провёл в сталинских концлагерях. Реабилитирован в 54-ом и с присущим ему вдохновением работал в системе профтехобразования СССР. Меня знал с 1936 года.

1955 год: "Когда я приехал на Украину, то уже много был наслышан о Макаренко. Им интересовались Орджоникидзе, Киров, Куйбышев... В Харькове, тогда столице Украины, популярность Макаренко принимала за частую формы поклонения... Я, конечно, бывал в колонии Горького и коммуне Дзержинского, по-деловому работал с Макаренко. <...> Для меня это была школа высшего пилотажа, которая пригодилась и потом в работе управленца, организатора производственных коллективов. Для меня Макаренко – учитель жизни...".

1956 год, декабрь и 1957 год, август: "Людам свойственно переносить свои сегодняшние ощущения и представления на восприятие явлений прошлого. Сегодня, а точнее с 37-го года, когда в газете или в заявлении общественной организации ругают маститого педагога, режиссёра, учёного, то это воспринимается всеми как разгром. Ничего подобного не было в 20-е годы, пожалуй, до 35-го.

То было время чуть ли не поголовного первооткрывательства, сумасшедших проектов и гениальных начинаний, неутихавших споров. Каждая общественная организация являлась подлинно самостоятельной; даже государственные учреждения низшего звена своё мнение иметь могли, хоть и расходилось оно с позицией высшего начальства.

Время было бурлящее, кипучее. Что ни деятель, что ни объединение, то своя точка зрения. Схлёстывались страстно, порой зло и грубо. Но это не анархия. Доминировала, богатели линия поиска построения нового лучшего. Такого массового новаторства история не знала. <...> Когда Макаренко в 26-м, а особенно в 27-м и 28-м говорит о нападках на него, то они в 37 – 39-х и по сей день оцениваются как гонения... Вот Макаренко, а вслед за ним неистовые почитатели, "макаренковеды" всячески выпячивают действия Центрального бюро детского (пионерского) движения Украины в мае 27-го и июле 28-го¹, объявлявшего макаренковскую систему "несоветской"² и идеологически вредной. Я этот факт сегодня привожу в лекциях для работников профтехобразования. Так они все воспринимают однозначно: это смертный приговор Макаренко, его делу. А ведь в действительности то был и не булавочный укол, а раздражение от надоедливой мухи. В действительности у Макаренко настроение превосходное, он на взлёте, его рвут на части всяческими приглашениями <...>. Ну а дей-

¹ Архив ЛКСМ Украины был утрачен в годы Второй мировой войны. Тем не менее, по отдельным вопросам можно найти копии некоторых документов в других архивных фондах, например, в фонде Наркомпроса. Из одного документа Украинского комсомола следует, что Центральное бюро Коммунистического детского движения УССР 29 мая 1928 г. потребовало "принять меры к реорганизации колонии им. Горького и прекращению ее вредного влияния на другие детские учреждения" и заменить беспартийного завкола Макаренко членом партии.

² Осуждение воспитательной системы колонии им. М. Горького как "не советской" якобы происходило на заседании Украинского научно-исследовательского института педагогики (УНДИП – "педагогического Олимпа" Украины) в марте 1928 г. Макаренко об этом впервые упоминает в полемической статье "Педагогижимают плечами" (1932); в стенограмме заседания УНДИПа об этом ничего не сказано.

ствия некоторых рьяных "леваков" из Центрального бюро пионерии сводятся на нет самой жизнью. Наш секретариат ЦК комсомола мотивированно пресекает первую вылазку этого ЦБДВ, а когда вторая всё-таки прорвалась, Харьковская пионерия делами демонстрирует своё единство с колонией Горького³. Больше того, почти одновременно в колонию горьковцев прибывает делегация Ленинградской пионерии⁴; все знают, что прислал её сам Киров⁵, народный любимец. Так что по результатам Макаренко выиграл и никакого урона от нападков ЦБДВ не понёс <...>".

1961 год: "Я слышал первое и второе издание "Сочинений" Макаренко. Дело хорошее. Но огорчают комментарии и примечания. Они не проясняют, а запутывают важнейшие факты биографии Макаренко, искажают понимание его опыта.

Вот колония им. Горького, первое чудесное детище Макаренко. А почему, из-за чего оно, обладая таким здоровьем, таким запасом внутренних сил, так туберкулёзно скончалось? Этот вопрос затемнён настолько, что понимается всеми как результат преследований Макаренко в 27 – 28 годы. А ведь сотворил этот миф сам Макаренко; он оповещает иногородних друзей, благожелателей, а потом в публикациях и выступлениях – его изгнание, увольнение из колонии Горького было таким ударом, что пытался застрелиться. <...>

Колония тогда не погибла; это произойдёт позже, когда Макаренко станет москвичом. Хотя этого никто сегодня не знает, даже в Академии педагогических наук. Но история последних 10 лет колонии им. Горького в макаренковском опыте поучительна не меньше, чем описание его побед.

Макаренко имел склонность к преувеличениям. С 26-го, оказавшись в центре внимания, овеянный славой, Макаренко, прости за прямоту, теряет голову. Неприглядная история с залихватски-хвалебным очерком Надежды Остроменцкой⁶ Макаренко не протрезвляет. Напротив, он затевает объединение детских домов, колоний, городков во "Всеукраинскую

детскую трудовую армию". В 27-м Макаренко – весь в заботах по организации Харьковского детского корпуса, объединяющего все детские дома и колонии вокруг колонии им. Горького.

Это гигантское объединительство высасывает все соки из колонии Горького. Она растаскивается и хиреет. А Макаренко теперь не до неё, любимой и бесценной. Он захвачен переносом своей системы на все детские учреждения; он захвачен подготовкой рождения "наследного принца" – коммуны им. Дзержинского, который воплотит в самом полном и чистом виде его концепцию. Фактически 9 месяцев Макаренко колонией Горького, находящейся в тяжелейшем состоянии, не занимается; он самоуволился. А история о том, что гордый Макаренко, провозжая в Харьков Горького⁷, скрывает от него только что происшедшее увольнение из колонии, как и та, что безработного и бездомного Макаренко "подобрали чекисты"⁸ – выдумки, ставшие ещё одним мифом".

1963 год: "Какое-то непонятное противоречие. С одной стороны, Макаренко в собственной работе как никто другой понимает специфику педагогического дела, а с другой, влезая в государственную политику, ориентируется на масштабность, на организуемый сверху всеобщий охват очень разных по уровню развития детских учреждений новой и очень сложной системой. Не могу понять, как такой поборник самостоятельности педагога коллектива детского учреждения мог встать на путь насаждения силой передового опыта, а в конечном счёте – возобладания администрирования...".

1968 год: "Как Макаренко изображает Наркомпрос Украины? Вкупе с неистовыми почитателями и пропагандистами Макаренко выстраивает представление, что творил новое он вопреки Наркомпросу, что находясь во враждебном окружении, он, Макаренко по-партизански формирует свою систему⁹. А проверим по делам. Проследим с 1920 года – нет ни одной просьбы Макаренко, которую Наркомпрос не удовлетворяет¹⁰. А просьбы-то

³ 30 июня 1928 г. колония им. М. Горького была целью "похода" харьковских пионеров.

⁴ Спустя четыре недели (в конце июля 1928 г.) коммуну им. Дзержинского и, вероятно, также и колонию им. Горького посетила пионерская делегация из Ленинграда.

⁵ Киров С.М. (1886-1934; убит) – сов. гос., парт. деятель. С 1926 г. 1-й секр. Ленингр. губкома (обкома) и Сев.-Зап. бюро ЦК ВКП(б); одновременно в 1934 г. секр. ЦК ВКП(б).

⁶ Совершенно очевидно здесь имеется в виду реакция Н.К. Крупской на 8-м Всесоюзном съезде ВЛКСМ на незадолго до этого появившуюся в журнале "Народный учитель" (№ 1-2 за 1928 г.) статью под заголовком "Навстречу жизни" педагога и журналиста Н. Остроменцкой, которая в 1926 г. некоторое время занимала должность воспитателя и заведующей клубной работой в колонии им. М. Горького.

⁷ Об увольнении Макаренко "пролетарский писатель" действительно узнал лишь через три месяца после своего пребывания в Харькове – из письма одного воспитанника колонии к нему. Соответствующие документы в 60-е годы ещё не были известны, следовательно, о них не знал и Мильчаков.

⁸ Об этом идёт речь в статье Макаренко "Максим Горький в моей жизни" (1936).

⁹ Соответствующие формулировки, что в своё время пали на благодатную почву в педагогической науке Западной Германии (например, у Вольфганга Зюнклея из Эрлангена), впервые можно найти в уже упомянутой статье "Педагоги пожимают плечами" (1932).

¹⁰ Это высказывание не совсем отвечает истине, так как с тех пор были найдены запросы Макаренко вышестоящим начальникам, среди них – и в НКП УССР, которые не были удовлетворены. Это касается, например, просьбы о введении дополнительной оплачиваемой ставки курьера Полтавской колонии в столице

частые и не пустячные. Даже московский Наркомпрос помогает Макаренко и ВЛКСМ помогает.

Кто возвёл Полтавскую колонию ещё в самом начале пути в самый высокий статус "опытно-показательного учреждения Наркомпроса"?¹¹ Кто присвоил Макаренко, одному из первых учителей, звание Героя труда?¹² Наконец, всеобъемлющий факт – Макаренко повседневно имел такую свободу в педагогических, административных и финансово-хозяйственных делах, о какой ты, Валентин, в своей школе-интернате для детей сирот, добившись самостоятельности исключительной в разгар "оттепели", и мечтать не мог.

Какой же Наркомпрос враг, когда в самое горячее время (1927-1928 гг.) Макаренко де-факто и по должности – одно из главных действующих лиц Наркомпроса Украины¹³; когда в такое время Наркомпрос разрешает Макаренко совместительство (коммуна – колония) и лишь в сентябре 28-го, через полтора года (!) это невыносимое совмещение Наркомпрос пресекает¹⁴? Так, что это увольнение – вражеский, чуть ли не смертельный, удар? Да нет же, это немисливо деликатное юридическое оформление давно состоявшегося факта. Конечно, борьба мнений внутри наркомпросов украинского и российского тогда была. Но никакого серьёзного вреда она макаренковским детским учреждениям, их планам не причиняла. Напротив, борьба идей и позиций подхлестывала Макаренко, стимулировала его творчество. Никакой реальной угрозы поискам и предприятиям Макаренко в 27-28 годы не было, вплоть до 1935 года. Так как за Макаренко стояли его замечательные дела, так как его оберегали такие главные фигуры, как [украинские политические деятели] Петровский, Балицкий ... а издали Горький¹⁵. Не просто оберегали, а постоянно заботились, всегда охотно помогали... Они не меценаты, а единомышленники Макаренко. <...>

Кто ещё из тогдашних педагогов имел такую опору?! А представлять Макаренко бьющейся об лёд истерзанной одиночкой – значит насаждать ложь, фальсифицировать его опыт.

Трагедия Макаренко в другом: он к 1935 году вошёл своим опытом, своей

системой, своей совершенно самобытной натурой педагога в другое время, а время оказалось безоговорочно враждебно педагогической концепции Макаренко, его вере...".

1966 год: "Всеволод Аполлонович Балицкий – одна из самых ярких личностей, которые мне встречались. Большие и разные природные способности, крепкое базовое образование¹⁶ он подкреплял неутомимым самосовершенствованием. Человек напряжённого аналитического ума, сильного характера и высочайшего профессионализма, Балицкий – сподвижник Дзержинского. Балицкий на всю жизнь был захвачен идеей учителя о позитивном участии ВЧК, органов внутренних дел и государственной безопасности в спасении детей, в строительстве повсеместно эффективной педагогики.

С 1922-го по июль [19]37-го Балицкий возглавляет ГПУ-НКВД Украины¹⁷, член Политбюро компартии Украины и член ЦК ВКП(б). По словам Балицкого, он ещё в 1925 году влюбился в Макаренко. С того времени пользуется консультациями и советами Макаренко, между ними устанавливаются товарищеские отношения, на равных. В компании, на совещаниях Балицкий обращается к Макаренко как к мэтру. <...>

Возьмём главное событие – рождение коммуны им. Дзержинского. Когда я приехал на Украину, идея детского учреждения – коммуны как памятника Дзержинскому уже работала. Идея была Балицкого, и он в феврале-марте 27-го прорабатывает её с Макаренко. Я участвовал в составлении и организационном обеспечении плана, который должен был привести к полному воплощению педагогической системы Макаренко. А запросы у него были чрезмерные. Балицкий не возражал, только ломал голову, где раздобыть средства, и добывал¹⁸. Так возник проект возведения целого детского города, самогo комфортабельного и красивого.

От Балицкого я знал, что в самом начале этой затеи было обговорено: заведующим этой коммуной станет Макаренко; если угодно, под него и делалось многое. Как только первая очередь строительства коммуны завершилась, так сразу Макаренко уже юридически вступает в дол-

¹³ С октября 1926 г. колония им. Горького уже подчинялась не непосредственно НКП УССР, а отделу на робрза Харьковского окрисполкома.

¹⁴ Руководителем коммуны им. Дзержинского Макаренко был назван только в октябре 1927 г. Этому предшествовало принятое в апреле того же года постановление коллегии ГПУ Украины об увековечивании памяти Дзержинского (умершего в 1926 г.) открытием детской трудовой коммуны его имени.

¹⁵ Максим Горький до 1931 г. жил за границей (в последнее время – в фашистской Италии).

¹⁶ В отличие от большинства функционеров высокого ранга ГПУ-НКВД Балицкий посещал вуз (окончил 3-й курс юридического факультета Московского университета, но с началом Первой мировой войны должен был прекратить своё образование).

¹⁷ От своего поста наркома внутренних дел УССР Балицкий был освобождён в мае 1937 г. и переведен на Дальний Восток; см. прим. 38.

¹⁸ Финансирование строительства и содержание коммуны им. Дзержинского в первые годы с момента своего возникновения происходило из источника, наполняемого путём ежемесячных отчислений из заработной платы сотрудников ГПУ Украины.

жность. Всё идёт по плану, хотя Балицкому очень трудно. Жилищное строительство в коммуне; превосходные условия и для педагогов, персонала; оборудование школы, предметных кабинетов; спортивные площадки и инвентарь для клубной работы; мастерские, совхоз¹⁹, наконец, развёртывание в коммуне заводов... Балицкий даже шефов коммуны подбирает²⁰. Балицкий успел, он к 1935 году выполнил всё намеченное...

Вот что такое Балицкий. В появлении национального сокровища, каковым стала для Советского Союза коммуна им. Дзержинского, роль Балицкого не меньшая, чем Макаренко. И это знал каждый, хоть как-то причастный к организации коммуны...".

Серов:

Серов Иван Александрович (1905-1990), артиллерийский офицер, с марта 1954 по декабрь 1958 Председатель КГБ СССР, а затем до февраля 63-го начальник Главного разведывательного управления Генштаба СССР, жертва заговорщических антихрущёвских интриг Шелепина и Брежнева.

1967, 1971 и 1974 годы: "Можно по-разному относиться к Дзержинскому. Сейчас в моду входит суждение, что Дзержинский – это сумасшедший фанатик. Опять всё оценивается вне времени. С Февральской революции (я её плюсы не перечёркиваю) начался развал государства.

Многочисленная армия отказывалась воевать, проявляла неповиновение. С каждым днём росло число бежавших из армии, и с оружием. Бежали солдаты-крестьяне, чтобы брать землю. Заполыхали помещичьи усадьбы, гражданская война пришла в деревню. Убийства офицеров, чиновников становились обыденностью, как и грабежи, бандитские налёты. Так катилось по возрастающей до октября 17-го. Октябрь смёл беспомощное Временное правительство, но порядка не принёс. Напротив, декреты о земле и мире доконали армию; она, крестьянская, бросила фронт. Огромная Российская империя превратилась в кипящий смертоносный океан. Ленину, большевикам нужно было немедленно укротить дикую, пьяную, всеразрушающую стихию, навести порядок, без которого цели Октября – ничто. И создаётся ВЧК.

Есть один честный судья – результаты. Так они за Дзержинского. Порядок был наведён железной рукой и немисливо быстро <...>, что вызвало невольное уважение даже в стане злейших врагов большевизма. <...> Дзержинский – не просто лучший министр полиции, его всепоглощающая страсть – построить мир справедливости, братства и вдохновенного созидания. Отсюда его понятие, какой должна быть система госбезопасности и органов внутренних дел. Дзержинский строит её как орден рыцарей Революции. <...> С окончанием Гражданской войны, установлением НЭПа, ликвидацией банд в СССР "красный террор" прекращается. <...> В 1922-1928 годы число репрессированных в СССР – не больше, чем во времена Николая I. Теперь у ВЧК-ОГПУ, помимо традиционных, функции созидательные. Не случайно, что в это время Дзержинский восстанавливает совершенно разрушенный транспорт, становится председателем Высшего совета народного хозяйства СССР (ВСНХ) и таким, что вызывает уважение старых специалистов, озлобившихся на советскую власть. В первый послевоенный и люто-голодный год Дзержинский создаёт Комиссию по улучшению жизни детей при высшем органе власти страны. Это – работа для души, хотя немисливо сложная, абсолютно бесперспективная. Одних беспризорных детей более 6 миллионов. А сколько ещё больных, лишённых элементарных условий, не имеющих детства изгоев. Так ведь удалось, получилось и как! <...> Вот почему такие волнения, такие слёзы и страсти вызвал фильм "Путёвка в жизнь"²¹, вот почему он стал любимым народным в начале 30-х годов, этот фильм, посвященный Дзержинскому. Это – факт, и его не вычеркнуть, как и то, что "Путёвка в жизнь" потрясла мир, притом, что у него ещё свежи были в памяти ужасы "красного террора"... Конечно, не все чекисты равнялись на Дзержинского. "Все" – такого в обществе не бывает, да ещё в такие лихие времена. Но в 1922-1927 годы тип чекиста определялся принципиально. <...>

Чекисты Дзержинского и Сталинское НКВД – антиподы. Между прочим, это быстро распознали все честные труженики. <...> Красная Армия, её командиры, как и чекисты, – вот реальная опасность

¹⁹ В первый год своего возникновения коммуна им. Дзержинского вела соседний совхоз "Красная звезда".

²⁰ Очевидно, имеется в виду ГПУ г. Харькова. Впоследствии шефами коммуны стали черноморский крейсер "Червона Украина" (1931) и, по соответствующей инициативе Макаренко, Харьковский театр русской драмы (1933).

²¹ Под тем же названием что и советский фильм "Путёвка в жизнь", в своё время имевший большой успех и в СССР, и за рубежом, впоследствии была издана на Западе и "Педагогическая поэма" (сначала – в Великобритании – 1936: "Road to Life"), причём по коммерческим соображениям она была представлена читателям как "книга к фильму".

для Сталинского продвижения к крепостническому самодержавию. Пожалуй, после Троцкого Сталин очень боялся только Тухачевского²² и Балицкого. Не случайно, что операции по раскрытию их "заговора" и уничтожению организовал лично Сталин. Арест Балицкого был акцией необыкновенной, даже для сталинского НКВД²³. <...>

Если с другими деятелями Сталин справлялся методами гуртового (стадного) репрессирования, то к тем, кто имел хоть дальнее знакомство с Тухачевским и Балицким, применялся метод прицельного отстрела. Укрыться, спастись от него было невозможно. <...> Сталин держался методов, однажды удавшихся. У него был свой "почерк". Документы сталинского времени дают второстепенное и недостоверное; даже в личной переписке, дневниках правда, истинное состояние обнаруживаются очень редко и совсем неполно. <...> Сталин никогда не был романтиком революции, утопистом-гуманистом, поборником какой-либо высокой идеи. Сталин, как никто другой, последовательно шёл к личной цели. Не просто обладание всей полнотой власти в традиционном значении, а власти как режима полного закрепощения всех подданных и управления самодержцем всеми видами и формами человеческих отношений. Самостоятельность личности или коллектива – главная угроза его режиму. Как убирать самостоятельных, находящихся внизу и в середине социальной иерархии – известно давно. А вот как быть с великими, всемирно признанными творцами, не способными изменить своему таланту? Сталин использует уже апробированный метод. Он форсирует и усугубляет болезнь Ленина, доводит его до рокового срыва. Нет Ленина – и нет проблемы, нет ленинского намерения пересмотреть всю точку зрения на социализм. <...> А Сталин прозорлив. Он тотчас вводит в действие вторую часть методики и раскручивает её до гигантских масштабов. Он канонизирует Ленина, превращает в икону, в мёртвый предмет ритуального поклонения. А затем следуют Фрунзе, Дзержинский, Маяковский, Киров, Куйбышев, Горький, Орджоникидзе. Все они после смерти безмерно восхваляются; их, мёртвых, причисляют к лику святых, великих. Вместе с тем живых их сподвижников, учителей

и учеников, последователей и друзей, товарищей Сталин отправляет в небытие.

Остаются мёртвые памятники, которые днём и ночью охраняются государством, и только Сталин решает, где, когда и как использовать тот или иной памятник. <...>

Подобное произошло с Макаренко. Когда разгорается пожар Второй мировой войны, когда в СССР резко возрастает спрос на макаренковскую методику воспитания самолюбивых патриотов, тогда разворачивается канонизация Макаренко...".

Аралов:

Аралов Семен Иванович (1880-1969), в начале XX столетия – сподвижник Вл. Вернадского, его заместитель по Пречистинским курсам, офицер в I-ю Мировую войну. После Октября – военный помощник Ленина, организатор и первый начальник Главного разведывательного управления Красной Армии. Меня знал с детства, а товарищество в общем деле сложилось с 1954 года.

1959 и 1962 годы: "...Балицкий – разведчик и контрразведчик уникального таланта и масштаба. Рядом с ним можно поставить лишь Яна Берзина, учителя Зорге, и Маневича. <...> Балицкий начинал службу в советской разведке в Закавказье, у него вообще были здесь давние знакомства и обширные связи. От старых грузинских подпольщиков Балицкий в 1917-18 гг. узнаёт такие факты биографии Сталина, что их перепроверкой и пополнением занимается всю оставшуюся жизнь. Балицкий с маленькой группой самых верных товарищей устанавливает: Сталин сотрудничал с политической полицией царской империи и это сотрудничество использовал для компрометации и устранения соперников в партии, для личного возвышения... С 1927 года Балицкий становится убеждённым антисталинистом. <...> В конце 1933 года Сталин получает от Берии донос на Балицкого, но весьма неконкретный. Берия усердствует на Кавказе и шлёт Сталину новые донесения, всё такие же неопределённые. Если развитое чувство человеческого достоинства, личная инициатива – потенциальная угроза для Сталина, то тайные разыскания Балицкого – это уже опасность, нависающая и страшная. Отныне, с лета 1935 года, Балицкий под колпаком у Ста-

²² Тухачевский М.Н. (1893-1937) – сов. военачальник, Маршал Советского Союза (1935); в июне 1937 г. вместе с другими высшими военными чинами, которые были обвинены в шпионаже, на тайном процессе был осуждён к смертной казни и расстрелян.

²³ Балицкий был арестован в июле 1937 г. согласно ордеру, подписанному Ежовым, главой НКВД СССР, во время командировки в служебном вагоне; см. также прим. 38.

лина. И Балицкий это ощущает; он знает – его дни сочтены. <...> Думаю, потому Балицкий и не продвигает высокочтимого Макаренко по службе в НКВД и не удерживает от переезда в Москву. <...> Как показали последующие события, это спасло Макаренко от ареста в июле или августе 37-го...”.

Панкратова:

Панкратова Анна Михайловна (1897-1957), историк, любимая ученица моего деда по матери Алуфа А. С., в семье которого я рос. А. М. Панкратова сыграла главную роль в посмертной реабилитации деда, в 50-е годы – первая дама в "советском королевстве": член ЦК партии, член Президиума Верховного Совета СССР, академик.

1954 год: "В конце 48-го позвонил Сталин: "Товарищ Панкратова, учебник получился. Но Вы всегда должны помнить – что попало в учебник, то непоколебимо. Так воспринимает народ. У Вас же, товарищ Панкратова, и мусор есть (долгая пауза). Вы расписали Макаренко, – какой новатор, какой великий гуманист (пауза). Зачем в учебнике истории для выпускного класса повторять Горького?! Горький – писатель, у него богатое воображение, он романтик-сочинитель. Зачем оценки Горького переносить на реальности?! Как известно, Горький даже великого Ленина оценивал неправильно (пауза). Досадные ошибки (пауза). А учебник получился. Желаю успешного завершения”.

В чём здесь дело? В учебниках истории для старших классов общеобразовательной школы каждый период завершается очерком о культуре. Панкратова в очерке о культурном строительстве в эпоху победившего социализма отвела Макаренко треть страницы, использовав Горького и Барбюса в оценке педагогической деятельности Макаренко. Вот это и вызвало недовольство Сталина. Характерно, что Анри Барбюса он в негативном значении не упомянул, ибо Барбюс – единственный из именитых писателей Запада, написавший восторженно-хвалебную книгу о Сталине.

В корректуре Панкратова выполнила указания вождя, сократила Макаренко до одного абзаца. А в изданном почти трёхмиллионным тиражом учебнике Макаренко просто упомянут в списке выдаю-

щихся деятелей советской культуры, в одном ряду с писателями.

Панкратова продолжает: "Я тогда поняла, что к Макаренко-писателю Сталин относится нейтрально, может быть, одобрительно. Однако педагогические взгляды, устремления Макаренко Сталина раздражают, хуже того, настораживают, тревожат. <...>

Не могу забыть один эпизод. В 39-м, в юбилейные дни – Сталину 60 лет – застолье на сталинской даче. Разговор зашёл о недавнем "освобождении Западной Украины и Западной Белоруссии" и проведении здесь "необходимой массовой чистки от враждебных и чуждых элементов". Маленков, стремительно набиравший силу, не упустил случая подколоть Калинина²⁴: "Так где же, Михаил Иванович, Ваш Макаренко со своими гуманистами-чекистами". Сталин доволен, и тему не упустил. К концу застолья изрёк установку: "Нам нужен не крест, а меч. НКВД должны бояться (пауза). Одного названия, одного вида. Надо подумать о новой форме НКВД (пауза). Не сострадательная нянька, не Красный Крест и не добренькая педагогика, а безжалостный меч. Вы поняли, товарищ Берия?".

Вот почему с 1935 года "Путёвка в жизнь" снята с экрана. И без какого-либо объяснения. Целые поколения так и не увидели этот фильм; рассказываем сегодня нашим детям, внукам, племянникам, ученикам...".

1956 год: "Как-то перед войной обратился ко мне Емельян Ярославский²⁵. Ему требовалась консультация: указать издания, в которых содержатся факты беспредельной жестокости пенитенциарной системы царской России, главным образом, в отношении политических заключённых. Когда я ответила, что достоверных фактов нет, Ярославский разразился тирадой: "Вот и товарищ Сталин недоволен. Написали биографию Фрунзе, так в ней сплошной курорт для каторжника, а уж малолетним преступникам лучше, чем на воле... Товарищ Сталин приказал – пересмотреть все воспоминания царских политкаторжан; уж больно сытно и вольготно им было в тюрьмах и ссылках – и представить ему список таких публикаций, чтобы их изъять. Немедленно." <...>

²⁴ Калинин М.И. (1875-1946) – сов. гос., парт. деятель. С 1922 г. – предс. ЦИК СССР, с 1938 г. – предс. Президиума ВС СССР.

²⁵ Ярославский Е.М. (1878-1943) – сов. гос., парт. деятель. В 1934-1939 гг. – член КПК при ЦК ВКП(б); член редакции газ. "Правда" и ж. "Большевик". Историк партии. С 1923 г. входил в группу партийных функционеров, поставивших на Сталина. В 1934-39 гг. – один из самых активных организаторов террора в партии, усердно помогал Сталину в тотальной фальсификации советской истории. Е.С. Гинзбург в своей книге "Крутой маршрут" показала, что собою представлял Ярославский в 1930-е годы.

Перебирая, что накопилось, прихожу к выводу: пока Горький был жив²⁶, Сталина устраивало, что Горький создаёт представление об СССР как стране действительного гуманизма. Потому Сталина устраивает, что Горький насаждает образ чекиста – лучшего, свободного от педагогических предрассудков воспитателя²⁷. Когда же Горького нет, тогда Сталин этот спектакль с НКВД исключает из репертуара. Этот спектакль ему не нужен, этот спектакль отныне – помеха. Сталину теперь нужно НКВД, которого боятся все, кроме Сталина. Боятся до ужаса и потери человеческого облика. Объяснить же стране, миру такую метаморфозу, особенно после "открытых" судебных процессов, легко.

Вождь проявил столько снисходительности ко всем этим заговорщикам, предателям родины, шпионам и вредителям, их пособникам, что пришёл конец терпению. Хватит! Теперь все почувствуют стальную хватку НКВД...".

Петровский:

Петровский Григорий Иванович (1878-1958), ко времени нашего знакомства – "последний из могикан"²⁸, ученик и друг Ленина, депутат Гос. Думы Российской империи, с ноября 17-го – член советского Правительства, затем в течение 20 лет – президент Украины, его имя носит город Днепрпетровск; участие в делах Макаренко общеизвестно. В марте 1939 г. лишён всех постов и назначен завхозом ("зам. директора") Музея революции. Один сын расстрелян в 38-ом, а другой – Леонид, гордость Красной Армии – арестован в конце 38-го; из ГУЛАГа, вместе с большой партией "зеков", прямым ходом, не сменив арестантскую тёмно-серую одежду, оказывается на фронте; составив корпус, который преградил путь вермахту в наступлении на Москву, проявил при этом такие боевые качества, что его командующий – Л. Петровский – получает звание генерал-лейтенанта и назначение командовать армией. Однако генерал Петровский отправляется спасать последнюю не вышедшую из окружения дивизию своего "чёрного корпуса" и погибает. Потрясённое германское командование проводит похороны Л. Петровского со всеми воинскими почестями, а на его могиле устанавливает огромный крест с надписью на немецком языке "Генерал-лейтенант Петровский, командир "чёрного корпуса"".

Адмирал Кузнецов²⁹ говорил, что Леонид Петровский обладал талантом блистательного полководца, что такой сын бывает один

на поколение. Гибель Леонида доконала отца. Г.И. Петровский впадает в состояние безысходного отчаяния. Лишь с марта 53-го он возвращается к активной жизни.

1955 год: "Все знают, Сталин много читал. Видимо, страсть молодости у сорокалетнего Сталина превратилась в необходимую работу. Читал Сталин, при его занятости, фантастически много, больше всего художественную литературу, современную. Потому что управление духовной жизнью страны было предметом его первой заботы; потому что это управление – непрерывное всеми подданными и каждым... Сталин читал "Педагогическую поэму" и в 1934 году – по совету Горького – "Марш 30 года".

В целом сталинская оценка, высказанная Горькому, оказалась положительной. Сталину импонировала воля и организаторские умения автора-педагога в упорядочении детской жизни. Став вождём, Сталин ненавидит вольницу, любое проявление стихийности. Сталину нравится деловитость Макаренко, внимание к педагогической технике, мастерство. И совсем по душе – подтверждение знаменитым педагогом сталинского представления о воспитании как всемогущей силе. Сталин одобряет Макаренко, который сборище "башибузуков" превратил в стройную колонну бойцов"...

Выход в свет "Педагогической поэмы" и "Марша" пришёлся на тот момент, когда Сталин повелел внести в жизнь советских людей веселье, смех, бодрость, то, что Макаренко называет "мажором". Высказывая всё это Горькому, Сталин выделяет именно этот тон, который "как известно, делает музыку..."

1956 год: "После смерти Горького всё меняется. И Макаренко, и политика. <...> Если в сфере хозяйственной, особенно оборонной промышленности, Сталин допускает определённую самостоятельность, поиск новых организационных форм, так как здесь нужен практический результат в выполнении невыполнимых сталинских заданий, то в сфере духовной каждое новое слово, каждая свежая мысль в СССР – прерогатива Сталина и больше никого, даже съезда партии.

А Макаренко именно в это время разошёлся: критикует, оценивает, провозгла-

²⁶Горький умер 19 июня 1936 г.

²⁷ Эту позицию отстаивал и Макаренко ещё во время своей последней командировки в Москву от НКВД УССР (октябрь 1936 г.) до своего переезда в советскую столицу.

²⁸ Петровский – единственный ведущий политический деятель Украины, который пережил террор. Все остальные члены правительства и политбюро этой советской республики были арестованы и либо расстреляны, либо покончили с собой.

²⁹Кузнецов Н.Г. (1900-1974), сов. военачальник. Первый Адмирал Флота Сов. Союза (маршал), в начале 30-х – командир крейсера "Червона Украина", который шефствовал над коммуной им. Дзержинского.

шает то, что входит в компетенцию вождя... Смотрите, ещё в августе 22-го Макаренко видит своё предназначение в разработке прекрасных форм человеческого общежития³⁰. Так это же роль теоретика строительства социализма! И Макаренко жаждет такой роли. <...> В 37-ом он публично заявляет, что только на основании опыта его коммуны им. Дзержинского уже можно формулировать и аксиомы и теоремы советского воспитания. Так в чью епархию Макаренко вторгается?!

Макаренко слушают, ему внимают и аплодируют, потому что он – великий педагог, потому что за ним его чудо-дети и чудо-коллективы. Стоит Макаренко оторваться от этой чудесной земли, перестать быть педагогом, как его апостольство теряет силу народного и международного почитания и внимания...

Макаренко сохранил себе жизнь тем, что успел оборвать педагогическую работу и занялся писательством. А писатели-сочинители могут придумать всякое, особенно, когда рассказывают о собственных подвигах. Вот почему Сталин не разрешает Калинин у изменить формулировку Указа о награждении Макаренко орденом.

Как это происходило? Да, я ещё присутствовал. Было это в середине января 39-го. Имелся большой список представления к государственному наградам писателей за выдающиеся успехи и достижения советской художественной литературы³¹. Калинин, в пункте, где фамилия "Макаренко", вставил после неё одно лишь слово "педагога". Сталин, утверждая список, разъярился. Вычеркнул синим карандашом слово "педагога" и после долгой паузы распорядился: "Пусть пишет сказки. Они тоже нужны"³².

То было решение, судьба Макаренко определилась. Прославленный, очень яркий и независимый педагог Сталину не нужен, он даже вреден, а как сочинитель, да ещё с бойцовскими качествами, может послужить. Потому все, кому надо, теперь знают – путь Макаренко в школу,

детское учреждение, в животворящую педагогику закрыт...".

Скаткин:

Скаткин Михаил Николаевич (1900-1992), выдающийся деятель просвещения, один из создателей Академии педагогических наук РСФСР.

Вот что однажды передал ему **В.П. Потёмкин (1874-1946)**, потомственный русский интеллигент, учитель, с 1922 г. на дипломатической работе, с 37-го – первый зам. наркома иностранных дел СССР, а с 1940 г. – нарком просвещения и основатель (первый Президент) Академии педагогических наук; один из немногих министров, к кому Сталин проявлял неизменное уважение: "Работая в Наркомате иностранных дел, я продолжал интересоваться педагогической теорией и особенно практикой; Сталин, конечно, знал об этом. В конце 38-го Сталин вдруг заинтересовался, как я оцениваю критику Макаренко, сегодняшнюю постановку школьного дела у нас в стране³³. Я отвечал, что в нескольких пунктах Макаренко прав... Сталин недовольно оборвал: "Что этот батька (атаман) себе позволяет! Кем он себя возомнил?!".

Петровский:

1956 год: "Когда Макаренко обосновался в Москве, мы дважды очень обстоятельно обсуждали вопросы его педагогической работы. Я говорил Макаренко, что в колонии и коммуне он имел полную свободу. <...> Сегодня же, приняв школу-десятилетку, будет исполнителем в учебной и воспитательной работе, а в хозяйственной – жалким надоедливым просителем. И ни шагу в сторону, иначе надзиратели стреляют. Потому советовал оставить все эти ходатайства и сосредоточиться на литературной работе, надо же в кон-

³⁰ Имеется в виду ходатайство Макаренко о повышении квалификации в Москве. В своей заявке ("Вместо коллоквиума") автор приводит перечень учебных дисциплин, которыми он владеет. При этом он выражается, что по "политическим убеждениям – беспартийный", и именно потому он считает "социализм возможным в самых прекрасных формах человеческого общежития", но в отношении "совершенного социализма" предполагает необходимость пока не осуществлённого его "научного обоснования". Согласно свидетельству В. Бейлинсона, этот документ, что был опубликованный в аутентичном виде только в 1961 г., был известен Петровскому.

³¹ 31 января 1939 г. Президиум ВС СССР награждал 172 писателя, в т.ч. и Макаренко, орденами "за выдающиеся успехи и достижения в развитии советской художественной литературы".

³² Здесь, совершенно очевидно, есть намек на упрек в первых рецензиях романа "Флаги на башнях", что это – "утопия", в нём была описана "сказочная, чудесная страна". По данному вопросу существует подробная статья М. Лоскутова "Два писателя", напечатанная в "Лит. газете" (1938, № 69, 15.12., с.5). Проводя сравнительный анализ "Педагогической поэмы" с "Флагами на башнях", рецензент доказывает, что эти произведения принадлежат как бы двум разным авторам. По мнению Лоскутова, книга "Флаги" является "творческим перевоплощением некоей авторской мечты".

³³ 23 марта и 7 мая 1938 г. в "Правде" были опубликованы две статьи Макаренко на тему "Проблемы воспитания в советской школе".

це концов полностью описать свой замечательный опыт...³⁴

Спустя пару месяцев, уже в начале 38-го, обсуждали с Макаренко другие варианты его педагогической работы: ведение курса (лекции и семинарские занятия) практикума "Организация и методика воспитательного процесса"; написание учебника педагогики... Но по причине, что везде всё зарежимлено, любое начинание требует множества согласований и особых утверждений или одобрений, планы педагогической работы строить перестали".

1957 год, конец января: "Положение писателей в СССР после смерти Горького – исключительное. С одной стороны, они в среде интеллигенции выглядят как привилегированный слой; им и дачи, и кооперативные отдельные квартиры, и дома творчества, и спец. поликлиники, и щедрые награды, и почёт³⁵. А с другой – это самый поднадзорный и зависимый от власти слой. Он управляется Сталиным, его чиновниками куда более целенаправленно и мелочно, чем низовые партийные организации. Сталин играл беспроигрышно: если Макаренко поддается такому управлению, а факты 1937-38 годов свидетельствуют, что Макаренко даже активнее других писателей старается быть пропагандистом власти, тогда Сталин приобретает полезного служащего. Если же в Макаренко разыграет его непокорность, тогда укротить Макаренко ничего не стоит. Тут надо иметь в виду, что Сталин держался правила: кто однажды попал в поле его зрения, на того собирались подробнейшие биографические сведения. Я

убедился – Сталин знал о Макаренко всё. И не только о брате белогвардейце³⁶, но и <...> многолетнем, чуть ли не родственном общении с Затонским³⁷, который в 34-ом оказался в счётной комиссии XVII съезда партии, отдавшего предпочтение Кирову перед Сталиным, и главное – об особых отношениях с Балицким. Сталина устраивал столь обильный компромат на Макаренко; он оказывался полностью в руках Сталина, Сталин в любой момент мог распорядиться судьбой Макаренко. И всё же Сталина беспокоило, что знает Макаренко от Затонского и Балицкого о Сталине. Донесения свидетельствовали – ничего не знает. <...>

Что спасло Макаренко от физического уничтожения? Если коротко, то несколько обстоятельств: переход из коммуны на мелкую чиновничью работу в НКВД; переезд в Москву за два месяца до акции по уничтожению Балицкого³⁸; прекращение педагогической деятельности, а конкретно – Шолохов, который просил у Сталина за Макаренко, ведь тень Балицкого обрела Макаренко на арест³⁹. <...>

Встречи Макаренко со Сталиным никогда не было. Сталин его в глаза не видел, даже в толпе приветствующих.

Суетность Макаренко в Москве. В 37-ом году я еще что-то значил. Макаренко впервые в Москве обратился с просьбой. Какой? Сам удивляюсь: пропуск ему на военный парад 7 ноября и приглашительный билет на доступ к трибуне, где Сталин будет. Расстроился тогда на эти загоны Макаренко. Он даже моему помощнику звонит...

³⁴ Вопреки этому совету Макаренко в конце 1938 и в начале 1939 гг. снова пытается стать директором школы в Москве.

³⁵ Под этими лицами имеются в виду названные "советскими писателями" авторы (в т.ч. и Макаренко), которые пользовались особым доверием партии и правительства.

³⁶ Младший брат А.С. Макаренко Виталий (1895-1983) был в Первую мировую войну офицером русской армии, в гражданскую войну – "белогвардейской" Добровольческой; в 1920 г. эмигрировал в Турцию, затем – в Болгарию и во Францию.

³⁷ Украинский гос., парт. деятель В.П. Затонский (1888-1938) был в 1923-1924 и 1933-1937 гг. наркомом просвещения, с 1927 г. – наркомом Рабоче-крестьянской инспекции УССР, а также с 1925 г. – секретарём ЦК КП(б) Украины. В 1937 г. был арестован, осуждён на смерть и в январе 1938 г. – расстрелян. Со времён обучения в гимназии он принадлежал к кругу друзей жены Макаренко Галины Салько; согласно свидетельству таких сотрудников колонии и коммуны, как Н.Е. Фере и В.Н. Терский, она даже утверждала, что является двоюродной сестрой Затонского (В. Бейлинсон в разговоре со С. Невской в августе 2003 г.).

³⁸ Макаренко переехал в феврале 1937 г. в Москву, но в следующем месяце ещё раз по долгу службы вернулся в Киев, где его принимал среди прочих и Балицкий с целью оказания консультаций при написании литературного произведения о чекистах – мысль, об этом заронил в нём в своё время Горький) и Балицкий. 9 апреля (Макаренко был уже снова в Москве) Балицкий подписал приказ НКВД УССР, в котором Макаренко за многолетнюю работу педагогом на службе ГПУ/НКВД объявлялась официальная благодарность. 11 мая последовало увольнение Балицкого с поста наркома внутренних дел Украины; он был переведён в Дальневосточное управление НКВД СССР в Хабаровске, где Балицкий, впрочем, проработал лишь 16 дней (!). На июньском Пленуме ЦК УССР он был исключён и из состава ЦК, и из партии; 7 июля арестован, 25 ноября 1937 г. осуждён на смерть и двумя днями позже – расстрелян. Такой же была судьба и его жены Людмилы Балицкой – её обвинили в шпионаже в пользу Германии, исходя из того обстоятельства, что между 1927 и 1934 гг. она многократно задерживалась в Германии и Австрии с целью медицинского обследования.

³⁹ То, что М.А. Шолохов (1905-1984) осенью 1937 г. заступился за Макаренко перед Сталиным, когда педагог-писатель после ареста Балицкого был в огромной опасности, подтверждено и другими свидетельствами.

Таблица

Оценки Г. И. Петровским восприятия А. С. Макаренко, составленная по просьбе
В. Г. Бейлинсона

Как высшее руководство СССР воспринимало Макаренко в последний год его жизни :		
Состав Политбюро на 1.04.38 – 1.04.39	Педагога	Писателя
Сталин	– (минус)	+ (плюс)
Андреев	? питаюсь газетами, чужими мнениями, скорее положительно	никак
Ворошилов	– презрительно	не читал
Каганович	–	–
Калинин	+ очень серьёзно и восхищённо	+
Молотов	–	–
Петровский	+	+
Жданов	+	+
Микоян	? скорее положительно: в работе ссылался на Макаренко	нейтрально
Хрущёв	+	+
Берия	–	неизвестно
Шверник	–	– не читал, но высказывался пренебрежительно

С середины 37-го года – была бурная деятельность Галины Стахиевны. Пишет во все инстанции, вельможных обхаживает, пробивается ко мне, но не до нее. Затемла шумно юбилей Макаренко провести⁴⁰. Кажется, из-за этого с Н. Петровым⁴¹ рассорилась. Закрутила Ермилова и Колбановского⁴². Этот бегаёт. А Макаренко и в Харьков собрался, чтобы там громыхнуть юбилеем. Но полный нуль. А вот хлопцы его забегали. Требуют юбилея. А Макаренко даже в президиуме Октябрьской железной дороги собрание в НКВД писателей не посадили. Мехлис⁴³ Фадееву – чтобы никакого юбилея. 50-лет – молчок⁴⁴”.

* * *

В октябре 1956 года я очень попросил Г.И. Петровского заполнить нижеследующую анкету (см. табл.). Григорий Иванович, по его словам, трудился над этой анкетой почти восемь месяцев: напряжённо

вспоминал, перепроверял, уточнял свои наблюдения у старых товарищей.

Когда Г.И. Петровского не стало, я продолжал собирать сведения о том, как высшие руководители оценивали Макаренко при жизни и после смерти. Мильчаков, Аралов, Кавтарадзе⁴⁵, адмирал Кузнецов и другие осведомлённые современники Макаренко ответы Петровского не оспорили, лишь что-то добавили и конкретизировали.

Статья найдена в редакцию 29.10.09 ■

⁴⁰ Имеется в виду 50-летие со дня рождения.

⁴¹ Петров Н.В. (1890-1964) – театральным режиссер, с 1933 по 1936 гг. художественный руководитель Харьковского театра русской драмы; Петров был близким другом Макаренко.

⁴² Ермилов В.В. (1904-1965) – литературный критик, редактор горьковского "Альманаха", журнала "Красная новь"; Колбановский В.Н. (1902-1979) – врач-психиатр, психолог и публицист – в годы жизни Макаренко в Москве оба способствовали его продвижению вверх.

⁴³ Мехлис Л.З. (1889-1953) – сов. гос., парт. деятель. С 1936 г. – в редакции "Правды".

⁴⁴ 50-летний юбилей Макаренко общественность действительно не праздновала.

⁴⁵ Кавтарадзе С.И. (1885-1971), грузинский дворянин, сов. гос., парт. деятель. Один из создателей организаций РСДРП в Закавказье, много знал о дореволюционном Сталине, в годы Гражданской войны работал, и весьма дружно, с Балицким. В 1943-1945 гг. – зам. наркома иностр. дел СССР, в 1945-1952 гг. – посол СССР в Румынии.

НАШІ АВТОРИ

Бейлінсон Валентин Григорович,
педагог, журналіст (Москва)

Беседа Наталія Анатоліївна,
практичний психолог Полтавської
загальноосвітньої школи I - III ступенів
№ 11, здобувач відділу інноваційних
педагогічних технологій Інституту
педагогічної освіти і освіти дорослих АПН
України

Бикова Наталія Олександрівна,
директор Кременчуцького ліцею № 11

Васильченко Олена Володимирівна,
директор, старший учитель географії і основ
економіки Комсомольської ЗОШ I - III ступенів
№ 2 із поглибленим вивченням математики
Комсомольської міської ради Полтавської
області, відмінник освіти України, магістр
управління навчальним закладом

Жерносець Іван Пилипович,
професор, Заслужений працівник освіти
України

Каплун Антоніна Олександрівна,
директор Абрамівської ЗОШ I - II ступенів
Машівського району Полтавської області

Михайлик Любов Василівна,
директор Кременчуцького ліцею № 4

Онаць Олена Миколаївна,
кандидат педагогічних наук, президент
АКШУ, Заслужений учитель України

Сиротенко Григорій Олексійович,
завідуючий центром інновацій та інформації
ПОШПО

Тягай Наталія Анатоліївна,
директор Комсомольської ЗОШ I - III ступенів
№ 1 із поглибленим вивченням економіки і
права, відмінник освіти України

Тягло Олександр Володимирович,
доктор філософських наук, професор,
начальник кафедри філософії і політології
Харківського національного університету
внутрішніх справ

Хіллг Гьотц / Goetz Hillig,
Dr. phil. habil., приват-доцент історії педагогіки
Марбурзького університету, керівник лабора-
торії "Макаренко-реферат"; Віце-президент
Міжнародної Макаренківської асоціації (Пол-
тава), Іноземний член Академії педагогічних
наук України (Київ) та Російської академії ос-
віти (Москва).

На 1 стор. обкладинки: Постер Комсомольської
ЗОШ № 1 "План розвитку школи. Активна школа -
компетентний учень"

На 3 стор. обкладинки: директор Комсомольської
ЗОШ I - III ступенів № 1 із поглибленим
вивченням економіки і права, відмінник освіти
України Н. А. Тягай



CONTENTS

PLAN OF SCHOOL DEVELOPMENT

PHILOSOPHY OF EDUCATION

K. Popper's Reflections On the Theory and Practice of
the Democratic State.

O.Tyaglo

MANAGEMENT OF EDUCATION

Kinds of scientific & methodological culture of Sec-
ondary School Leader.

I.Zhernosek, O.Onats

PEDAGOGICAL THEORIES

Modern Secondary School: from Functioning toward
Development.

O.Vasylichenko

Plan of the Development of Socially Adapted Civic
Active School.

A.Kaplun

Talented, Healthy, Modern Child.

L.Mykhailyk

Forming of Leadership Competency for Life in Innova-
tional Society.

N.Bykova

Choice of the Strategy of the Development of Sec-
ondary School is the Choice for Future.

N.Tiahai

Health-saving Technologies as Basis for Effective Edu-
cation (training for teachers).

N.Beseda

RETROMETHODS

Makarenko and Stalin: New View. Notices of Dialogues
With Witnesses (1954 - 1974). V.G.Beilinson's Fore-
word to Article

G.Hillig

Makarenko and Stalin: New Point of View. Notices of
Talks with Witnesses (1954 - 1974).

V.Beilinson



Ціль на вершину - попадеш на середину

Г. Сковорода

ДОВІДКА «ПМ»: ПОСТ... (лат. *POST* – *ДАЛІ, ЗА, ПІСЛЯ*) — префікс, що означає наступність.

ПОСТМЕТОДИКА — це журнал Полтавського обласного інституту післядипломної (постдипломної) педагогічної освіти, адресований усім, хто виховує і вчить, вчиться чи любить освіту або просто цікавиться проблемами школи.

ПОСТМЕТОДИКА — це журнал, який прагне розвивати «**ДАЛІ**» методики полтавських педагогів: Г. Сковороди, Я. Козельського, І. Котляревського, М. Остроградського, В. Короленка, П. Юркевича, А. Макаренка, Г. Ващенко, О. Астряба, В. Сухомлинського.

ПОСТМЕТОДИКА — це журнал, який бажає виразити те, що знаходиться «**ЗА**» методикою й акумулювати в собі новий досвід хоча й однієї, але надзвичайно важливої верстви нашого суспільства — батьків і педагогів.

ПОСТМЕТОДИКА — це журнал про те, що потрібно вчителю «**ПІСЛЯ**» вузівської методики — таємниці його особистісного знання та фаху, які не віднайти в численних методичних книжках.

ПОСТМЕТОДИКА — це журнал, який спільно з усією педагогічною громадою вирішує, що є знання, і шукає тих, хто знає, що дає можливість це вирішувати.

ПОСТМЕТОДИКА — це журнал, що прагне вчити вміння читати і слухати, вміння жити і робити справу.

ПОСТМЕТОДИКА — це журнал, несумісний з уявленням про сучасну педагогіку як мішанину різноманітних елементів у шкільній навчальній програмі — економіки та еротики, електроніки та східної містики, латини та біоенергетики, астрономії та астрології, щоб відразу одержати прищестя нової ери й Апокаліпсису.

ПОСТМЕТОДИКА — це журнал перш за все не пісний, а тому в ньому змішуються жанри і стилі мовлення, з іронією підкреслюється нестабільність і умовність усіх методичних систем і педагогічних технологій.

ПОСТМЕТОДИКА — це журнал не антиметодики, бо неможливо відкинути методику як розділ педагогіки, а журнал, який відмовляється від методик, що нівелюють особистість та орієнтовані на так званого “середнього” учня.

ПОСТМЕТОДИКА — це журнал з єдиною стратегією: на базі плюралізму педагогічних ідей та концепцій відшукувати суть чужого досвіду, передавати його нашим читачам у тісному поєднанні з усіма фактами життя Полтавщини, з її місцевими й національними традиціями.

ПОСТМЕТОДИКА — це журнал, який не лише констатує розлад концептуальних структур, що визначали методику недалекого минулого, але й бачить у цьому шанс нового: різноманітність конкретних педагогічних технологій, конкуренцію різних парадигм педагогічної творчості.

ПОСТМЕТОДИКА — це журнал, який усвідомлює, що ми всі опинилися в тому пункті історії педагогіки, коли в ній стали можливими радикальні зміни, про які заявлено в державній національній програмі “Освіта “УКРАЇНА XXI СТОЛІТТЯ”, і можливість ця тісно пов’язана з **ПОСТМЕТОДИКОЮ**.

Те, що робиться сьогодні, — це питання досвіду і **МЕТОДИКИ**.

Те, що може робитися, — це питання **ПОСТМЕТОДИКИ**.

Кожний свідомий

громадянин мусить

матеріально й духовно

підтримувати свої

рідномовні журнали як

головні двигуни

наукового вивчення й

збільшення рідної мови.

Іван Огієнко

Для отримання “Постметодики” поштою у 2010 році достатньо оформити передплату журналу (вартість одного комплекту (6 номерів) на рік - 108.00 грн) у будь-якому поштово-відділенні.

Передплатний індекс у всеукраїнському каталозі періодичних видань - 98670.

Редакція “ПМ”

Журнал призначається для

Для всіх ціна вільна, а для Вас